

De beeldvorming van jong ouderschap op Vlaamse televisie: een inhoudsanalyse en een receptieonderzoek bij kwetsbare jongeren

Een studie in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap
Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media (CJSM)

Eindrapport
10 juli 2013

Auteurs:

Steve Paulussen, Koen Panis, Annebeth Bels, Marjolijn De Wilde, Alexander Dhoest, Pieter Maesele, Dimitri Mortelmans, Karel Neels, Koen Ponnet, Heidi Vandebosch, Hilde Van den Bulck, Michel Walrave

Onderzoeksgroepen:

Media, Policy & Culture (MPC)
Media en ICT in Organisaties en Samenleving (MIOS)
Centrum voor Longitudinaal en Levensloop Onderzoek (CELLO)
Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck (CSB)

Inhoudstafel

Inhoudstafel.....	1
Inleiding.....	5
DEEL 1: Literatuurstudie en expertinterviews.....	8
1.1. Literatuurstudie	8
1.1.1. Jong ouderschap en kwetsbare jongeren.....	8
1.1.2. Kenmerken van jong ouderschap	9
1.1.2.1. Socio-economische factoren van jong ouderschap	10
1.1.2.1.1. Geslacht	10
1.1.2.1.2. Opleiding.....	10
1.1.2.1.3. Arbeidssituatie	12
1.1.2.1.4. Inkomen	12
1.1.2.1.5. Etnisch-culturele achtergrond	13
1.1.2.2. Psychosociale factoren van jong ouderschap.....	14
1.1.2.2.1. Persoonlijke determinanten.....	15
1.1.2.2.2. De invloed van de sociale omgeving	16
1.1.2.2.3. Sociale normen	17
1.1.3. Jong ouderschap in Vlaanderen.....	19
1.2. Expertinterviews.....	21
1.2.1. Methode	21
1.2.2. Bevindingen.....	23
1.2.2.1. Definitie van jong ouderschap.....	23
1.2.2.2. Definitie van kwetsbare jongeren	24
1.2.2.3. Het verband met opleiding, arbeidssituatie en inkomen.....	24
1.2.2.4. Gepland versus ongepland ouderschap.....	25
1.2.2.5. Competenties van jonge ouders.....	25

1.2.2.6.	Het belang van de sociale omgeving	26
1.2.2.7.	De culpabilisering van jong ouderschap.....	27
1.2.2.8.	Jong ouderschap in de media	27
1.2.2.9.	De rol van sociale media	28
1.3.	Conclusies	29
DEEL 2:	REPRESENTATIESTUDIE: De beeldvorming van jong ouderschap op de Vlaamse televisie	31
2.1.	Onderzoeksopzet	31
2.2.	Jong ouderschap binnen Vlaamse fictie	34
2.2.1.	Geselecteerde fictieprogramma's	34
2.2.1.1.	Thuis (2013).....	34
2.2.1.2.	Crème de la Crème (2013).....	35
2.2.1.3.	Vermist (2008)	35
2.2.2.	Bevindingen.....	35
2.2.2.1.	Het socio-economische profiel van jonge ouders in Vlaamse fictie.....	35
2.2.2.2.	Jong ouderschap in Vlaamse fictie	38
2.2.3.	Besluit.....	43
2.3.	Jong ouderschap in docusoaps en documentaires	43
2.3.1.	Geselecteerde non-fictieprogramma's	43
2.3.1.1.	1 op 10 (2013).....	43
2.3.1.2.	Tienermoeders (2010)	44
2.3.1.3.	High School Moms (2012).....	44
2.3.2.	Bevindingen.....	44
2.3.2.1.	Het socio-economisch profiel van jonge ouders in non-fictie.....	44
2.3.2.2.	Jong ouderschap in Vlaamse non-fictie.....	50
2.3.3.	Besluit	53

2.4.	Jong ouderschap in actualiteitsprogramma's	54
2.4.1.	Geselecteerde actualiteitsprogramma's	54
2.4.1.1.	Het Journaal en VTM-Nieuws (2008-2012)	54
2.4.1.2.	Koppen: 'Tienervaders' (2009)	54
2.4.1.3.	Telefacts: 'Tienermoeder: negen jaar later' (2009)	54
2.4.2.	Bevindingen.....	55
2.4.2.1.	Jong ouderschap in het televisienieuws	55
2.4.2.2.	Jong ouderschap in Koppen en Telefacts	56
2.4.3.	Besluit.....	59
2.5.	Conclusies	60

DEEL 3: RECEPTIESTUDIE: Percepties van kwetsbare jongeren over jong ouderschap in de media..... 63

3.1.	Methodologie	63
3.1.1.	Drie deelstudies	63
3.1.1.1.	Focusgroepsgesprekken	63
3.1.1.2.	De Facebookgroep.....	64
3.1.1.3.	De receptiestudie.....	65
3.1.2.	Doelgroep en rekrutering	66
3.2.	Focusgroepen 1: percepties over jong ouderschap	69
3.2.1.	Resultaten	70
3.2.2.	Besluit.....	73
3.3.	Participatief actieonderzoek: Facebookgroep	74
3.3.1.	Aanpak en motivering	74
3.3.2.	Resultaten	76
3.3.2.1.	Beperkte respons.....	78
3.3.2.2.	Enkele reflecties bij de Facebookgroep	80

3.3.3. Besluit.....	81
3.4. Focusgroepen 2: Receptiestudie.....	82
3.4.1. Resultaten	84
3.4.1.1. Het televisiekijkgedrag van de doelgroep.....	84
3.4.1.2. Percepties over de mediarepresentaties van jong ouderschap.....	84
3.4.1.3. Lacunes in de mediarepresentaties van jong ouderschap.....	89
3.4.2. Besluit.....	91
DEEL 4: Algemene conclusies en aanbevelingen	93
Referenties.....	98

Inleiding

Dit rapport presenteert de resultaten van het onderzoeksproject naar de beeldvorming van jong ouderschap in de media en de receptie ervan bij kwetsbare jongeren, uitgevoerd door de Universiteit Antwerpen in opdracht van de Vlaamse overheid.

In december 2011 vond een STUDIO Kinderarmoede plaats, een vijfdaagse bijeenkomst waarin acht internationale experts op zoek gingen naar concrete maatregelen voor het halveren van de kinderarmoede in Vlaanderen tegen 2020. In het verslag van de STUDIO Kinderarmoede worden onder meer suggesties gedaan voor een sensibiliserend beleid rond tienerouderschap, een fenomeen dat vaak gepaard gaat met kansarmoede bij jongeren. De experts verwijzen expliciet naar de rol van de media, die “ingezet (kunnen) worden om jongeren te sensibiliseren: positieve rolmodellen in soapseries, sociale media, ...” (Eeman & Nicaise, 2011, p. 11). Men voegt er meteen aan toe dat hierbij “mogelijke culpabiliserende effecten naar jongeren toe moeten vermeden worden” (p. 11). Om een dieper inzicht te verwerven in de mediarepresentatie van jong ouderschap in Vlaanderen en de mogelijkheden van de media in het sensibiliseren van kwetsbare jongeren besliste Vlaams Minister Ingrid Lieten, onder meer bevoegd voor de domeinen Media en Armoedebestrijding, om hierover een wetenschappelijk onderzoek te laten uitvoeren. Het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media schreef een onderzoeksopdracht uit, die na jurering van de offertes werd toegekend aan het voorstel van de UA. Het onderzoek startte in februari 2013 en duurde vier maanden.

De doelstelling van het onderzoek is drieledig. Een eerste doelstelling bestaat erin de representatie van jong ouderschap op de Vlaamse televisie in kaart te brengen. Ten tweede wil het onderzoek een inzicht verschaffen in de receptie van televisie-inhouden omtrent het onderwerp bij de doelgroep van kwetsbare jongeren. Een derde, onderliggende, doelstelling is om via participatieve onderzoekstechnieken na te gaan welke rol sociale media kunnen spelen in dit proces van receptie en betekenisgeving.

Gezien de complexiteit van het onderwerp werd gekozen voor een interdisciplinaire aanpak, die de noodzakelijke expertise uit zowel sociologie als communicatiewetenschappen combineerde. Het onderzoeksteam bestond uit professoren en onderzoekers vier onderzoeksgroepen van de Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen. Twee van de onderzoeksgroepen zijn verbonden aan het Departement Communicatiewetenschappen: Media, Policy and Culture (MPC) en Media en ICT in Organisaties en Samenleving (MIOS); de twee andere groepen maken deel uit van het Departement Sociologie: het Centrum voor Longitudinaal en Levensloop Onderzoek (CELLO) en het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck (CSB). Twee onderzoekers, Annebeth Bels en Koen Panis, werden aangesteld voor de uitvoering van het onderzoek.

Het rapport is opgedeeld in vier delen.

Deel 1: Literatuurstudie en expertinterviews

Het eerste deel van dit rapport bevat de resultaten van de eerste fase van het onderzoek, die bestond uit een verkenning van de internationale literatuur over jong ouderschap, aangevuld met 11 diepte-interviews met experts van Vlaamse (jeugd)welzijnsorganisaties die vanuit hun opdracht en werking in contact staan met de doelgroep van het onderzoek.

De literatuurstudie had als hoofddoel het onderwerp van dit onderzoek duidelijk af te bakenen. De belangrijkste vragen, die we ons hierbij stelden, waren: Wat is jong ouderschap en wat weten we over jong ouderschap in Vlaanderen? Wat is het verband tussen jong ouderschap en maatschappelijke kwetsbaarheid? En wat zijn volgens de wetenschappelijke literatuur de voornaamste kenmerkende factoren van jong ouderschap? We willen erop wijzen dat het buiten de scope van dit onderzoek ligt om een kritische en diepgaande analyse te maken van de bestaande literatuur omtrent dit onderwerp. De literatuurstudie, die we in Deel 1 van dit rapport presenteren, is louter verkennend en biedt een overzicht van de voornaamste wetenschappelijke inzichten en bevindingen over jong ouderschap, die relevant zijn voor de verdere uitvoering van het onderzoek.

Omdat de wetenschappelijke literatuur voornamelijk gebaseerd is op buitenlands en met name Amerikaans en Brits onderzoek, hebben we de literatuurstudie gecombineerd met expertinterviews. Op die manier beoogden we een concreter beeld te krijgen van de problematiek van jong ouderschap in Vlaanderen, zoals die ervaren wordt binnen de organisaties, die met de doelgroep werken. De voornaamste bevindingen uit de expertinterviews worden aansluitend op de literatuurstudie gepresenteerd in Deel 1 van dit rapport.

Deel 2: Representatiestudie

Het tweede deel van dit rapport bestudeerde de beeldvorming rond jong ouderschap in de media: “Hoe wordt jong ouderschap in de Vlaamse media gerepresenteerd?”. Om een zo compleet mogelijk beeld te krijgen van de situatie in het Vlaamse medialandschap, werden er in totaal 10 programma’s van drie verschillende televisiezenders voor deze analyse geselecteerd. Meer bepaald bespreekt dit rapport programma’s van drie omroeporganisaties: VRT, VMMA en SBS Belgium. Bovendien werd er in de keuze van programma’s gestreefd naar een evenwicht tussen drie verschillende genres: fictie, non-fictie (docusoaps en documentaires) en actualiteit (nieuws- en duidingsprogramma’s).

Een overkoepelende vraag die dit deel van het onderzoek leidde, was in hoeverre de media representatie van jong ouderschap overeen komt met de realiteit in Vlaanderen. Binnen deze vraag werd er gefocust op twee verschillende groepen factoren: socio-economische, en psychosociale. Op het eerste niveau werd er vooral gekeken of de socio-economische factoren die uit de literatuurstudie en expertinterviews naar voor kwamen

als prioritair, ook aanwezig waren in het beeldmateriaal. Bij de psychosociale variabelen bestudeerden we hoe jongeren en hun omgeving in de media omgaan met jong ouderschap.

Deel 3: Receptiestudie

Het derde deel van dit onderzoek betrof een receptie-analyse met in totaal 48 respondenten. Hier werd vooral dieper ingegaan op de mening van kwetsbare jongeren: enerzijds over jong ouderschap, anderzijds over hoe dit thema in de media wordt voorgesteld. Deze receptie-analyse valt uiteen in drie deelstudies.

Ten eerste vond een reeks focusgroepen plaats die vooral als doel had de respondenten, hun mening en persoonlijke achtergrond beter te leren kennen. Daarna nam het grootste deel van de respondenten deel aan een discussiegroep op Facebook. Hier werd onder meer geëxperimenteerd met de mogelijkheden die sociale media kunnen bieden met betrekking tot het stimuleren van mediageletterdheid en het verspreiden van voorlichting. Ten slotte werd een tweede reeks focusgroepen uitgevoerd, waar fragmentjes uit de in deel 2 geanalyseerde programma's werden getoond. Hierna werden de jongeren gevraagd naar hun persoonlijke mening over deze fragmentjes.

Deel 4: Algemene conclusie en aanbevelingen

In het vierde en laatste deel vatten we de voornaamste bevindingen en inzichten uit de verschillende deelstudies samen. We integreren de resultaten van de twee onderzoeksluiken (Delen 2 en 3) en koppelen ze aan de bevindingen uit de literatuurstudie en expertinterviews (Deel 1). Vervolgens proberen we op basis hiervan concrete aanbevelingen te formuleren voor de verschillende stakeholders: de beleidsmakers, de media en de welzijnsorganisaties die met de doelgroep werken en in die hoedanigheid in aanraking komen met het fenomeen van jong ouderschap. Voor het formuleren van aanbevelingen wordt rekening gehouden met de bevindingen uit een workshop die op 6 juni 2013 werd georganiseerd met de betrokken stakeholders.

DEEL 1: Literatuurstudie en expertinterviews

1.1. Literatuurstudie

De literatuurstudie bestaat uit drie delen. Eerst proberen we een begripsafbakening te geven van de twee centrale concepten in dit rapport, “jong ouderschap” en “kwetsbare jongeren”. Vervolgens geven we een algemeen overzicht van het internationale onderzoek over jong ouderschap, waarbij we de focus richten op de relatie tussen jong ouderschap enerzijds en socio-economische en psychosociale variabelen anderzijds. Tot slot kijken we naar de beschikbare cijfergegevens over jong ouderschap in Vlaanderen.

1.1.1. Jong ouderschap en kwetsbare jongeren

Voor een begripsafbakening van “jong ouderschap” doen we een beroep op literatuur uit de sociologie, met name de gezinssociologie en de sociologie van de levensloop. Al meteen dient opgemerkt te worden dat het begrip in de literatuur niet strikt en consistent gedefinieerd is.

Een andere vaststelling is dat de literatuur over jong ouderschap zich sterk toespitst op tienerzwangerschap en jonge moeders. Onderzoek naar jong vaderschap is veel beperkter (zie bijv. Jaffee e.a., 2001; Sipsma e.a., 2010), al wijst een aantal studies op duidelijke verschillen in de attitudes van jongens en meisjes tegenover ouderschap. Zo zouden jongens een hogere mate van idealisering van ouderschap vertonen (Condon e.a., 2001). Ook in de attitudes tegenover anticonceptie worden genderverschillen vastgesteld (Tanner e.a., 2013).

Een belangrijk element bij de definiëring van jong ouderschap betreft de afbakening naar leeftijd. Veel studies stellen jong ouderschap gelijk met tienerouderschap en beschouwen dus als jonge ouders diegenen die een eerste kind krijgen op een leeftijd onder de 20 jaar. Binnen het onderzoek over tienerouderschap kan nog een verder onderscheid gemaakt worden tussen studies over ouderschap bij minderjarigen (-18 jaar) (bijv. Boden e.a., 2008; Hellerstedt e.a., 2001; Olausson e.a., 2001) en studies die ook meerderjarige tieners (18-20 jaar) omvatten (bijv. Al-Sahab e.a., 2012; Gaudie e.a., 2010; Taylor, 2009). Een aantal auteurs wijst er echter op dat een afbakening op de leeftijd van 20 jaar arbitrair is (Hobcraft & Kiernan, 2001; Jaffee e.a., 2001; Starrels & Holm, 2000). Jonge twintigers zouden immers de gevolgen van ouderschap op een gelijkaardige manier ervaren als tienerouders, waardoor een leeftijdsgrens op 23 jaar een logischere keuze lijkt dan een op 20 jaar (Kneale, 2009). Nelen e.a. (2011) leggen de leeftijdsgrens zelfs op 25 jaar en benadrukken dat leeftijd niet het eerste criterium zou mogen zijn in het beleid voor de ondersteuning van jonge ouders. Volgens hen zou iedere “jongere of jongvolwassene jonger, kwetsbaar in jong ouderschap” moeten kunnen rekenen op begeleidingsmogelijkheden (Nelen e.a., 2011, p. 83). Ook in een

recent onderzoeksproject over jong ouderschap in Nederland wordt er geen strikte leeftijdsgrens gehanteerd, al wordt die keuze niet expliciet gemotiveerd (du Bois-Reymond, 2009).

Jong ouderschap wordt vaak in verband gebracht met maatschappelijke kwetsbaarheid. Kwetsbare jongeren hebben inderdaad meer kans om op jonge leeftijd vader of moeder te worden (Furstenberg, 2007). Onderzoek geeft aan dat vrouwen uit kwetsbare groepen meer heil zien in ouderschap en gezinsvorming op vroege leeftijd dan hun leeftijdsgenoten die nog een (lange) school- en eerste werkervaringsloopbaan voor zich zien (Friedman e.a., 1994; Turner 2004; Neels & Theunynck, 2012). Kwetsbaarheid wordt hier omschreven op basis van socio-economische kenmerken van mensen, zoals hun opleidingsniveau en arbeidssituatie. Elders in de literatuur vinden we gelijkaardige operationele definities van het begrip kwetsbaarheid. Zo werd de groep “maatschappelijk kwetsbare jongeren” in een vrijetijdsonderzoek bij Antwerpse jongeren uit 2002 empirisch afgebakend op basis van de woonsituatie van de jongere, de opleiding van de vader, de arbeidssituatie van de vader (tewerkgesteld of werkloos) en de gezinssamenstelling (eenoudergezin of klassiek of nieuw samengesteld gezin) (Mortelmans e.a., 2002). In hun theorie van maatschappelijke kwetsbaarheid pleiten Vettenburg e.a. (1984) voor een nog bredere contextgerichte benadering, die niet enkel rekening houdt met de individuele en gezinskenmerken, maar ook met de kwetsbaarheid van individuen ten aanzien van maatschappelijke instellingen. Vanuit deze optiek mag de term “kwetsbare jongeren” dus niet verengd worden tot jongeren die in armoede leven, maar betreft het in bredere zin alle jongeren met een beperkt netwerk, mentale beperkingen, psychische problemen of een problematische opvoedingssituatie (zie ook Nelen e.a., 2011). Omdat deze groep jongeren tevens de primaire doelgroep van de jeugdhulp vormt, wordt het concept “kwetsbare jongeren” vaak afgebakend tot jongeren die in aanmerking komen voor jeugdbijstand (Collins, 2001). In ons onderzoek zullen we eveneens een beroep doen op jeugdhulp- en welzijnsorganisaties om de doelgroep te bereiken en af te bakenen.

1.1.2. Kenmerken van jong ouderschap

Jonge ouders vinden we in alle delen van de maatschappij en dus niet enkel bij de meest kwetsbare groepen. Als sociaal fenomeen is jong ouderschap bijgevolg moeilijk af te bakenen, al zien we in het bestaande sociologische onderzoek wel enkele patronen. Zo wijzen verschillende studies op correlaties tussen jong ouderschap en socio-economische factoren, al is het niet altijd uit te maken wat oorzaak en gevolg is. Het verband blijkt ook vaak onrechtstreeks te verlopen, aangezien socio-economische variabelen vaak een intermediaire invloed hebben op de psychosociale factoren in de transitie naar (jong) ouderschap. Hieronder geven we een kort overzicht van de voornaamste correlaten van jong ouderschap, die we in de literatuur aantreffen. We maken een onderscheid tussen socio-economische en psychosociale factoren, die geassocieerd zijn met jong ouderschap.

1.1.2.1. *Socio-economische factoren van jong ouderschap*

In deze sectie focussen we op de internationale literatuur. We kijken naar genderverschillen, het opleidingsniveau, de arbeidssituatie, het inkomen en de etnisch-culturele achtergrond van jonge ouders.

Een belangrijke kanttekening is dat de wetenschappelijke kennis over jong ouderschap voor een groot deel gebaseerd is op onderzoek uit de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, waar tienerzwangerschappen veel vaker voorkomen dan in de meeste Europese landen. De officiële cijfers van tienerzwangerschap liggen in beide landen hoger dan 10 zwangerschappen op de 1000 meisjes tussen de 15 en 20 jaar – 10/1000 is de limiet die Unicef hanteert om te spreken van een hoog aantal tienerzwangerschappen (De Wilde, 2008a). In 2011 lag het ouderschapscijfer bij meisjes tussen 15 en 20 jaar in de Verenigde Staten op 30 per 1000 meisjes, in Engeland en Wales lag het cijfer voor datzelfde jaar eveneens op 30/1000 (The World Bank, 2013¹). Ter vergelijking: in België lag het ouderschapscijfer bij meisjes tussen 15 en 20 jaar in 2011 volgens de statistieken van The World Bank op 12 per 1000 meisjes. De nationale databanken geven zelfs maar een kleine negen moeders op 1000 tieners (ADSEI² met berekeningen door De Wilde, M. – persoonlijke communicatie). We moeten dus voorzichtig zijn als we de patronen, die in deze landen worden vastgesteld, willen doortrekken naar de situatie in België.

1.1.2.1.1. **Geslacht**

Hierboven wezen we al op het verschil tussen moederschap en vaderschap. Het is evident dat de meeste studies over jong ouderschap aandacht schenken aan verschillen tussen jongens en meisjes. Algemeen kunnen we daaruit afleiden dat het socio-economische profiel van jonge vaders in termen van opleiding, arbeidssituatie en inkomen veel overeenstemming vertoont met dat van jonge moeders, al zijn er over jonge vaders veel minder data beschikbaar. Verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke adolescenten blijken zich vooral te situeren op het vlak van hun attitudes en beleving van jong ouderschap, zowel voor als na de geboorte van het kind. Sommige studies vestigen de aandacht op genderverschillen in attitudes tegenover anticonceptie en abortus (Tanner e.a., 2013; Hooke e.a., 2000; Marsiglio & Shehan, 1993). Andere studies wijzen op het feit dat mannen hun ouderlijke rol anders invullen dan vrouwen (McKinney & Renk, 2008; Winsler e.a., 2005). Ook de ouderschapscompetenties, die worden geassocieerd met “goed” ouderschap, zijn verschillend voor vaders en moeders (Ohan e.a., 2000).

1.1.2.1.2. **Opleiding**

Er is een sterk verband tussen jong ouderschap en het opleidingsniveau, maar tegelijk is er geen duidelijke consensus over de richting van het verband. Zo komt De Wilde (2010) na een uitgebreide analyse van internationale en Belgische data, die ze uitvoerde in het

¹ <http://data.worldbank.org/indicator/SP.ADO.TFRT/countries> (laatst geraadpleegd op 22 april 2013)

² Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, <http://statbel.fgov.be>

kader van haar masterproef over het opleidingsniveau van tienerouders, tot het besluit dat “tienermoeders en de vaders van hun kind bij de geboorte van dit kind gemiddeld genomen lager geschoold zijn dan hun leeftijdsgenoten” (p. 53). Ze voegt er onmiddellijk aan toe dat het moeilijk is om uit te maken of de hogere kans op tienerzwangerschap de oorzaak dan wel het gevolg is van het lagere opleidingsniveau. Doorheen de masterproef komt ze meermaals tot de vaststelling dat de bestaande literatuur niet toelaat de discussie over het oorzaak-gevolg-vraagstuk te beslechten, al zijn er dus wel enkele patronen waar te nemen.

Verscheidene studies tonen aan dat de kans op jong ouderschap toeneemt naarmate de opleidingsgraad en cognitieve vaardigheden lager zijn (Jaffee e.a., 2001; Singh e.a., 2001). Schoolverlating, schoolmoeheid en slechtere schoolprestaties blijken bij meisjes gepaard te gaan met positievere gevoelens tegenover zwangerschap, waardoor ze ook meer kans lopen op vroeg moederschap (Bonell e.a., 2003; Glick e.a., 2006; Harden e.a., 2009, Kiernan, 1997). Ook bij tienervaders wordt vastgesteld dat zij vaak een significant lager opleidingsniveau hebben dan hun leeftijdsgenoten zonder kinderen (Bunting & McAuley, 2004a; Kiernan, 1997; Swann e.a., 2003). Verder blijkt dat niet enkel de tienerouders zelf, maar ook hún ouders vaak lager geschoold zijn (Plotnick, 2007; Starrels & Holm, 2000). Laagopgeleide jongeren of jongeren met laagopgeleide ouders hebben met andere woorden meer kans op jong ouderschap.

Minder duidelijk is of het krijgen van kinderen op jonge leeftijd gevolgen heeft voor de opleiding en scholingsgraad van de jonge moeders en vaders. Onderzoek hierover kan in twee categorieën opgedeeld worden, met aan de ene kant studies die op de onmiddellijke, korte-termijn-gevolgen focussen en aan de andere kant studies die de invloed van tienerouderschap op het opleidingsniveau op lange termijn bestuderen (De Wilde, 2010).

Op korte termijn is het moeilijk te zeggen of een tienerzwangerschap de kans op het behalen van een diploma verkleint. Veel van de tienermoeders zonder een diploma zouden ook bij de afwezigheid van een kind wellicht moeilijkheden hebben ondervonden om een eindexamen te behalen (De Wilde, 2010); uit het onderzoek van Ashcraft & Lang (2006) zou men zelfs kunnen concluderen dat meisjes na een geboorte meer kans hebben om hun studies te volbrengen dan meisjes na een miskraam. Anderzijds blijkt dat in de Verenigde Staten zes op de tien meisjes, die als minderjarige de stap naar het moederschap zetten, hun middelbare opleiding niet afmaken, wat hun kansen op armoede vergroot (Harris & Allgood, 2009).

Wat de lange termijn betreft, stellen sommige auteurs dat tienermoeders, die kort na de bevalling hun opleiding stopzetten, in een latere fase van hun leven hun studies soms nog terug oppikken (Hotz e.a., 2005). De meeste onderzoeken suggereren echter dat na een tienerzwangerschap ook op de lange termijn het gemiddeld lagere opleidingsniveau van de jonge moeders bestendig blijft (Boden e.a., 2008; Taylor, 2009; Furstenberg, 2007).

1.1.2.1.3. Arbeidssituatie

De arbeidsparticipatie van jonge ouders ligt gemiddeld lager dan die van hun leeftijdsgenoten zonder kinderen (Harden e.a., 2009). Een aantal auteurs wijst op een samenhang tussen de arbeidssituatie van jonge moeders en hun vroegere onderwijsresultaten (Boden e.a., 2008, Kiernan, 1997). Dit doet vermoeden dat de kansen op de arbeidsmarkt van tienermoeders niet zozeer beïnvloed worden door het moederschap op zich, maar eerder door hun opleiding en schoolprestaties. Opnieuw zien we dat de verbanden tussen socio-economische variabelen en jong ouderschap niet eenduidig en causaal geïnterpreteerd kunnen worden (Corcoran, 1998). Meisjes die voor zichzelf weinig perspectieven zien op het vlak van scholing en tewerkstelling, zien wel minder reden om bij een geplande of ongeplande zwangerschap het krijgen van een kind uit te stellen (Friedman e.a., 1994; Turner, 2004; Unger e.a., 2000; Hellerstedt e.a., 2001).

Om de relatie tussen de socio-economische situatie van mensen en hun motivaties voor ouderschap en gezinsvorming beter te begrijpen, is het nuttig de opportunitetskost in rekening te nemen (Neels & Theunynck, 2012). Die opportunitetskost wordt mee bepaald door de opleiding en arbeidsparticipatie: omdat hoogopgeleide vrouwen meer kans hebben op een job met een hoge financiële return, ligt de opportunitetskost voor ouderschap voor hen hoger wanneer deze een tijdelijke of gedeeltelijke uittrede uit de arbeidsmarkt impliceert. Hoogopgeleide vrouwen blijken in dat geval minder snel geneigd om de stap naar ouderschap te zetten (Neels & Theunynck, 2012, p. 432). Bij vrouwen uit zwakkere socio-economische groepen zien we het omgekeerde patroon: gegeven hun zwakke positie op het vlak van onderwijs en de arbeidsmarkt is ouderschap voor hen vaak de enige strategie voor “*uncertainty reduction*” (Friedman e.a., 1994): het hebben van een kind creëert een zinvol levensproject en gevoelens van verantwoordelijkheid en eigenwaarde, die vaak niet kunnen worden bekomen in andere levensdomeinen.

1.1.2.1.4. Inkomen

De lagere opleidingsgraad en de minder gunstige arbeidssituatie maken jonge ouders kwetsbaar voor armoede en verhogen hun afhankelijkheid van sociale bijstand (Swann e.a., 2003). Vooral jonge moeders blijken kwetsbaar voor armoede, niet alleen op korte, maar ook op langere termijn (Moore e.a., 1993; Harris & Allgood, 2009). Bunting & McAuley (2004a) merken op dat ook bij mannelijke adolescenten een laag inkomen een voorspeller kan zijn van jong ouderschap. Uit een Britse cohortstudie blijkt dat mensen, die in een financieel moeilijke situatie opgroeien, sneller in hun leven de stap naar ouderschap zetten (Kiernan, 1997). In tegenstelling tot wat vaak verondersteld wordt, veroorzaakt jong ouderschap geen armoede bij jongeren, maar hebben jongeren, die in armoede leven, wel meer kans om op jonge leeftijd vader of moeder te worden (zie ook Furstenberg, 2007). Wat de langere termijn betreft, blijkt bovendien dat mensen, die in armoede leefden op het moment dat ze tienerouder werden, het moeilijk hebben om in de latere fasen van hun leven uit de armoede te ontsnappen (Moore e.a., 1993, Hobcraft

& Kiernan, 2001; Olausson e.a., 2001). Bovendien blijken tienermoeders op latere leeftijd, wanneer ze rond de dertig zijn, meer kans te hebben op een relatie met een laagopgeleide en/of werkloze partner (Ermisch & Pevalin, 2005).

Een van de implicaties van een laag inkomen is dat jonge ouders vaak niet over de middelen beschikken om in eigen onderdak te voorzien. Deze jongeren worden dan financieel en materieel afhankelijk van hun eigen ouders, bij wie ze vaak met de kinderen inwonen, of van sociale huisvesting. Onderzoekers wijzen op het gebrek aan adequate huisvesting als een van de grote problemen van jong ouderschap bij kansarme groepen (Mollborn, 2007, Kneale, 2009, Hobcraft & Kiernan, 2001).

1.1.2.1.5. Etnisch-culturele achtergrond

Tot slot willen we in ons overzicht van socio-economische factoren van jong ouderschap stilstaan bij de etnisch-culturele achtergrond van jonge ouders. Zo stellen verscheidene Amerikaanse en Britse onderzoekers vast dat jong ouderschap vaker voorkomt bij niet-blanke dan bij blanke adolescenten (Singh e.a., 2001; Glick e.a., 2006; Bonell, 2004). Ook in België blijkt dat meisjes uit etnische minderheidsgroepen meer kans maken om op jonge leeftijd de stap naar ouderschap te zetten; vooral bij huwelijksmigranten ligt het aandeel tienermoeders hoog (Corijn & Lodewijckx, 2009). Het is evident dat de relatie tussen etnische herkomst en jong ouderschap grotendeels verklaard kan worden door de hierboven besproken socio-economische kenmerken, zoals de opleiding en tewerkstellingspositie. Adolescenten met een etnische minderheidsachtergrond hebben meer kans te behoren tot de groepen die socio-economisch kwetsbaar zijn voor jong ouderschap (bijvoorbeeld een laag opleidingsniveau, een onzekere tewerkstellingspositie of een zwakkere socio-economische status van de ouders).

Een aantal studies besteedt aandacht aan de invloed van culturele en religieuze waarden op de attitudes ten aanzien van gezinsvorming, seksualiteit, anticonceptie en abortus (Kramer e.a., 2007; Swann e.a., 2003). Inzake culturele achtergrond verwijst du Bois-Reymond (2009, p. 269) naar het feit dat binnen etnische minderheidsgroepen gender- en familierelaties meer hiërarchisch gestructureerd zijn en jongeren (vooral meisjes) sneller de stap naar gezinsvorming en ouderschap zetten. Toch blijft het onduidelijk in welke mate de verschillen in waardenoriëntaties ten aanzien van ouderschap verklaard kunnen worden door herkomst, traditie en geloof dan wel door socio-economische status (cf. Corijn & Lodewijckx, 2009). Sociale normen zijn immers zelf in sterke mate gecorreleerd met socio-economische variabelen. Corcoran (1998) meent dan ook dat zowel de oorzaken als gevolgen van tienerzwangerschap en jong ouderschap in de eerste plaats het resultaat zijn van socio-economische factoren, waarbij vooral het opleidingsniveau een belangrijke voorspeller blijkt te zijn (zie ook De Wilde, 2010). Andere voorspellers van jong ouderschap, zoals de culturele normen en attitudes van adolescenten tegenover seksualiteit en anticonceptie, zijn in vele gevallen zelf gecorreleerd met de socio-economische status.

1.1.2.2. *Psychosociale factoren van jong ouderschap*

Wanneer we de blik verschuiven van de socio-economische kenmerken naar de attitudes ten aanzien van jong ouderschap, dan is een vaak terugkerende vraag in welke mate het ouderschap al dan niet gewenst en al dan niet gepland is. Daarom is het relevant om stil te staan bij de motivaties en intenties die maken dat (kwetsbare) adolescenten op jonge leeftijd de stap naar ouderschap zetten. Alvorens in te gaan op de psychosociale factoren van jong ouderschap, willen we eerst nog even stilstaan bij de noties van “kinderwens” en “geplande/ongeplande zwangerschap” (zie ook Fisher e.a., 1999). Beide termen suggereren immers dat de transitie naar ouderschap in zekere zin een “keuze” is die jongeren bewust en rationeel maken.

De idee dat menselijk gedrag hoofdzakelijk intentioneel is, vinden we terug in de Theory of Planned Behavior (TPB), die stelt dat (1) intenties voor een bepaald gedrag voorspeld kunnen worden door de attitudes tegenover het gedrag, subjectieve normen en de mate waarin men denkt het gedrag te kunnen controleren (“*perceived behavioral control*”), en dat (2) deze intenties en percepties vrij accuraat zijn om het uiteindelijk gestelde gedrag te voorspellen (Ajzen, 1991). De meeste recente TPB-studies erkennen dat subjectieve normen beïnvloed worden door de sociale omgeving en hebben dan ook oog voor de invloed van de familie of andere *peer groups* van het individu op zijn of haar subjectieve normen en waardenoriëntaties. Binnen de literatuur over tienerzwangerschap is de Theory of Planned Behavior al een aantal keer succesvol toegepast, onder meer om het (niet-)gebruik van anticonceptie en het seksueel gedrag van adolescenten te verklaren (Jaccard e.a., 1990; Buhi & Goodson, 2007).

Een van de voornaamste kritieken op de Theory of Planned Behavior is dat de theorie uitgaat van rationeel en beredeneerd gedrag op basis van persoonlijke intenties en sociale normen. Het Prototype Willingness Model (PWM) benadrukt dat met name risicogedrag bij adolescenten in vele gevallen niet-intentioneel en irrationeel is (Gibbons e.a., 1995, Gerrard e.a., 2008). De PWM-theorie stelt dat, naast rationele intenties en sociale normen (het “*reasoned path*”), ook de ingebeelde “prototypes”, waarmee mensen zichzelf associëren (het “*social reaction path*”), een belangrijke voorspeller zijn van risicogedrag. Een “prototype” is het imago dat mensen, bewust of onbewust, toeschrijven aan anderen die een bepaald risicogedrag vertonen (bijv. heeft men een eerder positief of negatief beeld van jongeren die onveilige seks hebben?). Het concept “*willingness*” heeft te maken met de vraag of men zelf het risicogedrag (bijv. onveilige seks) bewust wil vermijden of niet, wat dan weer beïnvloed wordt door rationele overwegingen, sociale normen, eerdere ervaringen en de “prototypes” (Gerrard e.a., 2008). Het Prototype Willingness Model maakt meteen ook duidelijk dat de factoren, die menselijk gedrag beïnvloeden, niet enkel op het persoonlijke, cognitieve niveau gesitueerd moeten worden, maar tevens op het niveau van de sociale omgeving. We merken op dat ook het concept van “maatschappelijke kwetsbaarheid” de nadruk legt op het feit dat naast de individuele “keuze” en verantwoordelijkheid ook de structurele,

sociale context, waarbinnen mensen hun gedrag stellen, voldoende aandacht moet krijgen (Vettenburg e.a., 1984).

In deze sectie maken we daarom een onderscheid tussen de persoonlijke determinanten, de rol van het sociale netwerk en sociale normen. Hiermee volgen we een veel gebruikt sociaal-ecologisch analysekader, waarbij invloeden op het gedrag worden bestudeerd op individueel, interpersoonlijk (*peers*), sociaal (*community*) en cultureel niveau (Flay & Petraitis, 1994; Tanner e.a., 2013). In de bespreking van de persoonlijke determinanten staan we tevens stil bij de attitude van de partner, die vaak de eigen attitude beïnvloedt. Wat de sociale omgeving betreft, besteden we specifieke aandacht aan de rol van de ouders van de tienerouder. In het deel over de maatschappelijke normen inzake jong ouderschap gaan we in op de culpabilisering en stigmatisering van jonge ouders en de rol van de media.

1.1.2.2.1. Persoonlijke determinanten

Persoonlijke attitudes van adolescenten ten aanzien van jong ouderschap worden door verschillende factoren beïnvloed. We onderscheiden het belang van kennis, vaardigheden en "*self-efficacy*", en de persoonlijke kenmerken van jongeren als belangrijkste determinanten. Daarna staan we stil bij de attitudes van de partner.

Kennis, vaardigheden en self-efficacy

In zijn 'Feiten & Cijfers'-rapport over jongeren en seksualiteit (versie 2011) stelt het Vlaams expertisecentrum voor seksuele gezondheid Sensoa dat onder Belgische jongeren nog vaak een gebrek aan specifieke kennis wordt vastgesteld over veilig vrijgedrag en vruchtbaarheid. Zo ontbreken bij een aanzienlijk deel van hen de competenties voor een correct gebruik van voorbehoedsmiddelen. Verder verwijst Sensoa naar internationaal onderzoek, waaruit blijkt dat vooral jongeren die op vroege leeftijd starten met seks kwetsbaar zijn, omdat zij niet over de kennis en vaardigheden zouden beschikken om verantwoorde seksuele keuzes te maken (Sensoa, 2011).

Zelfs wanneer de kennis en vaardigheden aanwezig zijn, vertonen jongeren soms seksueel risicogedrag. Volgens Brückner e.a. (2004) kan dit deels verklaard worden door de ambivalente houding van meisjes met betrekking tot hun kinderswangerschap: meisjes die een uitgesproken positief of negatief beeld hebben over tienerzwangerschap, zouden bewuster omgaan met anticonceptie dan meisjes met een meer ambivalente attitude, die sneller geneigd lijken te denken dat een zwangerschap hen niet zal overkomen. Andere studies bevestigen dat de meeste adolescenten een ambivalente houding hebben ten aanzien van ouderschap en hierdoor minder geneigd zijn om risico's op seksueel vlak bewust te vermijden (Unger e.a., 2000; Tanner e.a., 2013).

Verder vertonen jongeren op seksueel vlak risicogedrag wanneer ze zich in een situatie bevinden waarin ze hun wensen niet kunnen, durven of willen opleggen (Sensoa, 2011). In de literatuur wordt regelmatig gewezen op de rol van het zelfbeeld en de *self-efficacy* (het vertrouwen in de eigen bekwaamheid om een situatie te kunnen controleren) als

mogelijke voorspellers van seksueel risicogedrag en tienerzwangerschap (Brückner e.a., 2004; Rosengard e.a., 2004; Tripp & Viner, 2005; Wild e.a., 2004). Toch is het volgens Hockaday e.a. (2000) andermaal niet duidelijk in welke mate een lager zelfbeeld en zelfvertrouwen van jonge moeders oorzaak dan wel gevolg is van de tienerzwangerschap. Hoger wezen we er wel al op dat jongeren, die voor zichzelf weinig kansen zien op het vlak van opleiding en tewerkstelling, sneller de stap naar ouderschap lijken te zetten (cf. supra).

Persoonlijke kenmerken

Zoals al eerder vermeld, vertonen adolescenten regelmatig risicogedrag, dat niet gepland, rationeel of bewust is. Persoonlijkheidskenmerken van jongeren bepalen mee de kans dat ze al dan niet seksuele risico's zullen nemen (Hockaday e.a., 2000; Hobcraft & Kiernan, 2001). Zo blijken adolescenten met psychische problemen, bijvoorbeeld ten gevolge van pesten, een echtscheiding of seksueel misbruik, en jongeren die al in aanraking kwamen met het gerecht, meer risicogedrag te vertonen (Gaudie e.a., 2010; Kiernan & Hobcraft, 1997; Boyer & Fine, 1992). Deze jongeren maken overigens niet alleen meer kans op tienerouderschap ten gevolge van onveilig vrijgedrag, maar nemen ook vaker andere gezondheidsrisico's, zoals bijvoorbeeld op het vlak van roken, alcoholconsumptie en drugsgebruik (Collins e.a., 2004; Wild e.a., 2004).

De attitudes van de partner

Tienermeisjes, die kwetsbaar zijn voor jong ouderschap, maken meer kans op het krijgen van een kind als hun partner een positieve perceptie heeft van ouderschap. De reactie en wensen van de partner beïnvloeden vaak de beslissing van zwangere meisjes om het kind al dan niet te houden (Cowley & Farley, 2001; Hellerstedt e.a., 2001). Volgens Stevens-Simon e.a. (2005) is de invloed van de partnerrelatie op de kindervens en gezinsplanning van meisjes zelfs sterker dan deze van de familie of andere *peer groups*. Omdat relaties op jonge leeftijd doorgaans nog broos zijn en het krijgen van een kind een grote impact heeft op de relatie, lopen de relaties van tienermoeders na de bevalling echter vaak stuk (Al-Sahab e.a., 2012). Bovendien blijkt het voor tienermoeders moeilijker om een nieuwe partnerrelatie te beginnen, waardoor ze een grotere kans hebben om ook op latere leeftijd alleenstaand te zijn, wat dan weer gepaard gaat met een hogere kans op een zwakke socio-economische status en een slechtere mentale gezondheid (Gaudie e.a., 2010; Kalil & Kunz, 2002; Taylor, 2004).

1.1.2.2. De invloed van de sociale omgeving

Het gedrag van adolescenten wordt sterk beïnvloed door hun directe omgeving. Verschillende theorieën, waaronder het hoger vermelde Prototype Willingness Model, vestigen de aandacht op het belang van *peers*, zoals vrienden en leeftijdsgenoten. Uit een literatuuroverzicht van 2001 kunnen we besluiten dat er een duidelijk verband is tussen de seksuele attitudes en gedragingen van adolescenten en deze van hun *peers* (Kotchick e.a., 2001). Zo maken ze meer kans seksueel actief te zijn als ook hun *peers* al seksueel

actief zijn. Ook wat het gebruik van anticonceptie betreft, volgen jongeren vaak het “voorbeeld” van hun vrienden, zelfs als het gaat om deviante attitudes of risicogedrag.

Voor meisjes geldt specifiek dat ze meer kans maken op tienerzwangerschap wanneer ze er in hun directe omgeving al mee geconfronteerd werden. Dit geldt bijvoorbeeld voor meisjes met een vriendin die tienermoeder is, alsook voor meisjes die tijdens hun jeugd een actieve rol hebben opgenomen in de zorg en opvoeding van baby's of kinderen in de familie (Corcoran, 1998; East e.a., 1993). Nog belangrijker is de invloed van een zus die al op jonge leeftijd kinderen heeft gekregen (Miller e.a., 2001). Naast zussen blijken ook moeders als rolmodel te fungeren: dochters van een tienermoeder hebben zelf significant meer kans om op jonge leeftijd kinderen te krijgen (East e.a., 2007; Gaudie e.a., 2010; Al-Sahab e.a., 2012). Dit brengt ons bij de rol van de ouders.

De rol van de ouders

Veel onderzoek naar jong ouderschap besteedt aandacht aan de rol van de ouders van de adolescenten. Zo wijzen verschillende auteurs op het belang van communicatie tussen ouders en adolescenten over seksualiteit en de eraan verbonden risico's. Vooral moeders spelen een belangrijke rol, onder meer in de promotie van het gebruik van anticonceptie (Jaccard e.a., 2002). Naast de directe invloed die ouders kunnen uitoefenen op de seksuele attitudes van jongeren, beïnvloedt de ouderlijke omgeving ook op een meer onrechtstreekse manier de kans op jong ouderschap. Zo blijken jongeren, die opgroeien in een eenoudergezin of in een gezin met een zwakke socio-economische status (bijv. laagopgeleide en/of werkloze ouders, sociale huisvesting), gemiddeld sneller de stap naar ouderschap te zetten (Kiernan, 1995; Hobcraft & Kiernan, 2001).

Tot slot moet nog gewezen worden op het belang van familiale steun na de bevalling. Hoewel de steun kan komen van verschillende actoren, onder wie de partner, de familie, vrienden en professionele hulpverlening, blijkt dat elk van die actoren een complementaire rol vervullen en dus allemaal afzonderlijk een invloed hebben op het welzijn van de jonge moeder en haar kind(eren) (Bunting & McAuley, 2004b). Jonge moeders, die door hun ouders/moeder gesteund worden in de opvoeding van het kind, zouden het ouderschap op een positievere manier beleven dan diegenen die tijdens en na de zwangerschap niet of minder kunnen rekenen op steun van de (groot)ouders (Voight e.a., 1996).

1.1.2.2.3. Sociale normen

Hoewel de evolutie in het aantal tienerouderschappen de voorbije decennia eerder dalend dan stijgend is, is de aandacht ervoor sterk toegenomen. Tienerouderschap wordt vandaag beschouwd als een maatschappelijk probleem, dat de aandacht van beleidsmakers verdient. De verklaring ligt voor een deel in het feit dat door de emancipatie en individualisering van de westerse samenleving de sociale normen mee geëvolueerd zijn. Omdat jong ouderschap geassocieerd wordt met gezondheidsrisico's en een zwakkere socio-economische status, wordt het fenomeen zoveel mogelijk

ontmoedigd vanuit het gelijke-kansendiscours. Om een gelijke toegang tot onderwijs en arbeid voor alle jongeren te kunnen garanderen, worden jongens en meisjes langs allerlei wegen aangespoord tot het gebruik van anticonceptie en het stellen van veilig vrijgedrag. Een neveneffect van het preventiebeleid is echter dat meisjes, die toch zwanger worden, zich hierdoor sneller gestigmatiseerd voelen (De Wilde, 2008b).

Het stigma van tienerouderschap

Tienerouders wijken af van de heersende maatschappelijke norm, die stelt dat men pas aan kinderen begint na het behalen van een diploma en de eerste werkervaring (Friedman e.a., 1994). Naarmate jongeren langer studeren, blijken ze ook steeds later de transitie van adolescentie naar volwassenheid te maken (du Bois-Reymond, 2009). Net omdat de gemiddelde leeftijd, waarop mensen een eerste kind krijgen, stijgt, wordt de kloof met tienerouders groter. Dit versterkt onder meer bij hulpverleners de idee dat adolescente moeders niet de maturiteit hebben voor “goed” ouderschap (Breheny & Stephens, 2007). De Wilde (2008b) wijst op kwalitatief onderzoek, waaruit blijkt dat het overwegend negatieve beeld van hulpverleners in contrast staat met de eerder positieve ervaringen en percepties van jonge moeders zelf. Het is echter mogelijk dat de ondervraagde meisjes hun beleving van het ouderschap positiever voorstellen dan het in werkelijkheid is om op die manier aan een verdere stigmatisering en veroordeling te ontsnappen (De Wilde, 2008b, p. 152).

Een recente Amerikaanse studie bij kansarme adolescente moeders toont aan dat ongeveer vier op de tien van hen zich gestigmatiseerd voelden bij hun zwangerschap (Wiemann e.a., 2005). In vergelijking met moeders die geen stigma ervoeren, rapporteerden de meisjes in de gestigmatiseerde groep significant vaker dat ze tijdens hun zwangerschap abortus hadden overwogen, dat hun ouders negatief reageerden en dat ze zich door de vader van het kind in de steek gelaten voelden. Deze bevindingen onderstrepen andermaal de belangrijke invloed van de sociale omgeving op de beleving van jong ouderschap (cf. supra).

De rol van de media

Wanneer het gaat over sociale normen, wordt al snel gekeken in de richting van de media. Zij weerspiegelen immers de heersende culturele normen en waarden in de samenleving en construeren zo mee ons beeld van de realiteit. Die sociale constructie is per definitie selectief, omdat nooit alle facetten en perspectieven gerepresenteerd kunnen worden (Hall, 1997). Gegeven dat de huidige maatschappelijke norm inzake tienerouderschap gericht is op de preventie ervan, door contraceptie of door abortus, mogen we er hypothetisch van uitgaan dat ook in de media tienerzwangerschap zal worden gerepresenteerd als het gevolg van een vermijdbaar en te vermijden gedrag en als een maatschappelijk probleem.

Dat de media bijdragen aan de sociale constructie van tienerouderschap als een maatschappelijk probleem, is een gegeven waar de meeste mediasociologen het over eens zullen zijn. In welke mate de media hiermee de attitudes en het gedrag van

(kwetsbare) jongeren ten aanzien van jong ouderschap beïnvloeden, is echter minder duidelijk te zeggen. Media-effecten zijn immers moeilijk vast te stellen omwille van de vele intermedierende factoren die het gedrag van mensen beïnvloeden. Niettemin vonden we enkele studies, die een verband aantonen tussen mediagebruik en het seksuele gedrag van jongeren. Zo zou er een verband zijn tussen het al dan niet kijken naar seks op televisie en de leeftijd waarop men seksueel actief wordt (Collins e.a., 2004). Een Amerikaanse studie uit 2008 stelde een link vast tussen het kijken naar seks op tv en de kans op tienerzwangerschap (Chandra e.a., 2008). Toch moeten we hier waarschuwen voor het gevaar van een overschatting van de impact van de media. Om die impact te relativiseren, kunnen we bijvoorbeeld verwijzen naar de studie van Condon e.a. (2001), waarin bij jongeren werd gepeild naar hun belangrijkste informatiebronnen inzake veilig vrijen en tienerzwangerschap: uit de antwoorden blijkt dat ze volgens hun eigen inschatting gemiddeld 16% van de informatie over het onderwerp via de media verwerven, wat weinig is in vergelijking met het gepercipieerde belang van andere informatiebronnen, zoals familie en vrienden (goed voor gemiddeld 45% van de informatie) en het eigen “gezond verstand” (“*common sense*”; volgens de jongeren voor 40% verantwoordelijk voor hun kennis en opvattingen over seksualiteit). We merken op dat in de vele studies over de determinanten van jong ouderschap, die we voor dit literatuuronderzoek raadpleegden, verder niet of nauwelijks aandacht wordt besteed aan de media als een mogelijke voorspeller van tienerzwangerschap of jong ouderschap.

1.1.3. Jong ouderschap in Vlaanderen

Hoewel de aandacht voor jong ouderschap de laatste decennia sterk toeneemt, niet alleen in de media, maar ook vanuit de overheid en de academische wereld (cf. De Wilde, 2008b), is er in België op dit moment weinig systematisch onderzoek beschikbaar. Het onderwerp kan wel rekenen op interesse van studenten, die er in het kader van hun masterproef onderzoek rond voeren, maar verder is men voor cijfergegevens over tienerouderschap in België/Vlaanderen nagenoeg volledig aangewezen op de officiële geboortestatistieken. Die cijfers bieden wel een inzicht in de evolutie van het *aantal* tienermoeders, maar vertellen ons weinig of niets over hun socio-economische kenmerken, laat staan over hun motivaties. Bovendien blijken de meest recent gepubliceerde officiële Belgische geboortestatistieken, opgedeeld volgens leeftijd van de moeder, te dateren van 2009³. Volgens deze cijfers van de federale overheid was van alle moeders, die in 2009 in België bevielen, 0,6% minderjarig (-18 jaar), 2,6% een tiener (-20 jaar) en 9,6% jonger dan 23 jaar. Uit de cijfers blijkt dat er in 2009 in verhouding meer pasgeborenen van tienermoeders (-20 jaar) werden geregistreerd in het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (613 op 18.687 geregistreerde geboortes) en het Waalse Gewest (1.478 op 39.466) dan in het Vlaamse Gewest (1.360 op 69.045). Voor Vlaanderen ligt het aandeel jonge ouders dan ook lager: 0,5% van alle moeders, die in 2009 in het Vlaamse Gewest bevielen, was jonger dan 18 jaar, 2% jonger dan 20 jaar en 8% jonger

³ http://statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/geboorten_vruchtbaarheid/leeftijd/ (laatst geraadpleegd op 22 april 2013)

dan 23 jaar. Een kwart van de 1.360 tienermoeders, die er in Vlaanderen in 2009 bijkwamen, had een niet-Belgische nationaliteit.

De eerste en tot nog toe enige wetenschappelijke socio-demografische profielstudie van tienerouders in Vlaanderen, jonger dan 20 jaar, werd uitgevoerd door Marjolijn De Wilde in 2009. De Wilde (2009) baseerde zich op twee gegevensdatabanken, namelijk de databank van het Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie (SPE) met de geboorteregistraties in Vlaanderen en de Ikaros-databank van Kind en Gezin. Uit de studie blijkt allereerst dat het aantal Belgische tienerzwangerschappen tussen 1998 en 2008 een lichte stijging kende (tot aan het huidige niveau van bijna 10 zwangerschappen per 1000 tienermeisjes, cf. supra). Omdat ook het abortuscijfer in deze periode in stijgende lijn ging, bleef het aantal tienermoeders echter vrij stabiel tot licht dalend. Voor de beschrijving van het socio-demografische profiel van de tienermoeders in Vlaanderen gebruikte De Wilde (2009) cijfers van 2000 tot 2006. In die periode bleek slechts één op de vijf tienermoeders bij de verlossing jonger dan 18 jaar; ongeveer 80% van de tienermoeders was met andere woorden meerderjarig. De vaders van de kinderen van tienermoeders zijn gemiddeld vijf jaar ouder dan de moeder. Dertig procent van de tienermoeders in Vlaanderen was buitenlands van oorsprong; de meesten van hen zijn van Turkse of Oost-Europese afkomst. Vooral deze niet-Belgische tienermoeders blijken socio-economisch kwetsbaar, al geldt voor alle tienermoeders, ongeacht hun nationaliteit of herkomst, dat ze op het moment van de bevalling gemiddeld lager geschoold zijn dan hun leeftijdsgenoten en een lagere beroepsstatus hebben (De Wilde, 2009).

In juli 2012 voegde Marjolijn De Wilde zelf een update toe aan haar studie van 2009 door de cijfers over ouderschap in Vlaanderen van 2010 en 2011 te analyseren (CSB, 2012). Daaruit blijkt dat in 2011 in Vlaanderen 1.249 meisjes onder de 20 jaar een of meerdere kinderen kregen. Dat is 1,8% van alle vrouwen die dat jaar in het Vlaamse Gewest bevielen (Cammu e.a., 2011). Het bevallingscijfer (aantal bevallingen per 1000 meisjes) lag voor meisjes van 15 tot 20 jaar in 2010 op 6,8/1000 en in 2011 op 6,7/1000. Dit betekent een lichte daling ten opzichte van de periode 2001-2009, toen het bevallingscijfer voor meisjes van 15 tot 20 jaar vrij stabiel schommelde rond 7,5/1000 (CSB, 2012).

Op basis van de hierboven besproken cijfers kunnen we vaststellen dat het fenomeen van jong ouderschap in Vlaanderen minder frequent voorkomt dan in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië, waar het merendeel van de literatuur over tienerouderschap uit afkomstig is. Zoals eerder al aangegeven, lagen de ouderschapscijfers in 2011 in de Verenigde Staten, Engeland en Wales ongeveer drie keer hoger dan in België (cf. supra). Niet alleen het aantal geboortes bij tieners verschilt sterk van land tot land, maar ook de kenmerken van tienerouders, en de risico's en problemen die met tienerouderschap geassocieerd worden, zijn niet noodzakelijk in alle landen gelijk (cf. Al-Sahab e.a., 2012). Om het fenomeen van jong ouderschap beter in zijn Vlaamse context te kunnen situeren, hebben we er daarom voor gekozen om de literatuurstudie aan te vullen met diepte-

interviews bij vertegenwoordigers van Vlaamse (jeugd)hulp- en welzijnsorganisaties, die vanuit hun opdracht en werking met het onderwerp te maken hebben. Omdat de kennis over jong ouderschap in Vlaanderen nog vrij beperkt is, was het nuttig om de inzichten uit de internationale literatuur te toetsen aan de ervaringen uit het werkveld. Daarom voerden we expertinterviews, waarvan we de voornaamste bevindingen in de volgende sectie presenteren.

1.2. Expertinterviews

Tussen 22 februari en 6 maart 2013 werden 11 diepte-interviews uitgevoerd met experts van Vlaamse welzijnsorganisaties, die vanuit hun opdracht en werking in contact staan met jonge ouders en/of kwetsbare jongeren. De expertinterviews hadden drie doelstellingen. Ten eerste trachtten we een beter beeld te krijgen van de doelgroep zelf, waarbij we in de eerste plaats wilden achterhalen welke jongeren volgens de experts het meest kwetsbaar zijn voor jong ouderschap en in hoeverre zij met het fenomeen van jong ouderschap te maken krijgen. Ten tweede wilden we, meer algemeen, nagaan in hoeverre de bevindingen uit de internationale literatuurstudie ook gelden voor de situatie in Vlaanderen. Ten derde wilden we een inzicht verwerven in de percepties van de experts over de beeldvorming van jong ouderschap in de media.

1.2.1. Methode

Op basis van persoonlijke contacten en websites van Vlaamse (jeugd)welzijnsorganisaties, zoals het Netwerk Tegen Armoede⁴, de Jongeren Advies Centra (JAC)⁵ en de centra voor integrale gezinszorg⁶ stelden we een lijst op van organisaties die in Vlaanderen welzijnswerk verrichten voor en met kwetsbare jongeren en/of jonge ouders. Hieruit maakten we een selectie van organisaties, die we begin februari contacteerden. Dit resulteerde in 11 interviews (zie Tabel 1).

Tabel 1. Overzicht van de organisaties die deelnamen aan de expertinterviews

Amber	<ul style="list-style-type: none"> o Jeugdzorgorganisatie (Bijzondere Jeugdzorg) o Regio: Leuven o Interview met Kris Nelen
Betonne Jeugd	<ul style="list-style-type: none"> o Jeugdwerkorganisatie voor kansarme jongeren o Regio: Antwerpen o Interview met Thomas Neefs en Anna de Laat
BZN De Stobbe	<ul style="list-style-type: none"> o Centrum voor Integrale Gezinszorg (CIG) o Regio: Antwerpen o Interview met An-Sofie Lowyck

⁴ <http://www.vlaams-netwerk-armoede.be/onze-verenigingen/lijs-verenigingen>

⁵ <http://www.jac.be/>

⁶ <http://www4wvg.vlaanderen.be/wvg/welzijnsamenleving/gezinszorg/adressen/Paginas/default.aspx>

Fara	<ul style="list-style-type: none"> o Luister- en informatiepunt rond zwangerschapskeuzes o Regio: Leuven / Vlaanderen o Interview met Katrien Vansantvoet en Liesbet Van Belle
JAC Plus	<ul style="list-style-type: none"> o Jeugd Advies Centrum (JAC), deelwerking van CAW Metropool o Regio: Antwerpen o Interview met Elise Gozin en Els Bovri
LEJO	<ul style="list-style-type: none"> o Jeugdwerkorganisatie o Regio: Gent o Interview met Ilke Bautmans
Link In De Kabel	<ul style="list-style-type: none"> o Jeugdwerkorganisatie en computerleercentrum o Regio: Leuven o Interview met David Loyen (telefonisch)
Parel	<ul style="list-style-type: none"> o Centrum voor hulpverlening bij zwangerschap en vroeg ouderschap o Regio: Leuven o Interview met Sylvia De Ryck en Sophie Mees
Recht-Op	<ul style="list-style-type: none"> o Vereniging waar armen het woord nemen o Regio: Antwerpen o Interview met Lene Keersmaekers
Sensoa	<ul style="list-style-type: none"> o Expertisecentrum voor seksuele gezondheid o Regio: Vlaanderen o Interview met Lies Verhetsel
Tonuso	<ul style="list-style-type: none"> o Jeugdzorgorganisatie (Bijzondere Jeugdzorg) o Regio: Brussel o Interview met Jo Van Hecke

De interviews werden face-to-face afgenomen, digitaal opgenomen en achteraf systematisch geanalyseerd. De duur van de gesprekken varieerde van veertig minuten tot twee uur, met uitzondering van één interview, dat via de telefoon werd gevoerd en slechts een kwartier in beslag nam. Dit was het enige interview, waarin werd afgeweken van de semigestructureerde vragenlijst.

De vragenlijst was opgebouwd rond twee centrale onderzoeksvragen, waarvan de eerste verder opgesplitst was in twee deelvragen:

1. Welke jongeren zijn volgens de experts het meest kwetsbaar voor jong ouderschap?
 - a. Hoe omschrijven zij zelf de doelgroep kwetsbare jongeren?
 - b. Hoe kijken zij zelf vanuit hun ervaring in jeugdwerk naar het fenomeen van jong ouderschap?
2. Hoe percipiëren de experts de beeldvorming van jong ouderschap in de media?

We benadrukken dat het eerder kleinschalige opzet van de expertinterviews ons niet toelaat om op basis hiervan generaliserende uitspraken te doen over de percepties over jong ouderschap binnen de Vlaamse jeugdwelzijnssector. De interviews waren exploratief en moesten ons in de eerste plaats helpen om, als aanvulling op de hoofdzakelijk Angelsaksische literatuur, de doelgroep en het onderwerp beter af te bakenen en te situeren binnen zijn Vlaamse context anno 2013.

1.2.2. Bevindingen

Voor de bespreking van de resultaten volgen we in grote lijnen de structuur van de literatuurstudie in Deel 1. Dat wil zeggen dat we eerst zullen ingaan op de socio-economische factoren, die de experts associëren met jong ouderschap en kwetsbare jongeren. Vervolgens gaan we dieper in op de percepties van de experts over de attitudes van jongeren ten aanzien van jong ouderschap en de invloed van de sociale omgeving. Tot slot kijken we naar de meningen en percepties over de rol van de media. Voor de rapportering van de resultaten werden de 11 interviews geanonimiseerd.

1.2.2.1. *Definitie van jong ouderschap*

De experts zijn het erover eens dat het debat over jong ouderschap voornamelijk focust op tieners en met name minderjarige tieners. Nochtans is in werkelijkheid het overgrote deel van de tienerouders meerderjarig. Daarom bestaat er een consensus dat de leeftijdsgrens voor de definitie van jonge ouders beter hoger wordt gelegd dan 20 jaar. Ook een leeftijdsgrens op 21 jaar, zoals die onder meer door het RIZIV (Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering) wordt gehanteerd voor de definitie van “tienerzwangerschap”, is volgens de meeste experts ontoereikend. Tijdens de interviews werden afbakeningen gesuggereerd op 23 en 25 jaar. Eén expert stelde dat zelfs een afbakening op 30 jaar verdedigbaar is met het argument dat niet hun leeftijd, maar wel hun socio-economische situatie bepaalde jongeren kwetsbaarder maakt voor een problematische beleving van het ouderschap.

Naast het feit dat de meeste experts pleiten voor een zekere flexibiliteit met betrekking tot de leeftijdsgrens van jonge ouders, wijzen ze er ook op dat het in feite altijd gaat over jonge *moeders*. De vaders blijven in het beleid, maar ook in de hulpverlening, nog al te vaak buiten beeld. Jonge vaders ervaren het ouderschap nochtans dikwijls heel verschillend dan de moeders, maar volgens een aantal experts wordt daar te weinig aandacht aan geschonken. Een van de redenen die de experts zelf aanhalen, is dat tienervaders, en vaders in het algemeen, moeilijker de weg vinden naar de centra voor gezinszorg. Bij jeugdwerkorganisaties stelt men echter regelmatig vast dat jongens vaak specifieke problemen ondervinden wanneer ze – meestal onverwachts – met het ouderschap worden geconfronteerd.

1.2.2.2. Definitie van kwetsbare jongeren

In de interviews vroegen we de experts hoe zij het begrip kwetsbaarheid bij jongeren zouden definiëren. De meeste experts zegden dat het moeilijk was om de term precies af te bakenen, maar beklemtoonden wel het belang van een brede benadering. Men is het erover eens dat jongeren die in armoede leven maatschappelijk kwetsbaar zijn, maar evenzeer stellen ze vast dat ook jongeren, die niet in financieel moeilijke omstandigheden opgroeien, in bepaalde gevallen kwetsbaar kunnen zijn voor zwangerschap en ouderschap. Veel hangt volgens hen af van de sociale omgeving en de levensloop van de jongeren: sommigen komen door een problematische opvoeding of psychische problemen sneller in situaties terecht, waarin ze minder weerbaar zijn tegen mogelijk (seksueel) risicogedrag.

Iedereen lijkt het erover eens dat het de context is die grotendeels bepaalt of een individu een verhoogde kwetsbaarheid heeft. Die context kan zo complex en divers zijn dat er moeilijk lijnen in te trekken zijn. De experts wijzen wel op enkele algemene patronen, maar veel hangt toch af van de manier waarop de individuele jongere de context ervaart en ermee omgaat. De meeste organisaties vertrekken daarom vanuit de jongere zelf om kwetsbaarheid te definiëren. Zo omschreef een van de experts als kwetsbaar, “elke moeder die op een of andere manier zorgen en omkadering nodig heeft”.

1.2.2.3. Het verband met opleiding, arbeidssituatie en inkomen

De experts erkennen dat jong ouderschap ook in Vlaanderen geassocieerd is met een lager opleidingsniveau en een zwakkere arbeidssituatie, wat trouwens door de officiële statistieken wordt bevestigd (cf. supra). Toch menen de meeste experts dat het opleidingsniveau en de arbeidspositie niet rechtstreeks de oorzaak zijn van jong ouderschap. Meestal beïnvloeden deze socio-economische factoren wel het zelfbeeld van de jongeren en de toekomst die ze voor zichzelf zien. Een aantal experts maakt de redenering, die we ook in de literatuur terugvonden: jongeren, die problemen hebben met school en lage verwachtingen koesteren omtrent hun kansen op de arbeidsmarkt, zullen minder gemotiveerd zijn om het krijgen van een kind bewust te vermijden of uit te stellen.

Volgens een van de experts ligt de verantwoordelijkheid niet alleen bij het individu, maar ook bij de maatschappij, die kansarme jongeren nog al te snel in de richting van het beroeps- en buitengewoon onderwijs zou duwen. Dit zou bij sommigen onder hen het gevoel creëren dat zij een bepaalde stempel krijgen opgedrukt, wat hun zelfbeeld en zelfvertrouwen aantast, waardoor ze meer kwetsbaar worden voor seksueel risicogedrag. Zoals we eerder zagen, vinden we in de internationale literatuurstudie meerdere indicaties, die het patroon, dat hier door een van de experts geschetst wordt, bevestigen.

Een bijzonder probleem voor jonge ouders stelt zich wanneer zij zelf nog niet over een eigen inkomen beschikken. Men is dan veelal afhankelijk van de eigen ouders, niet alleen financieel, maar ook voor onderdak. Vooral bij kansarme jongeren, die in financieel moeilijke omstandigheden opgroeien, neemt hun maatschappelijk kwetsbaarheid hierdoor nog verder toe.

1.2.2.4. Gepland versus ongepland ouderschap

De experts zijn over het algemeen voorzichtig om jong ouderschap als een keuze voor te stellen. Zelfs het feit dat moeders tijdens de zwangerschap beslissen het kind te houden, is niet altijd een bewuste individuele keuze, omdat die beslissing evengoed genomen kan zijn om medische redenen of door sociale druk vanuit de omgeving van de moeder. Dit laatste is onder meer het geval bij etnische minderheidsgroepen, die over het algemeen negatiever staan tegenover het recht op abortus, aldus sommige experts.

Sommige tieners hebben volgens de experts een uitgesproken kinderwens, maar in vele gevallen blijkt een tienerzwangerschap ongepland. Het onderwerp duikt wel regelmatig op in de gesprekken tussen meisjes over seksualiteit en relaties, maar dit betekent daarom niet dat zij hun seksuele gedrag steevast zorgvuldig plannen en controleren. Die ambivalente en soms inconsequente houding van jongeren ten aanzien van seksueel risicogedrag en ouderschap vinden we eveneens in de internationale literatuur terug.

Verscheidene experts wijzen erop dat bij kwetsbare jongeren de kinderwens soms voortspuit uit een gemis. Zij hopen dat een baby die leemte kan invullen; het vooruitzicht dat men dan iemand heeft om lief te hebben en voor te zorgen, biedt hen een mogelijke uitweg uit de eenzaamheid die ze ervaren. De kinderwens is voor deze jongeren dus rechtstreeks gelinkt aan hun hoop op een beter leven. Dit betekent niet dat alle jongeren, die een moeilijke jeugd beleven, per definitie meer kans maken op jong ouderschap. Een van de experts merkte op dat een problematische jeugd soms leidt tot een zeer negatieve attitude tegenover kinderen en ouderschap.

1.2.2.5. Competenties van jonge ouders

Los van de opleiding stellen sommige experts een gebrek aan kennis en vaardigheden bij jongeren vast over seksualiteit en over ouderschap. Tienerzwangerschappen blijken nog vaak het gevolg van een verkeerd gebruik van contraceptieve methoden, alsook van het feit dat de meisjes er niet altijd in slagen om hun eigen wensen duidelijk te maken en/of op te leggen aan hun seksuele partner. Dit wordt soms mede veroorzaakt door gevoelens van onzekerheid, een laag zelfvertrouwen en gebrekkige communicatievaardigheden.

Omdat de adolescentie een eerder egocentrische ontwikkelingsfase is, schatten jongeren de gevolgen van hun gedrag, alsook hun eigen bekwaamheid om die gevolgen te kunnen dragen, nog vaak verkeerd in. Dit leidt volgens de experts tot geïdealiseerde,

romantische en onrealistische voorstellingen van ouderschap. Wanneer ze dan met de realiteit worden geconfronteerd, is de schok soms groot. Op dat moment is het belangrijk dat jongeren kunnen terugvallen op mensen uit hun omgeving voor advies en ondersteuning.

1.2.2.6. Het belang van de sociale omgeving

Wat door zowat alle experts wordt aangehaald als een van de hoofdoorzaken van maatschappelijke kwetsbaarheid, is het ontbreken van een sociaal netwerk. Het belang van steun uit de directe sociale omgeving kan volgens de experts niet genoeg benadrukt worden. Jongeren, die nog thuis wonen wanneer ze een kind krijgen of van wie de (groot)ouders bereid zijn het kind mee op te voeden, beleven het jonge ouderschap heel anders dan jongeren, die geen steun vinden in hun naaste omgeving.

Naast steun van de familie speelt ook de partner een cruciale rol. Alleenstaande tienermoeders ondervinden volgens de experts meer praktische en psychische problemen. De steun, die jonge ouders vinden in hun naaste omgeving, kan niet zomaar vervangen worden door de professionele zorgsector, omdat de vertrouwensrelatie anders is. Jonge ouders zouden bijvoorbeeld makkelijker adviezen aannemen van hun partner of hun eigen moeder en vader dan van (tijdelijke) hulpverleners.

Tegelijk stellen de experts vast dat precies de relaties met de partner en de eigen ouders onder druk komen te staan bij een zwangerschap. Vooral de partnerrelatie loopt nog vaak stuk. De experts weten telkens wel een aantal voorbeelden te geven van koppels bij wie de relatie heeft standgehouden, maar meestal scheiden de wegen van de jonge moeder en vader al vrij snel. Dit komt doordat relaties op die leeftijd sowieso vluchtiger en onstabiel zijn, maar ook doordat het ouderschap zwaarder blijkt te wegen op de relatie dan de jongeren vooraf hadden ingeschat. Vaak blijkt een van de partners, of zelfs beide partners, gewoon nog niet klaar te zijn voor het ouderschap.

Het sociale netwerk speelt niet alleen een belangrijke rol na de geboorte van het kind, maar heeft ook een invloed op de attitudes en gedragingen van meisjes voordat ze zwanger worden. De wens van de partner blijkt andermaal zeer belangrijk, zowel bij een geplande als bij een ongeplande zwangerschap, wanneer de mogelijkheid van abortus zich stelt. Beslissingen worden dan sterk bepaald door het feit of de partner er al dan niet klaar voor is. Daarnaast oefent ook de familie een niet te onderschatten invloed uit, zowel direct als indirect. Ook in Vlaanderen merken de experts bijvoorbeeld dat dochters van tienermoeders zelf sneller aan kinderen beginnen. Daarnaast zouden jongeren hun eigen ouderschapsstijl grotendeels afstemmen op dat van hun ouders. Kwetsbare jongeren die tijdens hun jeugd weinig warmte en genegenheid hebben gekend, blijken het zelf vaak moeilijk te hebben om dergelijke gevoelens door te geven aan hun eigen kind. Een aantal experts zegt dat kwetsbare jonge ouders snel de neiging hebben om naar materiële zaken te verwijzen wanneer ze hun ouderschap moeten verantwoorden. Ze blijken minder te focussen op emotionele factoren, zoals relationele

stabiliteit, structuur in de opvoeding van de kinderen of de hechting tussen ouder en kind. Het gemis aan positieve rolmodellen in de directe omgeving gaat volgens de experts regelmatig gepaard met een problematische beleving van het ouderschap en opnieuw blijken jongeren uit kwetsbare groepen hiervoor het meest vatbaar.

1.2.2.7. De culpabilisering van jong ouderschap

Volgens de experts is het maatschappelijk niet aanvaard dat mensen op jonge leeftijd, in het bijzonder voor het beëindigen van de studies of het hebben van een eigen inkomen, moeder of vader worden. Tienerouderschap wordt hoofdzakelijk negatief gepercipieerd. Jonge ouders, en in het bijzonder tienerouders, hebben hierdoor het gevoel dat ze gevisieerd worden en zich dus voortdurend moeten verantwoorden. Dit zadelt hen op met een schuldgevoel, dat door de maatschappij wordt gecreëerd en volgens zowat alle experts onnodig en bovendien onterecht is, gelet op het al eerder vermelde feit dat jong ouderschap niet altijd een bewuste en individuele keuze is. De experts merken op dat buitenstaanders jonge ouders al te snel veroordelen en met een beschuldigende vinger wijzen zonder de hele context te kennen.

De experts pleiten voor een realistische, maar tegelijk een positievere benadering van jonge ouders en van kwetsbare jongeren in het algemeen. Eerder dan te focussen op de negatieve gevolgen van het jonge ouderschap, zouden de positieve punten, zoals de weerbaarheid en de wilskracht waarvan veel jonge ouders blijk geven, meer in de verf moeten worden gezet. Binnen de hulpverlening kiest men resoluut voor een oplossingsgerichte eerder dan een problematiserende, belerende benadering. Verschillende experts zouden dit ook nog meer weerspiegeld willen zien in de maatschappelijke beeldvorming van jong ouderschap.

1.2.2.8. Jong ouderschap in de media

Tijdens de interviews peilden we expliciet naar de percepties van de experts over de beeldvorming van jong ouderschap in de media. Een aantal experts merkte daarbij meteen op dat de media volgens hen niet de voornaamste reden zijn voor de problemen die jonge ouders ondervinden. De media zouden mogelijk wel bijdragen aan de culpabilisering van jong ouderschap, al hadden niet alle experts hierover een uitgesproken mening.

Een aantal experts verwijst naar de recente golf van docusoaps rond tienermoeders. Voorbeelden van deze reality-tv zijn Amerikaanse series, die de afgelopen jaren op Vlaamse zenders werden uitgezonden, zoals *16 and Pregnant* (MTV), *Teen Mom* (MTV) en *High School Moms* (Vitaya). Het vaakst verwijzen de experts naar de Vlaamse variant, namelijk het programma *Tienermoeders* (SBS Belgium), dat van 2009 tot 2011 werd uitgezonden op de zenders VIJFtv en VT4. De perceptie, die bij de experts overheerst, is dat dit programma geen representatief beeld schetste, al zijn de argumenten die hiervoor worden aangehaald zeer uiteenlopend. Zo vindt een aantal

organisaties dat het programma vooral kansarme jongeren in beeld bracht, terwijl andere experts net benadrukten dat het overwegend om jonge moeders ging, die boven de armoedegrens leefden en konden rekenen op steun van de eigen familie.

Ook wanneer werd ingegaan op de rol van de media in het algemeen, stellen we een zekere ambivalentie vast in de antwoorden van de experts. Enerzijds wijzen sommigen erop dat de media bijdragen aan de culpabilisering en stigmatisering van jonge ouders, door vooral de negatieve aspecten van het jonge ouderschap te benadrukken. Anderzijds menen ze dat jongeren, door wat ze zien op televisie, liefdesrelaties en ouderschap soms gaan romantiseren, waardoor ze ook het in hun eigen leven zouden willen nastreven. Vooral via bepaalde tv-fictie vormen tieners een soms te rooskleurige voorstelling van relaties en ouderschap, aldus deze experts.

De experts beseffen dat het in tv-programma's niet altijd mogelijk is om alle invalshoeken aan bod te laten komen en de complexiteit van jong ouderschap genuanceerd te representeren. Toch vinden sommigen dat het goed zou zijn als ook de positieve aspecten van jong ouderschap meer aandacht zouden krijgen. Volgens hen zouden bijvoorbeeld in een soapserie meerdere invalshoeken aan bod kunnen komen; sommigen denken hier expliciet aan de VRT-serie *Thuis* (Eén), waar in het seizoen van 2012-2013 een verhaallijn rond tienerzwangerschap werd uitgewerkt.

In Fase 2 van dit onderzoek naar de beeldvorming van jong ouderschap in de media en de receptie bij kwetsbare jongeren zal een diepgaande analyse worden gemaakt van de manier waarop jong ouderschap gerepresenteerd wordt op de Vlaamse televisie.

1.2.2.9. De rol van sociale media

Tot slot werd in de interviews ingegaan op de mogelijkheden van sociale media om kwetsbare jongeren te bereiken, bijvoorbeeld om hen te informeren en te sensibiliseren rond thema's zoals seksueel risicogedrag, zwangerschapspreventie en relatievorming. De meningen van de experts zijn enigszins verdeeld. Aan de ene kant merken ze op dat sociale media, zoals Facebook, erg populair zijn bij de doelgroep. In principe zijn sociaalnetwerksites bijgevolg geschikt om een brede groep jongeren te bereiken. Omgekeerd verkleint het internet ook de afstand tussen de jongere en de zorgsector: online lijkt de drempel om de stap naar hulpverlening te zetten lager. Aan de andere kant stellen sommige experts dan weer vast dat via de sociale media het persoonlijke contact en het opbouwen van een vertrouwensband moeilijker wordt. Daarnaast vragen sommigen zich af in hoeverre sociale media geschikt zijn om informatief te werken. Facebook wordt door de jongeren in de eerste plaats geassocieerd met ontspanning en vrijetijdsbesteding en wordt vooral gebruikt om contact te houden met vrienden en om "leuke dingen" te doen. Een laatste bedenking, die de experts maakten bij het inzetten van sociale media voor de sensibilisering van (kwetsbare) jongeren, is dat er dan zeker voldoende aandacht moet gaan naar de mediawijsheid van deze jongeren. Het feit dat de meesten onder hen toegang hebben tot het internet en vertrouwd zijn met sociale

media, wil immers nog niet zeggen dat ze er altijd even bewust en doordacht mee omgaan.

1.3. Conclusies

De bevindingen uit de expertinterviews bevestigen in grote lijnen de inzichten uit de internationale literatuur. We vatten de voornaamste conclusies uit deze verkennende onderzoeksfase nog even samen in vijf punten.

1. Er zijn verschillende argumenten om te kiezen voor een brede benadering van de concepten “jong ouderschap” en “kwetsbare jongeren”. Net zoals jong ouderschap beter niet verengd wordt tot tienerouderschap, is het aangewezen om kwetsbaarheid bij jongeren niet enkel te zien in termen van hun armoederisico. Voor ons onderzoek leggen we de leeftijdsgrens van “jonge ouders” op 23 jaar. Om de doelgroep verder af te bakenen, rekruteren we de deelnemers voor ons onderzoek via de Vlaamse jeugdwelzijnsorganisaties, die werken met kwetsbare jongeren en jonge ouders.
2. Naast een Angelsaksische bias kent de wetenschappelijke literatuur over jong ouderschap een vertekening in de richting van jong moederschap. Jonge vaders vormen in zekere zin een vergeten groep.
3. Wat de socio-economische kenmerken van jong ouderschap betreft, stellen we vast dat het fenomeen in Vlaanderen, net als in andere westerse landen, geassocieerd is met een lager opleidingsniveau, een minder gunstige arbeidssituatie, een lager inkomen (en een hogere kans op armoede) en een niet-Belgische etniciteit. Niettemin moeten we oppassen met het leggen van causale verbanden: algemeen zou men kunnen stellen dat de socio-economische parameters zowel oorzaak als gevolg van jong ouderschap zijn.
4. Er is veel literatuur beschikbaar over de motivaties voor tienerzwangerschap en jong ouderschap. Invloeden op de motivaties voor jong ouderschap bevinden zich op het persoonlijke, het sociale en het breed-maatschappelijke niveau. Op het individuele niveau wordt jong ouderschap beïnvloed door de kennis, vaardigheden, *self-efficacy* en persoonlijkheidskenmerken van de jongeren, alsook door de kenmerken van de partnerrelatie. Daarnaast speelt de sociale omgeving een cruciale rol in de acceptatie en beleving van jong ouderschap bij kwetsbare jongeren: naast de steun van de partner is de relatie met en steun van de (groot)ouders vaak doorslaggevend. Tot slot blijkt uit de literatuurstudie en de expertinterviews dat jonge ouders zich vaak gestigmatiseerd voelen als gevolg van de (dubbele) negatieve connotatie van jong ouderschap als individuele verantwoordelijkheid en maatschappelijk probleem.
5. De rol van de media in de beeldvorming van jong ouderschap is vooralsnog weinig bestudeerd. Op basis van de bestaande communicatiewetenschappelijke kennis en de expertinterviews kunnen we wel vermoeden dat de media een selectief beeld

construeren van jong ouderschap dat de complexiteit van het fenomeen vertekent. In hoeverre de mediarepresentaties van jong ouderschap een invloed hebben op de attitudes van kwetsbare jongeren, is onduidelijk en verdient verder onderzoek.

Uit deze eerste, verkennende onderzoeksfase onthouden we dat jong ouderschap dus een complex fenomeen is met verschillende facetten, die stuk voor stuk op een genuanceerde manier benaderd moeten worden. In Deel 2 zullen we analyseren in welke mate en op welke manier de beeldvorming in de media al deze facetten representeert. Daarnaast willen we via het in Deel 3 gepresenteerde onderzoek achterhalen hoe de doelgroep zelf omgaat met de mediarepresentaties en hoe ze door en via deze media zelf betekenis geven aan jong ouderschap.

DEEL 2: REPRESENTATIESTUDIE: De beeldvorming van jong ouderschap op de Vlaamse televisie

Na de eerste verkennende fase, waarvan de resultaten in Deel 1 werden besproken, werd in de tweede fase van het onderzoek de focus gericht op de centrale onderzoeksvragen. Zoals eerder aangegeven, viel deze empirische onderzoeksfase uiteen in twee luiken, die parallel werden uitgevoerd in de periode van begin maart tot eind mei 2013. Enerzijds voerden we een studie naar de beeldvorming van jong ouderschap op de Vlaamse televisie. Anderzijds wilden we achterhalen hoe de doelgroep van kwetsbare jongeren zelf de beeldvorming van jong ouderschap in de media ervaren en er betekenis aan geven. De bevindingen van het tweede luik, de receptiestudie, worden gepresenteerd in Deel 3.

In dit deel gaan we in op de bevindingen van het eerste luik, de representatiestudie. We gaan met andere woorden op zoek naar een antwoord op de eerste onderzoeksvraag, zoals die in het voorstel werd geformuleerd:

- Hoe wordt jong ouderschap gerepresenteerd in Vlaamse televisieproducties? Welke verschillen vinden we tussen de mediarepresentaties in fictieprogramma's (soaps en tv-series) en in non-fictieprogramma's, waaronder actualiteitsprogramma's, documentaires en docusoaps?

Gezien de diversiteit tussen, maar ook binnen, de verschillende televisiegenres, zullen de analyses van respectievelijk de fictieprogramma's, de realitysoaps en documentairereeksen en de actualiteitsprogramma's apart worden besproken. In de conclusie brengen we de inzichten en bevindingen van de drie inhoudsanalyses (fictie, non-fictie en actualiteitsprogramma's) samen. Alvorens in te gaan op de resultaten, staan we even stil bij de methodologische keuzes die we hebben gemaakt.

2.1. Onderzoeksopzet

Binnen de communicatiewetenschappen bestaat er een lange traditie van onderzoek naar representaties in de media, met een focus op televisie als het massamedium bij uitstek. Vaak groeide dit onderzoek vanuit het bewustzijn dat de media geen "spiegel" of "venster" op de sociale werkelijkheid bieden, maar bepaalde facetten van die werkelijkheid selecteren en daar een specifiek beeld van ophangen. Die "constructie" van de maatschappij in de media is onvermijdelijk, aangezien het onmogelijk is de complexiteit van de sociale realiteit adequaat te vatten. Tegelijk is dit problematisch, aangezien er systematische patronen zitten in de selectie uit en constructie van de werkelijkheid (Hall, 1997).

Enerzijds wijst het onderzoek naar representaties in de media op een systematische kwantitatieve ondervertegenwoordiging van bepaalde groepen, zoals vrouwen, maar ook senioren en minderheden, in de media en met name op televisie. Anderzijds besteedt representatieonderzoek ook aandacht aan de stereotiepe voorstelling van bepaalde (minderheids)groepen in de maatschappij. Studies tonen aan dat maatschappelijke groepen vaak voorgesteld worden aan de hand van een beperkt aantal onmiddellijk herkenbare uiterlijke kenmerken, waaraan een hele reeks connotaties en (meestal negatieve) oordelen gekoppeld worden. Terwijl een zekere mate van typering in de media gebruikelijk is, spreken we van stereotypering wanneer een bepaalde groep systematisch op een beperkte manier voorgesteld wordt en wanneer die voorstelling gekoppeld is aan sociale machtsverschillen, waardoor de voorstellingen van minderheden gecontrasteerd worden met de “normaliteit” van de meerderheid, die op zijn beurt zijn eigen grenzen afbakt door de sociaal zwakkere groepen als “anders” en inferieur voor te stellen (Dyer, 1993; Hall, 1997).

De hier gepresenteerde inhoudsanalyse naar de beeldvorming van jong ouderschap in de Vlaamse media beperkt zich tot het medium televisie, meer specifiek de Vlaamse televisieuitzendingen van de voorbije vijf jaar. Er werd gekozen om de studie niet te beperken tot slechts één programma of één genre. In plaats daarvan trachtten we een representatieve doorsnede te maken van de programma's die de voorbije vijf jaar op de Vlaamse televisie werden uitgezonden waarin het thema “jong ouderschap” aan bod kwam. Dat betekent dat we aandacht schenken aan fictieprogramma's (soaps en series), non-fictieprogramma's (realitysoaps en documentaires) en actualiteitsprogramma's (nieuws- en duidingsprogramma's).

We moeten benadrukken dat, gezien dit onderwerp geregeld slechts een van vele elementen is binnen een televisieprogramma, het zeer moeilijk is om een volledig overzicht te geven van alle programma's of scènes waarin de thematiek de voorbije vijf jaar aan bod kwam. Voor de verzameling van het relevante beeldmateriaal hebben we ons gebaseerd op verschillende bronnen. Eerst en vooral deden we een beroep op tv-programmagidsen, persartikels, websites en tv-blogs om een lijst op te stellen van tv-programma's over jonge ouders. Deze lijst werd verder aangevuld met informatie die we verkregen door rechtstreekse contacten met de omroepen zelf. Zowel de VRT, de Vlaamse Media Maatschappij (VMMa) als SBS Belgium verleenden hun medewerking bij het in kaart brengen van de programma's over jong ouderschap en leverden via hun archiefdiensten beeldmateriaal aan van enkele van de door ons geselecteerde fictie- en non-fictieprogramma's. Voor de ontsluiting van de nieuwsuitzendingen deden we een beroep op het elektronisch nieuwsarchief van het Steunpunt Media. Daarnaast maakten we ook gebruik van eigen opnames van programma's die werden uitgezonden in 2012 en 2013 (*1 op 10*, *Thuis*, *High School Moms* en *Crème de la Crème*).

In de selectie van beeldmateriaal werd een aantal criteria gehanteerd. Zoals gezegd werd gekozen voor een onderzoekscorpus bestaande uit zowel fictie- als non-fictieprogramma's. Daarom streefden we allereerst naar een balans tussen fictiereeksen,

realitysoaps, documentaires en actualiteitsprogramma's. Daarnaast wensten we binnen dit corpus programma's te selecteren van elk van de drie omroeporganisaties (VRT, VMMA en SBS Belgium). Aanvankelijk wilden we ons uitsluitend beperken tot Vlaamse producties, maar gezien uit de eerste focusgroepen met de jongeren (zie Deel 3) bleek dat de doelgroep vaak meer vertrouwd was met de Amerikaanse docusoaps over tienerouders, werd besloten om binnen het genre reality-tv ook een Amerikaanse productie op te nemen. Tot slot beslisten we om de selectie van programma's zo actueel mogelijk te houden. De periode werd daarom afgebakend tot de laatste vijf jaar. Uiteindelijk bekwamen we zo een onderzoekscorpus bestaande uit tien tv-programma's (zie tabel 2). De programma's zelf worden aan het begin van de bespreking van de resultaten kort voorgesteld.

Tabel 2. Selectie van televisieprogramma's voor representatieanalyse

	VRT	VMMA	SBS
<i>Fictie</i>	Thuis (Eén) Afleveringen januari –april 2013	Crème de la Crème (VTM) Volledige eerste seizoen, 2013	Vermist (VT4) Aflevering Baby Alisha, 01.04.2008
<i>Non-fictie</i>	1 op 10 (Eén) Aflevering Tanja, 07.03.2013 Aflevering Jawed en Dashurije, 28.03.2013	High School Moms (Vitaya) Maart-april 2013	Tienermoeders (VT4) Eerste seizoen, April-mei 2010
<i>Actualiteit</i>	Het Journaal (Eén) 2008-2012 Koppen (Eén) Item Tienervaders, 18.02.2009	VTM Nieuws (VTM) 2008-2012 Telefacts (VTM) Item Tienermoeders 9 jaar later, 07.10.2009	

De methode die we gebruikten om de beeldvorming van jong ouderschap in deze tien televisieprogramma's te bestuderen is een kwalitatieve inhoudsanalyse, de meest gebruikte methode voor onderzoek naar mediarepresentaties. Een kwalitatieve inhoudsanalyse beoogt de reconstructie van de betekenisstructuren in de media, die vaak niet op het eerste zicht duidelijk zijn, maar impliciet en contextgebonden (Wester & Pleijter, 2006). Met deze kwalitatieve studie wilden we nagaan in welke mate er sprake is van een eenzijdige beeldvorming van jong ouderschap, waarbij we specifiek op zoek gaan naar patronen van culpabilisering van tienerouders, maar ook van een eventuele idealisering van het ouderbeeld. Voor elk van de programma's werden de scènes die betrekking hadden op jong ouderschap getranscribeerd en geannoteerd. Niet alleen werden de dialogen letterlijk uitgeschreven, maar ook werden notities genomen over de scène en de bredere setting (intonatie, decor, muziek, enz.). Vervolgens werd gezocht naar patronen in het aldus verzamelde datamateriaal. Bijzondere aandacht ging daarbij naar de mediavoorstelling van de socio-economische en psychosociale factoren van jong ouderschap, die we in deel 1 van dit rapport hebben besproken. De

literatuurstudie en expertinterviews vormden met andere woorden de leidraad voor onze analyse van de beeldvorming van jong ouderschap in de tv-programma's.

2.2. Jong ouderschap binnen Vlaamse fictie

Als fictiereeksen werden *Thuis* (Het Televisiehuis, Eén), *Crème de la Crème* (Sylvester Productions, VTM) en *Vermist* (Eyeworks, VT4) geanalyseerd. Hierbij moet worden opgemerkt dat bij de analyse en lezing van de resultaten rekening dient te worden gehouden met een verschillende omvang van analyse-eenheden. Zo werden van de soap *Thuis* 31 afleveringen opgenomen in de analyse, terwijl de reeks *Crème de la Crème* zich tot 10 afleveringen beperkt en het bij *Vermist* slechts één op zichzelf staande aflevering betreft.

2.2.1. Geselecteerde fictieprogramma's

2.2.1.1. Thuis (2013)

In de Vlaamse soap *Thuis* (Eén) werd vanaf januari 2013 een verhaallijn ontwikkeld rond de zestienjarige Jana, die ontdekt dat ze zwanger is. Jana werd opgevoed door haar lesbische moeder Ellen, en kende haar biologische vader Tibo, een homoseksuele man, tot haar vijftiende niet. Op het moment dat Jana de zwangerschap ontdekt, logeert ze bij Tibo en diens echtgenoot Franky. Tot eind 2012 had Jana een relatie met de twintigjarige Bram. Een aantal incidenten leidde er echter toe dat Bram Jana verliet, en naar Ibiza trok. Op het moment dat Jana de zwangerschap ontdekt, is ze samen met haar klasgenoot Lowie. Het stadium van haar zwangerschap (meer dan drie maanden) maakt echter duidelijk dat Lowie de vader niet kan zijn, en dat het kindje van Bram is. Lowie breekt daarop onmiddellijk met Jana, maar keert nadien op zijn stappen terug. Initieel besluit Jana het kindje na geboorte te zullen afstaan voor adoptie. Intussen is echter ook Bram teruggekeerd naar België, vastberaden zijn verantwoordelijkheid op te nemen en Jana te overtuigen het kindje wel te houden. In de rivaliteit die tussen Lowie en Bram volgt, moet Lowie uiteindelijk het onderspit delven. Jana en Bram worden terug een koppel, en besluiten het kindje te houden.

De eerste volledige drie weken waarin Jana ontdekt dat ze zwanger is, werden opgenomen in de analyse (9 tot 29 januari, 15 afleveringen). Nadien werd op basis van de synopsissen van de afleveringen een selectie gemaakt van sleutelmomenten van het verdere verloop (op basis van zinnen als "Jana en Tibo moeten Ellen iets vertellen", "Jana begint te twijfelen", "Franky en Tibo hebben ruzie over Bram en Lowie" en "Bram toont dat hij verantwoordelijk kan zijn"). Op deze manier werden nog eens 16 bijkomende afleveringen geselecteerd (5, 6, 7, 11, 12, 14, 18, 25 en 28 februari; 1, 13, 15, 19 en 28 maart; 4 en 10 april). Alle scènes binnen deze episodes waarin Jana voorkomt, of waarin nevenpersonages voorkomen die betrokken zijn bij de zwangerschap, werden opgenomen in de analyse.

2.2.1.2. *Crème de la Crème (2013)*

Crème de la Crème (VTM) focust op drie vroegere jeugd vriendinnen, die elkaar terug tegen het lijf lopen en besluiten samen een ijssalon in Lommel over te nemen. Tienerzwangerschap en jong ouderschap zijn niet de voornaamste focus van de reeks, maar de thema's lopen wel als een belangrijke verhaallijn doorheen de afleveringen. Het hoofdpersonage Miranda (roepnaam Mira) kreeg in 1994, op haar zestiende, een zoon Niko. Via flashbacks wordt duidelijk hoe Mira's ouders hier mee omgingen, dat Mira Niko alleen heeft opgevoed, en blijkt dat ze de biologische vader Elvis nooit heeft ingelicht. In de hedendaagse verhaallijn (2013) zal Elvis vernemen dat hij de vader van Niko is. De achttienjarige Niko krijgt op zijn beurt, in de loop van het seizoen een vriendinnetje, Alex. Tegen het einde van het eerste seizoen blijkt zij ook zwanger te zijn en wordt Niko met een gelijkaardige situatie als zijn moeder geconfronteerd.

Het volledige eerste seizoen, bestaande uit 10 afleveringen (januari-maart 2013) werd geselecteerd. Elke scène die een element bevatte dat naar jong ouderschap verwees, zowel vanuit Mira's als Niko's perspectief, werd opgenomen in de analyse.

2.2.1.3. *Vermist (2008)*

In de fictiereeks *Vermist* (VT4/VIER) staat de (Brusselse) Cel Vermiste Personen centraal. Iedere aflevering draait rond een onrustwekkende verdwijning. In de aflevering "Baby Alicia" (seizoen 2, aflevering 2, 01.04.2008) blijkt het pasgeboren dochttertje van de zestienjarige tienermoeder Isabelle uit het ziekenhuis te zijn verdwenen. De aflevering draait om het terugvinden van de baby, en de vraag of iemand extern of iemand uit de directe omgeving van de baby – de biologische tienervader of zelfs Isabelle zelf – achter de verdwijning zit.

Deze op zichzelf staande aflevering van *Vermist* werd opgenomen in de analyse.

2.2.2. Bevindingen

Eerst bespreken we hoe de series het thema van tienerzwangerschap en jong ouderschap binnen zijn socio-economische context situeren. Vervolgens gaan we in op de manier waarop in de drie Vlaamse fictiereeksen de jongeren en hun omgeving reageren op en omgaan met (het nieuws over) de tienerzwangerschap.

2.2.2.1. *Het socio-economische profiel van jonge ouders in Vlaamse fictie*

Tabel 3 geeft een overzicht van de socio-economische kenmerken van de (toekomstige) jonge ouders die in de drie series worden geportretteerd. In elk van de series staat een Vlaams, blank 16-jarig meisje centraal, al komen ook telkens de (tiener)vaders nadrukkelijk in beeld. De familiale achtergrond en woonsituatie van de protagonisten is in elke serie verschillend, maar geen enkel van hen lijkt opgegroeid te zijn binnen een klassiek gezin en geen enkel van hen is in het bezit van een eigen huis. De

programmamakers vestigen echter niet zoveel aandacht op deze factoren. Meer manifest is de nadruk die gelegd wordt op de financiële implicaties van een tienerzwangerschap en de gevolgen ervan voor de opleiding van de (toekomstige) tienermoeders.

Tabel 3. Socio-economische factoren van jong ouderschap in de drie fictiereeksen

	Thuis	Crème de la Crème	Vermist
Wie (+ leeftijd)	Jana (16 jaar) Bram (biologische vader, 20 jaar) Lowie (vriendje, 16-17 jaar)	Mira (34 jaar, moeder op 16) Niko (18 jaar wanneer vriendin Alex zwanger wordt. Haar leeftijd is niet gekend, maar mogelijk een beetje ouder omdat ze al werkt)	Isabelle (16 jaar) Francesco (16 jaar)
Etniciteit	Belgisch/blank	Belgisch/blank	Isabelle: Belgisch/blank Francesco: Belgisch (met Italiaanse roots?)
Opleiding / arbeidssituatie	Jana en Lowie gaan nog naar school. Bram werkt als loodgieter	Mira heeft haar middelbaar niet afgemaakt. Werkte als caissière in supermarkt tot ze zelfstandige wordt. Niko beëindigt zijn middelbare studies en wil verder studeren, ook in combinatie met de zwangerschap van zijn vriendin.	Isabelle: niet geëxpliciteerd Francesco werkt op leercontract bij zijn vader in een carrosserie
Inkomen / materiële zekerheid	Regelmatig korte verwijzingen; Bram die financieel probleem heeft, Tibo die Jana en Bram een financieel zetje wil geven	Regelmatig korte verwijzingen, zoals het feit dat Mira en Niko in een huurwoning wonen.	Regelmatig korte verwijzingen, bijvoorbeeld wanneer Francesco zegt dat hij zijn levenlang voor het kind zal moeten betalen
Netwerk	Jana: veel ondersteuning van haar familie Bram: heeft geen ouders meer Lowie: vader Luc wil niet van zwangerschap weten	Mira: weinig tot geen ondersteuning familie Niko: prille zwangerschap, maar lijkt wel op steun van zijn moeder te kunnen rekenen	Isabelle: voornamelijk ondersteund door haar moeder. Vader zit in buitenland. Francesco: vader wil niet van zwangerschap weten. Geen referentie naar een moeder
Woonsituatie	Jana woont bij haar moeder Ellen, logeert af en toe bij vader Tibo Later in de verhaallijn: Bram op zoek naar appartementje (niet geheel duidelijk of dat voor hem alleen is, of om te gaan samenwonen).	2012: Mira woont in een huurwoning. Niko woont bij haar in.	Isabelle en Francesco wonen beiden afzonderlijk bij hun ouders.

Van de drie fictiereeksen focust *Thuis* het sterkst op de combinatie zwangerschap/ouderschap en het aspect schoolgaan. De schoolcontext neemt een belangrijke plaats in de verhaallijn in. Niet alleen is de bezorgdheid over het afmaken van de studies een initiële reactie van Jana zelf ("Ik ben 16 jaar hè, ik heb nog niet eens mijn middelbaar afgemaakt. Hoe kan ik nu voor een kind zorgen als ik zelf nog een kind ben?", *Thuis*, 10.01.13), maar ook van de personages rondom haar:

Franky: *'En nu, wat gaat ge doen? Ge hebt niet eens een diploma van 't middelbaar?'* (*Thuis*, 18.01.13).

Julia: *'Ze is zelf nog een kind. Wat gaat die doen met haar studies? Ik hoop dat ze die gaat afmaken, en dat haar ouders haar steunen'* (*Thuis*, 29.01.13).

We merken op dat in het laatste citaat de verantwoordelijkheid om haar studies af te maken niet enkel bij Jana wordt gelegd, maar ook bij haar ouders, die haar moeten

steunen. Daarnaast speelt een groot deel van de verhaallijn (zoals gesprekken tussen Jana en haar vriendje Lowie) zich ook af op en naast de school. De verhaallijn over de zwangerschap van Jana wordt onder meer verweven met een andere verhaallijn over het pestgedrag waarvan ze het slachtoffer is op school. Dit gebeurt zowel voordat als nadat de schoolgenoten van Jana op de hoogte zijn van de zwangerschap:

Jana, huilend tegen haar vader: *'Ze weten altijd wel iets hè. Dat ik homo-ouders heb. Dat ik op onnatuurlijke wijze verwekt ben. Dat ik verdikt ben'* (*Thuis*, 28.01.13, voordat Jana's klasgenoten weten dat ze zwanger is).

Het schoolaspect neemt een enigszins andere dimensie aan in *Crème de la Crème*. Daar heeft de achttienjarige Niko zijn middelbare schoolstudies afgemaakt, en wil hij zijn verdere studies aanvatten. De zwangerschap van zijn vriendin doet hem op een bepaald moment wel twifelen om niet verder te studeren, maar uiteindelijk kiest hij toch voor zijn studies:

Niko tegen zijn vriendin Alex: *'Als ik nu mijn diploma niet haal, dan gaat het nooit gebeuren. En ik heb echt geen zin om zoals mijn moeder op mijn vijftiendertigste te moeten beseffen dat ik nooit ben geworden wie ik zou kunnen geweest zijn'* (*Crème de la Crème*, 04.03.13, weliswaar voordat Niko weet dat hij vader zal worden).

In *Crème de la Crème* wordt vaak gezinspeeld op het feit dat Niko's moeder Mira – zelf een tienermoeder – haar middelbare studies niet heeft afgemaakt of kunnen afmaken. Soms zijn de verwijzingen expliciet (Mira die, tijdens een gesprek met haar collega, een positief antwoord schuldig moet blijven op de vraag of ze haar middelbaar heeft afgemaakt; *Crème de la Crème*, 14.01.13), maar vaak gaat het om meer impliciete verwijzingen:

Mira tegen haar zoon Niko: *'Ge moet iets kiezen dat ge graag doet. Dat hoeft geen unief te zijn, dat weet ge hè. Dat is een kans die ge maar ene keer krijgt, hè jongen.'* (*Crème de la Crème*, 07.01.13).

In *Vermist* worden er amper verwijzingen naar school gemaakt, buiten het feit dat Francesco op leercontract bij zijn vader werkt.

Gezien de jonge leeftijd van de tienermoeders, ligt de focus in de fictiereeksen dus eerder op de school- dan op de arbeidssituatie. Toch komen ook deze aspecten aan bod. In *Thuis* werkt de twintigjarige (toekomstige) vader Bram als loodgieter. In *Crème de la Crème* zien we Miranda als caissière in de supermarkt, vooraleer ze besluit zelfstandig een ijssalon over te nemen. *Crème de la Crème* bevat vaak korte verwijzingen naar de financiële situatie van de personages. Wanneer Niko zijn moeder een vraag stelt over de lening die ze voor haar zaak wil aangaan, antwoordt zij daar op: "Hebben wij in 18 jaar al ooit schulden gehad? Ik denk het niet hè?" (*Crème de la Crème*, 07.01.13). Op deze manier wordt dus gesuggereerd dat Mira het als alleenstaande moeder financieel toch goed heeft kunnen beredderen. Dit wordt echter genuanceerd in andere uitspraken, zoals wanneer Mira het tegen Niko heeft over de kostprijs van de studies die hij wil

aanvatten: “Als ge er ieder jaar door zijt, anders geraken we er niet” (*Crème de la Crème*, 07.01.13).

In *Vermist* vinden we een korte verwijzing naar het financiële aspect, wanneer de tienvader – die er op dat moment van verdacht wordt zijn dochtertje te hebben ontvoerd – de volgende uitspraak doet:

Francesco: *‘Mijn vader heeft gelijk. Ik ga gans mijn leven voor die kleine moeten werken en moeten dokken.’* (*Vermist*).

De tienvader wordt onmiddellijk gecounterd door Commissaris Walter Sibelius, die zegt:

Sibelius: *‘Uw vader vertelt niet het volledige verhaal. Uw vader vertelt niet hoe het voelt om iemand te hebben die naar u opkijkt, en die heel haar leven in uw handen legt. Dat is zowat ‘t schoonste gevoel dat er kan zijn. En dat kost niks.’* (*Vermist*).

Over het algemeen kunnen we stellen dat de fictiereeksen aandacht hebben voor de socio-economische context van de jonge ouders. Twee thema’s keren terug: de opleiding en de financiële toestand. In *Thuis* vinden we de boodschap dat het belangrijk is dat Jana haar school afmaakt, maar ook dat ze hierin gesteund moet worden. De problemen die Jana ondervindt op school lijken echter eerder toegeschreven te worden aan het pestgedrag van haar schoolgenoten dan aan het feit dat ze zwanger is geraakt. In *Crème de la Crème* komt het feit dat Mira geen diploma heeft regelmatig aan bod, maar het wordt niet expliciet gelinkt aan haar vroegere tienermoederschap. Expliciet is de associatie die in de fictiereeksen wordt gemaakt tussen tienerzwangerschap en financiële problemen. In elk van de drie programma’s vinden we fragmenten waarin de personages spreken over de negatieve financiële consequenties van jong ouderschap.

Tot slot vermelden we nog dat in geen enkele van de drie fictiereeksen verwezen wordt naar of nadruk gelegd op religieuze motieven of de culturele context waarbinnen de zwangerschap of het moederschap te plaatsen valt.

2.2.2.2. *Jong ouderschap in Vlaamse fictie*

De zwangerschappen in de fictiereeksen lijken allemaal ongepland te zijn. Dit blijkt onder meer uit de angstige reactie van Jana wanneer ze haar positieve predictor-test ziet (*Thuis*, 10.01.13). In *Crème de la Crème* wordt dat in de situatie van Mira niet geëxpliciteerd. Vanuit de omgeving wordt het ongeplande karakter van de zwangerschap echter wel al eens in vraag gesteld. Zo vindt er in *Vermist* een discussie plaats tussen de vader van de toekomstige tienvader en de moeder van de toekomstige tienermoeder:

Vader van Francesco: *‘Zij is misschien wel expres zwanger geworden.’*

Moeder van Isabelle: *‘Expres? Moeder: ze had beter twee keer nagedacht...’* (*Vermist*).

In een latere scène wordt hierop teruggekomen:

Vader van Francesco: *'Hij [=Francesco] had ook wel door dat dat meisje hem er wou inluizen. [...] Hebt u haar [= Isabelle's] moeder al gezien? Ik zou ook alles doen om daar weg te geraken.'* (Vermist).

Hoewel de zwangerschappen allen ongepland lijken, zit er variatie in de mate waarin dit gewenst of ongewenst is. In *Thuis* en *Vermist* zijn de zwangerschappen initieel ongewenst, wat vaak blijkt uit vrij directe en manifeste uitspraken hierover. In *Thuis* zitten er tal van momenten waarop Jana letterlijk zegt dat ze het kind niet wil, dat ze niet zwanger wil zijn en dat ze haar leven als voorheen terug wil. Deze eerste reactie maakt in de loop van de verhaallijn echter plaats voor een vastberadenheid om het kindje wel te houden, onder meer nadat ze terug samen is met Bram, het geslacht van de baby kent en hem een eerste keer heeft voelen schoppen. Die veranderende attitude vinden we ook terug bij *Vermist*. Wanneer de commissaris Walter Sibelius tienermoeder Isabelle verwijt het kindje nooit te hebben gewild, antwoordt Isabelle: "Alleen in het begin wou ik haar niet". Een daaropvolgende flashback, waarin Isabelle in het ziekenhuis haar pasgeboren dochter een kus geeft, maakt duidelijk dat eenmaal haar dochter geboren was, ze van mening is veranderd.

Enkel bij *Crème de la Crème* lijkt de zwangerschap van Mira vanaf het begin gewenst te zijn. Uit de korte flashbacks die in het programma voorkomen blijkt Mira vastberaden het kindje te houden en als alleenstaande tienermoeder op te voeden. Dit blijkt onder meer uit het feit dat ze nog liever haar ouderlijk huis verlaat dan te vertellen wie de vader van het kind is, maar het komt ook een aantal keer letterlijk ter sprake:

Moeder van Miranda: *'Hebt ge al eens gedacht aan adoptie?'*

Miranda (verontwaardigd): *'Wablieft?'*

Moeder van Miranda: *'Wat gaat gij nu doen met een kind?'*

Miranda: *'Het graag zien, mama!'*

Moeder van Miranda staat recht en verlaat de kamer (*Crème de la Crème*, 28.01.13).

In *Thuis* wordt gesuggereerd dat het ongeplande karakter van de zwangerschap van Jana het gevolg lijkt te zijn van een gebrek aan specifieke kennis over een correct gebruik van voorbehoedsmiddelen. Dat wordt onder meer geïllustreerd in het onderstaande fragment. Gelijkaardige fragmenten vonden we in de uitzendingen van 18 en 29 januari 2013.

Dokter Judith: *'Dus ge neemt de pil?'*

Jana: *'Ja. Daarom dat ik niet snap dat die test... [positief is].'*

Dokter Judith: *'Ja, maar zo'n test is niet altijd honderd percent betrouwbaar. En dat is de pil ook niet.'*

Jana: *'Ik gebruikte de pil, ik ben gewoon een paar keer ziek geweest.'* (*Thuis*, 11.01.13).

In elk van de drie series wordt de tienerzwangerschap in verband gebracht met abortus. Het onderwerp komt prominent ter sprake in *Thuis*, zeker in het begin dat de verhaallijn zich ontwikkelt. Jana's initiële reactie is om het kindje te laten weghalen, maar weet niet hoe ze zoiets moet aanpakken: "Ik weet zelfs niet eens of dat wel mag. Ik weet niet eens

of ge als minderjarige wel abortus kunt doen zonder... [medeweten van haar ouders]” (*Thuis*, 10.01.13). Opnieuw wordt dus gewezen op Jana’s gebrek aan kennis. In *Vermist* vraagt tienerpapa Francesco dan weer aan de gynaecoloog met betrekking tot abortus: “Maar ze is nog maar juist 16 jaar, maakt dat dan geen verschil uit?”. Ook in *Crème de la Crème* wordt abortus als onderwerp aangesneden, onder meer tijdens een gesprek tussen Alex en Niko:

Alex: *‘Niko, maak er alsjeblieft geen drama van.’*

Niko: *‘Dat is niet niks hè, zoiets laten weghalen.’*

Alex: *‘Dat is ocharme een wormpje van 5 millimeter. Dat is het.’*

Niko: *‘Ik heb daar tijd voor nodig, om daar over na te denken. We gaan nu echt niet overhaast een beslissing nemen hè. En foute dingen doen. Toch?’* (*Crème de la Crème*, 11.03.13).

Wanneer in *Thuis* blijkt dat abortus geen optie meer is omdat Jana al minstens vier maanden zwanger is, kiest ze initieel voor adoptie na geboorte. Wat opvalt, is dat zowel Jana (*Thuis*) als Alex (*Crème de la Crème*) hier beiden zeer rationeel mee omgaan, en op die manier afstand lijken te willen nemen van de emotionele geladenheid die met een zwangerschap gepaard gaat. Zoals eerder vermeld, maakt in *Thuis* die vastberadenheid om het kindje af te staan later wel plaats voor de beslissing om het kindje toch te houden.

Een ander element dat in elk van de fictiereeksen doorschemert, is de idee dat iemands leven voorbij zou zijn wanneer men op jonge leeftijd vader of moeder wordt. Zo vindt er een gesprek plaats tussen de twee dokters in *Thuis*, nadat dokter Judith heeft geconstateerd dat Jana zwanger is:

Dokter Judith: *‘Zo zonde hè, zo’n intelligent meisje.’*

Dokter Geert: *‘Bij tienerzwangerschappen speelt dat geen rol. Komt voor in alle klassen. Intelligente en niet intelligente meisjes. Het is alleen erg dat het zo vaak voorkomt.’*

Dokter Judith: *‘Goh, ik had zo met haar te doen. Ze wist van niks. Ze had er nooit iets van gevoeld, buiten die buikpijn die haar op den duur dan te veel werd...’* (*Thuis*, 14.01.13).

Een ander terugkerend element in de drie series is de idee dat tieners hoe dan ook te jong zijn om kinderen op te voeden. In *Thuis* is het Jana zelf die haar twijfels uit: “Hoe kan ik nu voor een kind zorgen als ik zelf nog een kind ben?” (10.01.13). Andere personages in de serie maken gelijkaardige opmerkingen. Ook in de andere series komt de idee dat tienerouders zélf nog kinderen zijn prominent naar voren. Zo stelt de moeder van Isabelle in *Vermist* de capaciteiten en het verantwoordelijkheidsgevoel van de toekomstige vader in vraag, maar ook die van haar eigen dochter:

Moeder van Isabelle: *‘Veel zult ge aan die jongen niet hebben, hij is zelf nog een kind. Hij heeft niet meer omgekeken naar Isabelle sinds dat ze zwanger was.’* (*Vermist*).

De fictiereeksen wijzen dus niet alleen op de verantwoordelijkheid, de competenties en de *self-efficacy* van de (toekomstige) tienermoeders, maar hebben ook aandacht voor de (toekomstige) vaders. In *Thuis* leidt dit zelfs tot discussies over wat een goede moeder of

vader hoort te zijn. Zo vindt er een gesprek plaats tussen Tibo en Franky over Bram, de biologische vader van Jana's kindje, die haar voor de zwangerschap in de steek had gelaten, maar later op zijn stappen terugkeert, enerzijds en Lowie, de vriend van Jana, anderzijds:

Franky: *'Ik zou niet op Lowie rekenen dat hij dat kind gaat opvoeden. Ik geloof nooit dat die dat gaat volhouden.'*

Tibo: *'En waarom niet? Die ziet haar toch graag?'*

Franky: *'Maar Bram en Lowie, dat is om problemen vragen.'*

Tibo: *'Ja, dat is dan toch alleen problemen van Bram, we zijn niet anders gewoon.'*

Franky: *'Een kind hoort bij zijn vader.'*

Tibo: *'Maar niet als het een slechte vader is.'*

Franky: *'Wie bepaalt dat?'*

Tibo: *'We gaan nu toch weer niet opnieuw over Bram...'*

Franky: *'Ik vrees alleen dat ge u te veel op Lowie aan 't focussen zijt...'*

Tibo: *'Maar Lowie ziet haar graag, en die wil verder...'*

Franky (kordaat): *'En Bram verdient geen enkele kans?'*

Tibo (kordaat): *'Euh, neen. Niet met Jana, en niet met het kind.'* (*Thuis*, 13.03.13).

Hoewel de rol van de tienerjongens ter sprake komt, gebeurt dit eerder terzijde. Meer nadruk wordt gelegd op de verantwoordelijkheid van het zwangere meisje. Zowel in *Thuis* als in *Crème de la Crème* wordt de zwangere tienermeisjes promiscue seksueel gedrag verweten. Wanneer Lowie in *Thuis* te weten komt dat niet hij, maar Jana's vorige vriend Bram de biologische vader is, verwijt hij haar tijdens een ruzie onder meer "een vuile slet" te zijn (*Thuis*, 14.01.13). In *Crème de la Crème* troffen we een scène aan waarin Mira's vader zijn dochter tijdens een ruzie een "hoer" noemt (*Crème de la Crème*, 14.01.13). In de aflevering van de week ervoor vraagt de vader zich af of Mira het misschien "met heel Lommel gedaan" heeft (*Crème de la Crème*, 07.01.13). In *Vermist* is het verwijt niet gericht aan de (toekomstige) moeder, maar aan de tienervader, die van zijn vader te horen krijgt: "Imbeciel, het eerste het beste meisje dat ge tegenkomt en ge maakt dat zwanger". Opgemerkt moet worden dat al deze uitspraken tijdens ruzies werden gedaan.

De rol van de biologische vaders varieert. In *Thuis* zien we hoe Lowie, het vriendje van Jana, maar niet de biologische vader van het kind, Jana eerst verlaat, maar dan weer op zijn stappen terugkeert. Eerst uit loutere vriendschap, maar later worden ze weer (tijdelijk) een koppel. Uiteindelijk besluit ook Bram, de biologische vader, zijn verantwoordelijkheid op te nemen en samen met Jana het kindje op te voeden. In *Crème de la Crème* staat Niko er op ook betrokken te worden bij Alex' beslissing om het kindje al dan niet te houden. Zijn moeder Miranda daarentegen heeft voor een alleenstaand moederschap gekozen. In *Vermist* zien we dat de relatie tussen Isabelle en Francesco spaak loopt tijdens de zwangerschap. In die zin representeren de series enerzijds de vluchtigheid van jeugdige relaties (*Vermist*, Jana en Lowie in *Thuis*), met een alleenstaand moederschap als mogelijk gevolg (*Crème de la Crème*), zoals ook in de

expertinterviews werd opgemerkt. Anderzijds toont *Thuis* ook dat een ongeplande zwangerschap de relatie tussen twee jongeren (Jana en Bram) kan versterken.

Wanneer we kijken naar de rol die de directe omgeving speelt, en met name de ouders van de tienerouders, wordt de indruk gewekt dat Mira in *Crème de la Crème* niet op de steun van haar ouders heeft moeten rekenen. Wanneer Niko in dezelfde situatie terechtkomt, lijkt hij wel de steun van zijn moeder te kunnen genieten, al wordt dat niet echt expliciet gezegd. Het feit dat Niko ook op jonge leeftijd vader wordt, ligt overigens in de lijn met de wetenschappelijke literatuur, waaruit blijkt dat kinderen van tienermoeders zelf meer kans hebben om op jonge leeftijd een kind te krijgen.

In *Vermist* wordt de rol van de ouders van zowel de tienermoeder als de tienervader belicht. Wat opvalt is dat Francesco's vader niet van zijn kleinkind wil weten, omdat hij denkt dat Isabelle zijn zoon erin geluisd heeft. De moeder van Isabelle wordt dan weer als bemoeierig geportretteerd. Dit blijkt onder meer uit de volgende twee dialogen:

Moeder van Isabelle: *'Ge moet gene schrik hebben, ik ga u helpen.'*

Isabelle: *'Laat mij, ik heb uw hulp niet nodig.'* (*Vermist*).

Isabelle: *'Ge hebt nooit gevraagd of ik die baby wou houden. Ge hebt mij nooit kans gegeven om dat zelf te beslissen.'*

Moeder Isabelle: *'Ge zijt nog zo jong, ik dacht dat ik best de beslissingen nam.'*

Isabelle: *'Maar ik moet daar nu wel mee leven, hè, mama.'* (*Vermist*).

Het format van een soap zoals *Thuis* veronderstelt dat er sterk op de onderlinge relaties tussen de personages wordt gefocust. Dit laat ruimte om een grote verscheidenheid van reacties op de zwangerschap van Jana aan bod te laten komen. Zo wil Lowie, het vriendje van Jana, eerst niets meer met Jana te maken hebben wanneer hij erachter komt dat hij niet de vader is. Later steunt hij haar toch weer. Luc, de vader van Lowie, steunt de relatie van Jana en Lowie eerst volledig, maar keert zich tegen die relatie als hij weet dat Jana zwanger is van Bram, omdat dit volgens hem gegarandeerd voor problemen zal zorgen. Tibo, de biologische vader van Jana, is heel mild in zijn reactie en wil koste wat het kost dat Jana het kind houdt. Hij wil als grootvader heel graag het kind samen met Jana opvoeden om zo zelf goed te maken dat hij er voor Jana niet is geweest. Franky, de echtgenoot van Tibo en als dusdanig de stiefvader van Jana, reageert kwaad wanneer hij de zwangerschap verneemt, maar zijn woede is slechts van korte duur. Hij voelt zich echter niet helemaal klaar om, zoals Tibo voorstelt, het kind (mee) op te voeden. Ellen, de alleenstaande moeder van Jana, toont, tot slot, een zeer begripvolle reactie: zij wil Jana steunen, ongeacht welke beslissing ze neemt. Kortom, door de vele personages en door het feit dat de verhaallijn over verschillende episodes kan worden uitgesponnen, biedt een soapserie de mogelijkheid om verscheidene facetten van jong ouderschap aan bod te laten komen. In een misdaadserie zoals *Vermist* is hiervoor veel minder ruimte, waardoor het onderwerp om dramaturgische redenen op een meer eenvoudige en rechtlijnige manier aangekaart moet worden.

2.2.3. Besluit

De drie geanalyseerde fictiereeksen vertonen een aantal gelijkenissen met elkaar; zo gaat het in elke serie om blanke zestienjarige meisjes die zwanger worden. De manier waarop de zwangerschap in de verhaallijn wordt geïntegreerd, verschilt uiteraard wel. Zo zijn er onder meer variaties in de ondersteuning door de biologische vader en bredere omgeving, zowel tussen de reeksen als binnen de soap *Thuis* zelf. De verschillen tussen de series kunnen uiteraard, voor een belangrijk deel, worden toegeschreven aan hun verschillende uitzendfrequenties. Een dagelijkse soap laat daarbij toe dieper in te gaan op een verhaallijn rond tienerouderschap dan een op zichzelf staande aflevering van *Vermist*, die het dan bovendien nog koppelt aan een andere thematiek, m.n. een onrustwekkende verdwijning. In *Thuis* zien we dan ook een veelzijdigheid van verschillende standpunten aan bod komen. Daarnaast laten fictiereeksen uiteraard ook toe om initiële reacties op een zwangerschap (zij het dan fictief) op het moment zelf in beeld te brengen.

2.3. Jong ouderschap in docusoaps en documentaires

In de categorie reality en documentaires werd eveneens een selectie van drie programma's gemaakt. Het betreft hier twee afleveringen van de documentairereeks *1 op 10* (Associate Directors, Eén), drie afleveringen van het eerste seizoen *Tienermoeders* (Kanakna, VT4/VIJFtv) en drie afleveringen van de Amerikaanse realityreeks *High School Moms* (Rize USA, TLC, in Vlaanderen uitgezonden op Vitaya). Er werd geopteerd om ook een Amerikaanse realitysoap mee op te nemen in de analyse, omdat uit de eerste groepsgesprekken met de doelgroep bleek dat jongeren relatief vaak naar dit soort programma's kijken (*16 and Pregnant* en *Teen Mom* op MTV, *High School Moms* op Vitaya). Rekening houdend met de beschikbaarheid van het beeldmateriaal werd geopteerd deze laatste serie op te nemen in de analyse.

2.3.1. Geselecteerde non-fictieprogramma's

2.3.1.1. *1 op 10 (2013)*

1 op 10 vertelt in vijf documentaires, gemaakt door vijf verschillende filmmakers, het verhaal van vijf mensen die onder de armoedegrens leven. In Vlaanderen gaat het om één gezin op tien, vandaar de titel van de reeks. Doel van het programma is om te tonen dat armoede een zeer divers begrip is, en niet beantwoordt aan het gangbare cliché van de dakloze, marginale steuntrekker (VRT website, 2013). In twee van de vijf afleveringen wordt gefocust op de relatie tussen armoede en het krijgen/opvoeden van kinderen. Eén aflevering zet Tanja centraal (regie: Ellen Vermeulen, uitzenddatum: 07.03.2013), een alleenstaande moeder van 26 die zich uit de naad werkt om haar twee kleuters een toekomst te kunnen bieden. Na een reeks opeenvolgende tegenslagen, zoals het overlijden van haar moeder, bouwt Tanja een berg schulden op. Terwijl ze haar

schulden probeert af te betalen, cijfert ze zichzelf weg om voor haar zoontjes een betere toekomst op te bouwen (VRT website, 2013). Een andere aflevering (regie: Fabio Wuytack, uitzenddatum 28.03.2013) focust op de Afghaan Jawed en de Kosovaarse Dashurije. Zij leerden elkaar kennen in een opvangcentrum voor asielzoekers in Brussel. Naast een voortdurende strijd om de juiste papieren te bekomen om in ons land te mogen verblijven, wordt Dashurije ook nog eens zwanger. Beide afleveringen werden opgenomen in de analyse.

2.3.1.2. *Tienermoeders (2010)*

De Vlaamse realityreeks *Tienermoeders* (productiehuis Kanakna) werd uitgezonden op VT4, en werd later herhaald op VIJFtv. Het eerste seizoen van *Tienermoeders* liep van februari tot april 2010 en bestond uit 11 afleveringen. Een tweede seizoen, met nieuwe tienermoeders, liep een jaar later. In het eerste seizoen volgt *Tienermoeders* het verhaal van zes minderjarige tienermeisjes tijdens de zwangerschap, en deels ook na de geboorte van hun kindje. Een steekproef van drie afleveringen (afleveringen 1, 3 en 5) van het eerste seizoen werd in de analyse opgenomen.

2.3.1.3. *High School Moms (2012)*

De Amerikaanse realityreeks *High School Moms* volgt het reilen en zeilen in de Amerikaanse middelbare school Florence Crittenton (Denver, Colorado), een school exclusief voor zwangere meisjes en jonge schoolgaande moeders. Een zesdelige docusoap over deze school werd geproduceerd door het Amerikaans productiehuis Rise USA voor de zender TLC (The Learning Channel, onderdeel van Discovery Communications). De Amerikaanse uitzendingen vonden plaats in augustus en september 2012. De reeks werd aangekocht door Vitaya en in Vlaanderen uitgezonden in maart en april 2013. Een steekproef van drie afleveringen (afleveringen 1, 3 en 5) werd in de analyse opgenomen.

2.3.2. Bevindingen

Naar analogie met de bespreking van de analyse van de fictiereeksen staan we eerst stil bij de socio-economische achtergrond van de centrale figuren in de programma's en gaan we daarna in op de psychosociale dimensie.

2.3.2.1. *Het socio-economisch profiel van jonge ouders in non-fictie*

Tabel 4 biedt een overzicht van de socio-economische kenmerken van de personen die in de drie geanalyseerde programma's centraal staan. Terwijl *1 op 10* eerder op wat oudere protagonist focust, beperkt de aandacht in *Tienermoeders* en *High School Moms* zich tot (minderjarige) tieners. Dit weerspiegelt zich bijgevolg ook in de rol van bijvoorbeeld school (nog schoolgaand versus niet meer schoolgaand), de woonsituatie

(bij de ouders wonen of zelfstandig wonen) en de financiële aspecten (werken versus nog naar school gaan).

Tabel 4. Socio-economische factoren van jong ouderschap in non-fictie

	1 op 10	Tienermoeders	High School Moms
Wie	Tanja (26) Jawed en Dashurije (leeftijden niet vermeld)	Ellen (17) en Yannick (18), Kimberly (16) en Davide (17), Melissa (17) en Tom (19), Shana (14), Tabitha (15) en Timmy (16) Virginie (16)	Alyah (16) Londisha (16) Catrina (18) Adia (17) Larissa (16) Maria (18)
Etniciteit	Tanja: Belgisch/blank Jawed: Afghaans Dashurije: Kosovaars	Voor zover informatie hierover; allen Belgisch/blank	Voornamelijk Amerikaans/ blank, Maria is Latijns Amerikaans
Opleiding / arbeidsituatie	Tanja: zonder diploma, wel bijkomende opleidingen gevolgd, Jawed en Dashurije: opleiding onbekend, Jawed werkt van tijd tot tijd, maar niet evident zonder papieren	Gezien de meisjes minderjarig zijn, gaan ze nog allemaal naar school. Dit komt soms enigszins aan bod.	Focust exclusief op meisjes die naar deze specifieke school gaan, allen volgen dus nog een opleiding
Inkomen / materiële zekerheid	Vooral in de aflevering rond Tanja heel wat impliciete maar ook expliciete verwijzingen (zoals het niet kunnen betalen van huur)	Weinig tot geen verwijzingen, of eerder aan de vlakte	Regelmatig expliciete verwijzingen, vooral met oog op de toekomst (bv. studies kunnen betalen)
Netwerk	Tanja: beperkt (geen partner, geen moeder meer) Jawed en Dashurije lijken ook grotendeels op zichzelf aangewezen. Niet geheel duidelijk, maar familie Dashurije lijkt ook wel in België te wonen	Jonge ouders lijken meestal wel op de ondersteuning van (een van) hun eigen ouders te kunnen rekenen	Jonge ouders lijken meestal wel op de ondersteuning van (een van) hun eigen ouders te kunnen rekenen
Woonsituatie	Tanja woont alleen, Jawed en Dashurije in een huurwoning waarvan ze amper de huur kunnen betalen	Vaak de tienerkamers van de jongeren in beeld gebracht	De meeste tienermoeders wonen bij (een van) hun ouders. Catrina woont wel zelfstandig met haar verloofde Jon.

Niet geheel verrassend ligt de sterkste focus op de combinatie zwangerschap/ ouderschap en schoollopen in de Amerikaanse serie *High School Moms*. De serie speelt zich immers voor een belangrijk deel af binnen de schoolmuren van een middelbare school, Florence Crittenton. Maar ook buiten de schoolcontext, wordt er vaak gefocust op het aspect schoolgaan. Zo zijn we getuige van een scène waarin de 18-jarige Maria haar dochtertje Ivory 's avonds in bed stopt, om vervolgens nog achter de boeken te kruipen om te studeren. Dit lukt haar echter niet, omdat Ivory terug wakker wordt.

Maria: *'Soms slaapt ze pas om 3 of 4 uur 's nachts. Dan ben ik ook tot dan wakker. Daardoor kom ik te laat op school, omdat ik te laat wakker word. (Richt zicht tot dochtertje Ivory:) Ga nu slapen, ik moet morgen naar school.'* (*High School Moms*, aflevering 5).

In het daaropvolgende fragment zien we dat Maria de volgende dag 49 minuten te laat op school arriveert. Later in deze uitzending gaat het over eventuele latere studies. Volgens Maria zal het niet evident zijn om verder te studeren. Vooral het financiële aspect blijkt een struikelblok te zijn. Maria dient daarom meerdere aanvragen in voor studiebeurzen.

Maria: *'De grootste hinderpaal nu is om hogere studies aan te vatten. Dat slorpt meer geld op. Dat baart me momenteel zorgen. Zal ik me dat kunnen veroorloven?' [...] Ik wil haar (Ivory) een goeie toekomst geven. Dat ze weet dat ik een sterke vrouw was, dat ik mijn doelen heb bereikt. Ik doe alles voor haar.'* (High School Moms, aflevering 5).

Ook in *Tienermoeders* komt de combinatie schoolgaan en het opvoeden van een kindje geregeld aan bod, zij het minder prominent dan in *High School Moms*. In *Tienermoeders* is het slechts één van meerdere aspecten die worden aangekaart.

Voice-over: *'Voor een tienermoeder is het niet eenvoudig haar aandacht bij de les te houden. Ellen is een slimme leerling, en gelukkig maar, want Maxim vergt veel van haar krachten.'* (Tienermoeders, aflevering 1).

Voice-over: *'Het was een zwaar schooljaar voor Ellen. Ze is bevallen van Maxim, ze verloor haar mama, en toch heeft ze een goed rapport.'*

Vriendin van Ellen: *'Echt waar, even serieus, ik snap echt niet hoe jij zo'n goeie punten kunt halen met al die problemen. Gij blijft er voor gaan.'*

Ellen: *'Ik kan moeilijk buizen hè, dat zou mama ook niet willen. Dus ik bekijk mijn boeken en studeer.'*

Vader Paul: *'Ik ben heel blij dat ze door haar studies is geraakt dit jaar. Wat heel knap is dat ze al drie, vier weken na haar bevalling onmiddellijk terug naar school is gegaan. Ik denk niet dat er veel mensen zijn die dat kunnen zeggen.'* (Tienermoeders, aflevering 3).

Tienermoeders focust vooral op de moeilijkheden die de meisjes ondervinden om hun schoolverplichtingen na te komen tijdens of net na de zwangerschap. Dit gebeurt vanuit het perspectief van de tienermoeders zelf. *High School Moms* daarentegen plaatst de thematiek in een iets breder maatschappelijk perspectief, onder meer door ook de leerkrachten en begeleiders van de school ook aan het woord te laten:

Lerares: *'In iemands capaciteiten investeren is nooit vergeefs. Het is goed om mensen te helpen. Maar deze meisjes hebben ook zo veel capaciteiten. Ze laten stikken omdat de maatschappij dat gedaan heeft, en de jonge mama's geen kansen geven, is gevaarlijk. Zo hou je de cirkel in stand en belanden hun kinderen hier zelf terug'* (High School Moms, aflevering 5).

Ook de aflevering van 1 op 10 rond Tanja kijkt verder dan de schooltijd, meer bepaald naar hoe het ontbreken van een diploma haar leven heeft beïnvloed:

Tanja: *'Ja, de kans is groot dat die vicieuze cirkel blijft, en dat ze eigenlijk in dezelfde situatie gaan belanden als ik. Dat ligt vooral aan mezelf, vind ik. Het is nu aan mij om voor die kinderen er iets van te maken. Als ik me nu inzet en ik dwing ze half om naar school te blijven gaan, dan staan ze al met één voet in de wereld. Ik had geen diploma, en zie hoeveel moeite ik heb gehad. Ik heb opleidingen moeten doen, stages, en krijg nog altijd commentaar dat ik geen diploma heb. Als de kinderen een diploma hebben, staan ze al met één voet in de wereld. Het is aan mij nu om aan hun toekomst te werken. Ik moet hen motiveren om te leren. Als ze boos zijn en niet willen leren, moet ik er zijn om hen te laten leren. Ze moeten hun diploma hebben.'* (1 op 10).

Zo'n bredere maatschappelijke reflectie op de mogelijke consequenties die het niet voltooien van de studies kunnen hebben op de langere termijn is in *Tienermoeders* grotendeels afwezig. Daar ligt de focus veel meer op het persoonlijke verhaal van de meisjes tijdens of net na de zwangerschap.

1 op 10 en *High School Moms* besteden ook aandacht aan de gevolgen van een tienerzwangerschap voor de arbeidssituatie van de betrokkenen, een onderwerp dat *Tienermoeders* niet of nauwelijks aan bod komt. In *1 op 10* wordt het onderwerp het meest nadrukkelijk behandeld. In de aflevering over Jawed en Dashurije wordt dit bovendien gelinkt aan het feit dat ze (al dan niet) illegaal in België verblijven. Zo hangt hun verblijfsvergunning onder meer af van het feit of Jawed aan het werk is. Ook in *High School Moms* wordt ingegaan op arbeidssituaties, onder meer in het portret van het jonge koppeltje Catrina en Jon, waarbij de tienervader werkt om zijn gezin te kunnen onderhouden.

Op financiële aspecten wordt vooral gefocust in de docureeks *1 op 10*, die handelt over mensen die onder de armoedegrens leven. De reeks illustreert de complexiteit van het begrip armoede en hoe diverse elementen (financiële aspecten, de opvoeding van de kinderen) met elkaar verbonden zijn. Een idee die in *1 op 10* sterk aanwezig is, is die van de vicieuze cirkel.

Tanja: *'Yente is nu vier. Als 't drie jaar duurt om mijn schulden af te betalen, is hij zeven. Neem nog twee jaar om wat stabiliteit op te bouwen. Het kind is tien en je hebt nog niks gedaan met hem. Het is geen kind meer. Het is al een tiener. Ik zit nu in deze situatie, en het is al goed dat ik er aan werk, en ermee doorga, maar nu zal het kind daar wel tien jaar van z'n leven mee voor boeten. Bij mij is dat dan doordat mijn mama is gestorven, en die zwangerschap en alles. Het is niet echt dat we er iets aan kunnen doen, net zo min als het kind. En toch worden die kinderen daarvoor gestraft. En dat is heel jammer. Ge ziet ze eigenlijk niet opgroeien, want ge zijt bezig met opleiding, werk. Ze moeten heel de dag in de opvang zitten. De tijd vliegt voorbij...'* (1 op 10).

Tanja: *'Wat als dat met mijn kinderen ook gebeurt? Daarom dat ik nu echt zo goed aan 't proberen ben alles op railtjes te krijgen, zodat mijn kinderen dat zeker niet hoeven mee te maken. Maar 't is ook een beetje aan mij om dat te doorbreken, hè.'* (1 op 10).

Dat kansarmoede ook een invloed kan hebben op de gezondheid, wordt geïllustreerd in *1 op 10*, wanneer Jawed en Dashurije met hun hoestende baby, maar zonder geld, naar de dokter gaan:

Dokter of verpleegster (buiten beeld): *'Wij helpen u nu. Volgende keer, als gij geen centen bij hebt, helpen wij niet meer. Maar omdat de baby zo klein is, hebben we gezegd: oké, het is goed. Volgende keer niet meer. Dat is normaal, hè. Ge kunt in de winkel ook niet iets kopen en niet betalen, dat is hetzelfde bij de dokter hè. [...] Als kindje 't blijft hoesten, moeten jullie terugkomen. Maar volgende keer centen en SIS-kaart meebrengen, als ge die hebt. Goed?'* (1 op 10).

De financiële situatie (eerder dan het feit dat er een baby op komst is) weegt ook op de relatie van Jawed en Dashurije:

Dashurije: *‘Veel stress. Jawed wordt vaak boos als mensen hem aanspreken op de situatie. Onze relatie is niet gebleven zoals in het begin. Toen waren we echt doodverliefd, ik nu ook nog, van Jawed weet ik het niet.’ (1 op 10).*

Het financiële aspect zit geregeld verweven in de realityreeks *High School Moms*. Zo zien we onder meer het jonge koppeltje Catrina en Jon dat problemen heeft om de huur van hun appartement en de kinderopvang te betalen. De directeur van de school haalt de armoedeproblematiek in een interview ook aan:

Directeur: *‘Vierennegentig percent van mijn leerlingen leeft in armoede. Zij hebben een opleiding nodig’ (High School Moms, aflevering 3)*

High School Moms besteedt relatief veel aandacht aan de kwetsbaarheid van de protagonisten. Zo wordt er bijvoorbeeld niet enkel op financiële aspecten ingegaan, maar ook op de vaak moeilijke thuissituaties waarin de tienerouders leven. Zo wordt er, meestal in interviews met de tieners, verwezen naar getroebleerde relaties met hun eigen ouder(s) (bijv. tienermoeders van wie de eigen moeder en grootmoeder in conflict liggen omtrent haar voogdij, eenoudergezinnen, moeders die zelf als tiener hun eerst kind kregen). Ook problematische relaties met de biologische vader van het kind zijn een regelmatig terugkerend onderwerp. Zo wordt gewezen op het strafverleden van een aantal vaders en worden sommigen van hen beticht van overspel. Er wordt gesuggereerd dat de problematische relaties de hoofdoorzaak zijn van het opstandig gedrag dat twee leerlingen (Londisha en Kaylynn) op school vertonen tegenover hun leerkrachten.

Kwetsbaarheid en financiële aspecten komen in veel mindere mate aan bod in *Tienermoeders*, en zijn vaak van een heel andere orde. Als het al wordt aangekaart, wordt er vaak ingezoomd op kleine, heel specifieke aspecten. Zo zien we de zestienjarige Timmy twijfelen om een draagzak van 80 euro te kopen, omdat hij daar als tiener het budget niet voor heeft. Door op zulke specifieke aspecten te focussen, wordt het financiële aspect van jong ouderschap echter niet structureel, maar slechts heel fragmentarisch aangekaart:

Voice-over: *‘Timmy wil de draagzak wel kopen, maar dat kan alleen als zijn spaarvarkentje eraan gaat, en dan is hij blut...’ (Tienermoeders, aflevering 5).*

Zo’n concreet voorbeeld vinden we echter ook terug in de *1 op 10*-aflevering over Tanja. Wanneer Yenthe zijn schoenen na één dag dragen al stuk heeft gedaan, laat Tanja weten dat haar “portemonnee dat niet kan trekken, hoe dat gij uw schoenen verslijt”. In een latere scène zien we ook dat ze de ene pizza die ze heeft gekocht aan de kindjes laat. Ze voegt eraan toe: “Mama zal morgen wel iets eten”.

Wanneer we de aanwezigheid van een ondersteunend netwerk bekijken, lijkt dit in het geval van Tanja in *1 op 10* zeer beperkt te zijn. Tanja’s moeder stierf toen Tanja zwanger

was. Wat er met Tanja's partner of vader is gebeurd, wordt echter niet duidelijk uit de documentaire. Er wordt wel even kort naar Tanja's grootouders verwezen, maar ook hier wordt niet duidelijk in welke mate ze nog contact met hen heeft. In *Tienermoeders* en *High School Moms* lijken de meeste jonge ouders wel op ondersteuning van minstens een van hun beide ouders te kunnen rekenen. Het gaat hierbij meestal om niet-klassieke gezinnen; in het bijzonder eenoudergezinnen lijken hier vaak voor te komen. Dit wordt echter niet altijd zo geëxpliciteerd in de reeksen; het zou dus ook kunnen dat een van beide ouders gewoonweg niet in beeld kwam of wilde komen. De ondersteuning door een breder netwerk, en in het bijzonder de ouders van de tienerouders, wordt onder meer onder de aandacht gebracht in *High School Moms*, waar de vader van Larissa het gevoel heeft als surrogaatvader op te treden:

Vader van Larissa: *'Paul, de biologische vader, is zelf nog maar een jongen. Hij weet niet wat het betekent om vader te zijn. Ik wou dat het niet gebeurd was. Want hij is duidelijk niet in staat om te doen wat hij moet doen voor deze jongen. Ik ben maar de grootvader, maar voel me vaak de vader.'* (*High School Moms*, aflevering 5).

De initiële reactie van de ouders van de tienerouders op de zwangerschap blijkt divers te zijn. Terwijl de meesten verwijzen naar het feit dat ze een "preek" hebben gehad (Kimberly, *Tienermoeders*) of dat de ouders "niet content" waren (Tabitha, *Tienermoeders*), merken we ook een positieve reactie op:

Ellen: *'Mama reageerde heel goed, ging kleren kopen, hielp me met alles, hoe ziek ze ook was. Er zouden niet veel mama's zijn die zo zouden reageren als hun dochter hun zou zeggen dat ze zwanger is op 16 jaar.'* (*Tienermoeders*, aflevering 1).

De realityreeksen verschillen weliswaar van de fictiereeksen aangezien de initiële reactie van de ouders op het moment zelf niet in beeld wordt gebracht, maar retrospectief wordt besproken tijdens de interviews. Hierdoor bestaat de kans dat de oorspronkelijke reacties mogelijk verbloemd worden in het relaas dat de betrokkenen er zelf enkele maanden later van brengen.

Zoals de titels van de twee realityreeksen reeds aangeven, focussen *Tienermoeders* en *High School Moms* grotendeels op de jonge moeders, eerder dan de jonge vaders. Op dit vlak zien we weliswaar enige variëteit: zo worden alleenstaande (toekomstige) moeders in beeld gebracht (bv. Shana in *Tienermoeders*, Maria in *High School Moms*, Tanja in *1 op 10*), koppeltjes waarbij de jonge moeder en de biologische vader een relatie hebben (bv. Ellen en Yannick in *Tienermoeders*, Jawed en Dashurije in *1 op 10*), een tienermoeder die een zeer turbulente relatie heeft met de biologische vader (Larissa in *High School Moms*), en een tienermoeder die een nieuw vriendje heeft gevonden (Kimberly en Davide in *Tienermoeders*). De idee dat de relatie van een jong koppeltje niet zou standhouden, schemert vaak door in *Tienermoeders*. De volgende citaten illustreren dit:

Timmy: *'Ge hebt zo veel jongens die het aftrappen. Dat doe ik niet. Ge zijt met twee.'* (*Tienermoeders*, aflevering 1).

Vader Tabitha: *'Zo jong bij elkaar, dat blijft niet duren.'* (Tienermoeders, aflevering 1).

Voice-over: *'Papa Yannick en Ellen hebben nog altijd een relatie, maar ze wonen nog niet samen.'* (eigen nadruk) (Tienermoeders, aflevering 3).

2.3.2.2. Jong ouderschap in Vlaamse non-fictie

De meeste zwangerschappen in deze realityreeksen lijken ongepland te zijn gebeurd. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de *voice-over*-introdactie van *Tienermoeders* ("Zes tienermeisjes zijn ongewenst en totaal onverwacht zwanger geraakt"), al moet er hier natuurlijk wel bij worden opgemerkt dat er een belangrijk verschil kan zijn tussen een ongeplande en ongewenste zwangerschap (een ongeplande zwangerschap is immers niet noodzakelijk ongewenst). De woordkeuze in de *voice-over* legt zo mogelijk een verkeerde klemtoon. Het (al dan niet bewust) achterwege laten van anticonceptiemiddelen, of een incorrect gebruik lijken aan de basis van zwangerschappen te liggen:

Ellen: *'We waren vijf maanden samen, en waren op "creakamp". Ik moest daar toen overgeven, en ik wist niet dat je pil dan niet meer correct werkt.'* (Tienermoeders, aflevering 1).

De manier waarop de zwangere meisjes of jonge moeders reageerden op de zwangerschap wordt in *Tienermoeders*, gezien het feit dat de meisjes al in een ver stadium van hun zwangerschap zitten of bevallen zijn, retrospectief benaderd. Hierbij kunnen uiteraard vragen worden gesteld over het verbloemende karakter van hun uitspraken tijdens de interviews. Gezien de meisjes uiteindelijk ook allemaal besloten hebben om het kindje te houden, komen bepaalde aspecten (hoe omgaan met abortus, adoptie) minder aan bod.

Ellen: *'Ik had zoiets van: daar gaat mijn jeugd, maar dat alleen maar de eerste tien minuten. Daarna dacht ik dat ik nog altijd een tiener kan zijn, maar dan met een kindje.'* (Tienermoeders, aflevering 1).

Shana: *'Eerst gedacht om het te laten weghalen, maar niet meer nadat we de echo zagen. Ik wil geen moord op mijn geweten. Je zag al een kindje, en dat kon ik niet.'* (Tienermoeders, aflevering 1).

Het ongeplande karakter van de zwangerschappen, stuit bij de ouders vaak op onbegrip:

Vader van Tabitha (op licht verwijtende toon): *'Ze is veel van haar leven kwijt nu, haar jeugd. En ze ging goed opletten. Maar je ziet het. En tegenwoordig moet dat zelfs niet gebeuren, want er zijn manieren genoeg. Jaja, ge zijt goed bezig geweest.'* (Tienermoeders, aflevering 1).

In andere reacties uit de nabije omgeving zit vaak, net als bij de fictiereeksen, de idee verrat dat een tienermoeder zelf nog een kind is, en als dusdanig niet in staat is een kind op te voeden:

Lerares Florence Crittenton: *'Ik ben altijd droef als ze een tweede keer zwanger worden. Ze kan zo niet doorgaan. Dat verknalt alles. [...] Kinderen voeden hier kinderen op. Zonder kleinerend of negatief te willen zijn. Maar dat zijn ze. Het zijn nog geen volwassenen. [...] Als je hier niet slaagt, met de uitgebreide steun die we aanbieden, hoe zal je het dan op je eentje redden? (High School Moms, aflevering 5).*

Moeder van Tabitha: *'Ze zal haar volwassenheid moeten opnemen.'*

Vader van Tabitha: *'Volwassenheid? Ze is zelf een kind.'* (Tienermoeders, aflevering 1).

In de realityreeksen wordt verder ingezoomd op de vooroordelen waarmee de jonge ouders geconfronteerd worden. Zo zien we in *Tienermoeders* een scène in een winkelcentrum, waarin wordt gefocust op het staren van omstaanders naar de hoogzwangere Kimberly en haar vriendje Davide:

Kimberly tegen Davide: *'Krijg je daar geen stress van?'*

Davide: *'Niets aan te doen. Als mensen willen kijken, kijken ze. Mensen blijven soms kijken.'*

Dan denk ik: heb ik iets aan van u?' (Tienermoeders, aflevering 1).

In *High School Moms* horen we in dat opzicht echter ook positieve verhalen:

Regina: *'Men denkt dat je faalt als je als tiener een kind krijgt. Maar dat had ik net gedaan als ik geen kind had.'* (High School Moms, aflevering 5).

Maria: *'Het ergste als je zo jong moeder wordt, zijn de vooroordelen. Een tienermoeder gaat van school en maakt haar studie niet af. Ik wil dat mensen mij leren kennen en mijn verhaal.'* (High School Moms, aflevering 5).

Wanneer we de drie reeksen met elkaar vergelijken, valt op dat ze een heel andere toon hebben en het onderwerp van jong ouderschap op een andere manier benaderen. *Tienermoeders* focust zeer sterk op het persoonlijke verhaal van de tienermeisjes, en gaat daarbij vaak in op kleine, misschien zelfs wat banale aspecten (bijvoorbeeld het gaan kopen van een grotere bh). Het gebruik van een externe *voice-over* zorgt er bovendien voor dat bepaalde aspecten nog eens extra in de verf worden gezet. Wanneer bijvoorbeeld een gynaecoloog tijdens een consultatie het geslacht van de baby identificeert, door naar het "plassertje" te verwijzen, wordt dit nog extra benadrukt in de begeleidende commentaar na het fragment:

Voice-over: *'Nu Melissa en Tom met eigen ogen "het plassertje" hebben gezien, kunnen ze gaan shoppen.'* (Tienermoeders, aflevering 3).

Daarnaast wordt het begin van elke uitzending van *Tienermoeders* telkens als volgt aangekondigd:

Voice-over: *'Zes tienermeisjes zijn ongewenst en totaal onverwacht zwanger geraakt. Ze besloten om het kindje te houden. Maar hun leven zal nooit meer hetzelfde zijn.'* (Tienermoeders).

Deze openingszin bevat talrijke suggesties. Op zijn minst lijkt de onderliggende boodschap dat het verrassend of vreemd is dat tienermeisjes, die geen kinderen willen,

toch zwanger worden en vervolgens beslissen om niet voor abortus of adoptie te kiezen. Dat het leven na een zwangerschap nooit meer hetzelfde zal zijn, krijgt in deze context ook meteen een negatieve connotatie. Een dergelijke toonzetting duikt ook elders in het programma op. Zo is er in een fragment over de zeventienjarige Ellen en haar vriendje Yannick de op het eerste zicht neutrale opmerking dat “papa Yannick en Ellen nog altijd een relatie (hebben), maar ze wonen nog niet samen” (*Tienermoeders*, aflevering 3). Bekijken we deze uitspraak met een meer kritische blik, dan merken we dat de *voice-over* de kijker de boodschap meegeeft dat er toch redenen zijn om te twijfelen aan de duurzaamheid van hun relatie.

Naast de selectie van onderwerpen die worden behandeld, creëren de woordkeuze en intonatie van de *voice-over* een (niet altijd noodzakelijk) dramatisch effect. Vaak wordt dit extra in de verf gezet door de keuze van de achtergrondmuziek. Een voorbeeld hiervan is de hiphop-muziek die gemonteerd werd onder de scènes waarin de veertienjarige Shana een nieuwe, grotere bh gaat kopen. Los van de vraag of het filmen in een pashokje of het tonen van striemen tijdens een zwangerschap nodig is om het leven van tienermoeders in beeld te brengen, wordt er zo, via de muziekkeuze, nog een extra lading aan het fragment toegevoegd. Naast de woord- of muziekkeuze, vallen ook een aantal elementen in de beeldvorming op. Zo worden tienermeisjes vaak in hun slaapkamer gefilmd, die vaak nog als een meisjeskamer is ingericht. De aandacht van de camera voor de posters van boysbands aan de muur, de knuffels en de Disney-dekbedovertrekken accentueert de jeugdigheid en onvolwassenheid van de protagonisten, een idee die in de *voice-over* of de interviews ook meer dan eens opduikt.

Het seriële karakter van de docusoap houdt ook in dat er vaak wordt teruggeblikt op vorige afleveringen. Hierdoor worden bepaalde uitspraken in *Tienermoeders* (veelvuldig) herhaald, en daardoor extra uitgelicht. Het zijn vaak de meest saillante details die herhaald worden (en die wellicht ook de publieke perceptie van het programma hebben gekleurd). Ter illustratie geven we twee quotes die in de verschillende afleveringen van *Tienermoeders* meermaals herhaald werden:

Timmy (over het opnemen van zijn verantwoordelijkheid): ‘*Het is ook mijn zaad, hè.*’
(*Tienermoeders*, aflevering 1).

Moeder van Kimberly (tegen haar dochter): ‘*Gij woude de pil niet pakken, want daar wordt ge dik van.*’ (*Tienermoeders*, aflevering 1).

Dat seriële karakter vinden we ook, zij het in mindere mate, terug bij *High School Moms*. Ook hier worden regelmatig dezelfde beelden herhaald. *High School Moms* en *1 op 10* gebruiken echter geen externe *voice-over*, maar laten de protagonisten zelf het verhaal doen (hetzij in beeld, hetzij buiten beeld). *1 op 10* heeft, als op zich staande documentaire, ook veel meer een filmisch (en ietwat donker) karakter. In dat opzicht wordt er, in vergelijking met de andere twee programma’s, minder gepraat, maar via de beeldvorming eerder impliciet getoond welke impact jong ouderschap kan hebben.

2.3.3. Besluit

In het genre non-fictie kunnen we opnieuw een aantal verschillen en gelijkenissen opmerken. Een eerste gelijkenis is dat in zowel *1 op 10* als in *Tienermoeders* en *High School Moms* aandacht besteed wordt aan de praktische implicaties van jong ouderschap. De combinatie van jong ouderschap met school en werk en de financiële verantwoordelijkheid die ermee gepaard gaat komen in elk van de drie programma's aan bod. Een duidelijk verschil is dan weer dat hier in *1 op 10* en *High School Moms* dieper wordt op ingegaan dan in *Tienermoeders*, waarin de verwijzingen naar de socio-economische gevolgen van jong ouderschap eerder anekdotisch en fragmentarisch zijn. Een mogelijke verklaring hiervoor zou kunnen liggen in het feit dat de focus in *Tienermoeders* voornamelijk lag op meisjes die in verwachting of net bevallen waren, maar dat is ook zo in *High School Moms*, dat wel dieper ingaat op de consequenties van jong ouderschap. In *1 op 10* werd een twintiger gevolgd wiens kinderen intussen al kleuters waren, en die als dusdanig de praktische implicaties van het moederschap al sterker ervoer.

In *Tienermoeders* speelt het sociale netwerk van de jonge moeders een belangrijke rol: partners, ouders en vrienden komen allemaal prominent in beeld en iedereen wordt aan het woord gelaten. Dit geldt in zekere mate ook voor *High School Moms*, waar de meeste jonge ouders eveneens op de ondersteuning van (een van) de eigen ouders kunnen rekenen. In tegenstelling tot *Tienermoeders* wordt er in *High School Moms* wel veel meer gefocust op de sociale context van het gezin, wat zich onder meer uit in de relatief grote aandacht die besteed wordt aan eenoudergezinnen. Dit is een aspect dat in *Tienermoeders* amper of niet wordt belicht. In *1 op 10* is de (aandacht voor de) sociale ondersteuning duidelijk minder aanwezig. Dit kan te maken hebben met het format van de documentaire, die het individuele verhaal wilde brengen van een persoon die onder de armoedegrens leeft. Dat er in zo'n individueel portret meer nadruk op de protagonist komt te liggen dan op zijn of haar omgeving, is daar wellicht een rechtstreeks gevolg van. Anderzijds wordt ook wel (impliciet) aangegeven dat het sociale netwerk van de protagonisten relatief beperkt is.

Over het algemeen kunnen we stellen dat de drie geanalyseerde non-fictieprogramma's samen een relatief genuanceerd beeld schetsen van het fenomeen van jong ouderschap: de programma's volgen verschillende personen met hun individuele verhalen en de beeldvorming belicht zowel negatieve als positieve aspecten van (jong) ouderschap. Toch moeten we hierbij opmerken dat de eerder negatieve aspecten prominenter aanwezig zijn in *Tienermoeders*. Zo benadrukt het programma herhaaldelijk de vluchtigheid van de relaties van jonge ouders, alsook hun maatschappelijke status. Dit komt vooral tot uiting in een aantal stilistische keuzes, zoals de *voice-over*, die qua woordkeuze en intonatie soms enigszins denigrerend overkomt. Ook vinden we enkele stereotiepe voorstellingen van de tienermoeder als "zelf nog een kind" (bijv. in de fragmenten waarin de protagonisten in *Tienermoeders* in hun eigen jeugdkamer gefilmd worden). Daarnaast geeft de muziek die onder een scène wordt gemonteerd een

bepaalde boodschap mee, die de kijker bij zijn/haar interpretatie in een bepaalde richting lijkt te willen duwen. Dit soort stilistische ingrepen van de programmamakers zijn minder aanwezig in *1 op 10* en *High School Moms*.

2.4. Jong ouderschap in actualiteitsprogramma's

Voor de derde en laatste categorie, de actualiteitsprogramma's, werden in de eerste plaats de nieuwsuitzendingen van de tv-zenders Eén (VRT) en VTM van de voorbije vijf jaar (periode van 1 januari 2008 tot 31 december 2012) geselecteerd. Daarnaast maakten we ook een analyse van een aflevering van *Koppen* over tienervaders, een aflevering van *Telefacts* over een tienermoeder. De keuze om tot vijf jaar terug te gaan werd ingegeven door de vaststelling dat er in de actualiteitsprogramma's op de Vlaamse televisie slechts zeer sporadisch aandacht wordt besteed aan het onderwerp.

2.4.1. Geselecteerde actualiteitsprogramma's

2.4.1.1. *Het Journaal en VTM-Nieuws (2008-2012)*

Voor het verzamelen van het beeldmateriaal van de nieuwsuitzendingen werd gebruik gemaakt van het nieuwsarchief van het Steunpunt Media, dat alle nieuwsuitzendingen van Eén en VTM sinds 2003 digitaal archiveert voor onderzoeksdoeleinden. Via deze database werd er, binnen het tijds kader 2008-2012 gezocht op nieuwsitems met de term tienerzwangerschap, tienermoeder, tienervader, tienerouder, ouderschap, ouder of kwetsbaar. We keken daarbij enkel naar de zeventienvuurjournalen van beide zenders. Vervolgens werden alle gevonden items gescreend om te bepalen of ze daadwerkelijk over zwangerschap op jonge leeftijd of jong ouderschap handelen. Als dusdanig werden 19 nieuwsitems overgehouden, waarvan er 8 werden uitgezonden in *Het Journaal* en 11 in het *VTM Nieuws*.

2.4.1.2. *Koppen: 'Tienervaders' (2009)*

Voor het Eén-programma *Koppen* werd binnen het tijds kader een reportage over twee Vlaamse tienervaders, de achttienjarige Sonny en de twintigjarige Ricky, gevonden. Het item werd uitgezonden op 19 februari 2009. De reportage werd gemaakt door Lin Delcour, Peter Bremps en Pascal Seynaeve.

2.4.1.3. *Telefacts: 'Tienermoeder: negen jaar later' (2009)*

Voor het VTM-programma *Telefacts* werd binnen het tijds kader (2008-2013) één reportage over een tienermoeder gevonden. In een op 7 oktober 2009 uitgezonden reportage wordt teruggeblikt op een uitzending van *Telefacts* van negen jaar eerder over een tienermoeder, Marissa. Dit wordt afgewisseld met nieuw materiaal waarin, negen jaar later, wordt nagegaan hoe het met haar, haar moeder en het kind is gesteld.

2.4.2. Bevindingen

Omdat de nieuwsitems van *Het Journaal* en *VTM Nieuws* relatief kort zijn en meestal opgebouwd rond slechts één nieuwsfeit, is het zinvol om de analyse van de nieuwsitems over jong ouderschap apart te bespreken. Pas daarna maken we een vergelijkende analyse van de twee reportages die in 2009 werden getoond in *Koppen* en *Telefacts*.

2.4.2.1. *Jong ouderschap in het televisienieuws*

Voor de periode van 1 januari 2008 tot en met 31 december 2012 vonden we in de tv-journaals van Eén (VRT) en VTM slechts 19 items over tienerouderschap. Zoals blijkt uit Tabel 5, kunnen we deze 19 items opdelen in drie categorieën. Eén item uit het VRT-journaal, over de werking van een bekroonde vzw rond tienerouders, konden we niet in een van de drie categorieën onderbrengen en wordt daarom apart vermeld.

Tabel 5. Focus van de nieuwsitems over jong ouderschap

	Het Journaal (Eén)	VTM Nieuws (VTM)	Totaal
Cijfers / onderzoek	1	4	5
Opmerkelijke verhalen	2	5	7
Bekendheden (dochter Sarah Palin, Stephanie Planckaert)	3	2	5
Werking vzw	1	0	1
Totaal	8	11	19

Allereerst wordt er bericht over tienerzwangerschap of tienerouderschap wanneer er (nieuwe) onderzoekscijfers over het fenomeen worden bekendgemaakt. Ten tweede vonden we vijf items met een focus op bekendheden, met name Stephanie Planckaert en de dochter van Sarah Palin. Ten derde treffen we items aan waarin een opmerkelijk verhaal centraal staat, zoals bijvoorbeeld het nieuws over een dertienjarige vader in Groot-Brittannië of over zeventien Amerikaanse tienermeisjes uit dezelfde school die op hetzelfde moment zwanger waren. Bij dit soort opmerkelijke verhalen wordt doorgaans ook ingegaan op de afkeurende reacties, die het nieuws zou losweken. Zo worden in het item over de zeventien tienermeisjes twee buurtbewoners aan het woord gelaten:

Buurtbewoonster 1: *'Ze belanden allemaal op sociale bijstand. Het breekt mijn hart.'*

Buurtbewoonster 2: *'Ze beschouwen het als een grap, ze beseffen het niet. Ze denken dat ze alles onder controle hebben, maar dat is niet zo.'* (VTM Nieuws, 20.06.08).

Uit Tabel 5 blijkt dat de opmerkelijke verhalen iets meer aan bod komen in het VTM Nieuws. VTM blijkt ook iets vaker aandacht te besteden aan onderzoek en cijfers over tienermoederschap. Eén keer werd een item over nieuwe cijfers over tienerzwangerschap gevolgd door een reportage van een Vlaamse tienermoeder van 13 jaar. Gezien de uitzonderlijk jonge leeftijd van deze tienermoeder kunnen we dit item omschrijven als een opmerkelijk verhaal – dit wordt trouwens door de nieuwslezer, die het item aankondigt, zelf erkend:

Nieuwslezer: *'In ons land zijn er jaarlijks bijna 3000 tienermeisjes die mama worden. Slechts een half procent van hen is jonger dan 15.'* (VTM Nieuws, 26.02.09).

Een andere keer zien we dat een opmerkelijk verhaal over een 13-jarige vader in Groot-Brittannië de directe aanleiding vormt voor een nieuwsbericht over het plan van de Britse regering om maatregelen te treffen tegen het hoge aantal tienerzwangerschappen in het land. Zowel de VRT als VTM brachten dit item (*Het Journaal*, 14.02.09; *VTM Nieuws*, 14.02.09). Het individuele verhaal van de Britse tienvader dient hier met andere woorden om de beleidskeuze van de Britse regering tastbaarder te maken door de personalisering van het nieuws. Een ander voorbeeld van dergelijke personalisering is een item in het VTM Nieuws over nieuw cijfermateriaal, dat geïllustreerd werd met beelden van en een expliciete verwijzing naar Stephanie Planckaert:

Voice-over: *'Stephanie Planckaert moet zowat de bekendste tienermoeder in Vlaanderen zijn, maar ze is lang niet alleen.'* (VTM Nieuws, 24.07.08).

De nieuwsitems over onderzoekscijfers zijn doorgaans kort (minder dan 30 seconden) en feitelijk. Ze wijzen op een stijgende of dalende tendens van tienerzwangerschappen en laten daarbij meestal een expert aan het woord om de tendensen te kaderen. Een voorbeeld daarvan is het item van 24 juli 2008 in het VTM Nieuws, waarin de reporter expliciet vermeldt dat de tienerzwangerschapscijfers voor België "volgens specialisten (...) niet verontrustend" zijn, waarna onderzoekster Marjolijn De Wilde aan het woord wordt gelaten om uit te leggen dat België "in de middenmoot" zit.

Tot slot valt op dat 5 van de 19 gevonden nieuwsitems over de zwangerschap van de (ongetrouwde) 17-jarige dochter van Sarah Palin, de *running mate* van de republikeinse presidentskandidaat John McCain bij de Amerikaanse verkiezingen in 2008, gaan. Dit nieuws werd gebracht omdat het nieuws een duidelijke invloed had op de politieke campagne van Sarah Palin. In de reportages werd steeds gewezen op deze politieke relevantie, onder meer door het nieuws in verband te brengen met Palins conservatieve opvattingen over voorhuwelijks betrekkingen en seksuele voorlichting op school:

Reporter: *'Op de conventie klinkt geen afkeuring, integendeel. Bij veel Republikeinen wekt die zwangerschap sympathie op. Want hier in Amerika is er een epidemie van tienermoeders. Veel gezinnen maken dit mee, en die gaan natuurlijk geen steen werpen. Anderzijds is er ook wel tegenstand. Zij (Palin) is de kampioen van de morele waarden, maar heeft haar taak als moeder niet goed vervuld. Er wordt haar aangewreven dat ze haar persoonlijke carrière vooropstelt en beter meer tijd had moeten maken om haar dochters beter voor te lichten.'* (VTM Nieuws, 02.09.08).

2.4.2.2. *Jong ouderschap in Koppen en Telefacts*

Tabel 6 vat de socio-economische kenmerken van de jongeren uit de reportages van *Koppen en Telefacts* samen.

Tabel 6. Socio-economische factoren van jong ouderschap in duidingprogramma's

	Koppen	Telefacts
Wie	Sonny (18, vader op 18) Ricky (20, vader op 17)	Marissa (25, moeder op 16)
Etniciteit	Belgisch/blank	Belgisch/blank
Opleiding / arbeidsituatie	Sonny: gestopt met school om te gaan werken Ricky: werkzoekende	Flashback-beelden van negen jaar eerder tonen Marissa in een speciale klas voor minderjarige moeders. De situatie in 2009 wordt niet geëxpliciteerd
Inkomen / materiële zekerheid	Sonny werkt en lijkt klaar om op eigen benen te staan. Ricky lijkt bij zijn ouders te wonen	Wordt niet echt op gefocust
Netwerk	Sonny: wordt niet expliciet op ingegaan, haalt wel de ondersteuning van het Centrum voor Integrale Gezinszorg De Merode aan. Ricky: kan rekenen op de steun van zijn moeder	De ouders van Marissa (grootouders van Damon), voeden Damon op
Woonsituatie	Sonny: op zoek naar een huurappartement om te gaan samenwonen met de moeder van zijn dochttertje Ricky: Lijkt bij zijn ouders (althans zijn moeder komt in beeld) te wonen	De negenjarige Damon woont bij zijn grootouders. Marissa woont samen met haar partner en zesjarige dochttertje

Opvallend is dat in de items uit *Koppen* en *Telefacts* op meerderjarige jonge ouders wordt gefocust. *Koppen* besteedt aandacht aan een 18-jarige vader, Sonny, en een 20-jarige vader, Ricky, die op zijn 17de vader is geworden. *Telefacts* brengt het verhaal van een 25-jarige moeder, die op haar 16de is bevallen van een zoontje.

De reportage van *Koppen* is het enige programma over tienerouderschap, waarin niet de moeder(s) maar de vader(s) centraal staan. De tienermoeders komen in de reportage helemaal niet aan bod, omdat zij in een Centrum voor Integrale Gezinszorg verblijven, en in die hoedanigheid niet mochten worden gefilmd.

De *Koppen*-reportage begint met Sonny's en Ricky's antwoorden op een aantal klassieke vragen. Zo komen we op een snelle manier te weten dat de zwangerschappen ongepland waren, wat hun eerste reactie was, wanneer en hoe ze beslist hebben om het kind te houden, hoe hun leven erdoor veranderde en hoe hun omgeving reageerde. De reportage besteedt vervolgens vooral aandacht de emotionele twijfels die ze als jonge vader ervaren:

Sonny: 'Soms is het wel moeilijk als ze begint te wenen en ge weet niet waarom. Dan begint ge zelf bijna mee te wenen. Hoe komt het nu dat ze weent?' (*Koppen*).

De toon van de reportage is sereen. De muziek is sober en de *voice-over* beperkt zich grotendeels tot feitelijke informatie. Gekleurde woordkeuzes worden meestal in een breder maatschappelijk perspectief gekaderd. Zo heeft de *Koppen*-reportage het niet over een "accidentje", maar over "wat in de volksmond een accidentje wordt genoemd" (*Koppen*, 19.02.2009). Wel plaatsen de programmamakers enkele vraagtekens bij de volwassenheid en het verantwoordelijkheidsgevoel van de jongeren. Dit blijkt onder

meer uit de introductie van de reportage (Wim De Vilder: “Hoe is het om vader te worden als je zelf nog een kind bent?”), maar ook in de reportage zelf, in een gesprek met de moeder van Ricky:

Reporter: *‘Is hij te jong papa geworden?’*

Moeder van Ricky: *‘Ik vind van wel, ja. Hij had z’n studies moeten afmaken en er nog wat van moeten profiteren.’*

Reporter: *‘Want het is veel werk, en uiteindelijk komt het op jouw nek terecht.’*

Moeder van Ricky: *‘Eigenlijk wel ja. Ik verschoot er zelf van. Ik heb al twee grotere kleinkinderen, en dan terug zo’n kleintje erbij. Eigenlijk toch wel heel grote aanpassing.’* (Koppen, 19.02.2009).

In de reportage van *Koppen* worden de persoonlijke verhalen vrij nadrukkelijk binnen een breder maatschappelijke perspectief gekaderd. Zo interviewen de makers bijvoorbeeld een expert van het Centrum voor Integrale Gezinszorg waar een van de moeders geplaatst is. Ook wordt er gewezen op (het gebrek aan) Vlaamse cijfers:

Voice-over: *‘Merkwaardig: over het aantal tienervaders bestaan in ons land geen cijfers. Dat komt omdat moeders vaak niet weten wie precies de vader is, of de mama wil de vader niet kennen. En wat ook een reden is; tienervaders trekken zich van de hele toestand soms niets aan.’* (Koppen, 19.02.2009).

Daarnaast wordt er in de introductie voor de reportage ook een vergelijking gemaakt met Britse cijfers. In dat opzicht geeft men aan dat het aantal tienerzwangerschappen (men baseert zich dan op cijfers over tienermoederschap) in Vlaanderen veel lager ligt dan in Groot-Brittannië. Ook merken de programmamakers op dat de twee tienervaders in de reportage “naar Britse normen een respectabele leeftijd” hebben.

Doordat *Koppen* aandacht heeft voor een 20-jarige tienervader met een 3-jarig dochtertje, gaat deze reportage ook enigszins in op de gevolgen van jong ouderschap op een iets langere termijn. Dit zit nog meer vervat in de *Telefacts*-reportage, die een sprong van negen jaar maakt na een eerdere reportage over tienermoeders. Het door elkaar monteren van de oorspronkelijk reportage uit 2000 met een *follow up*-reportage negen jaar later biedt bovendien interessante vergelijkingsmogelijkheden. Zo blijkt uit de reportage dat de ondersteuning door de moeder van Marissa veel belangrijker is gebleken dan ze zelf negen jaar eerder hadden vermoed. Dit leidt tot een interessante tegenstelling: waar de moeder van Marissa het in 2000 nog eerder over ondersteuning had, geeft ze in 2009 aan dat zij de opvoeding van Damon bijna volledig op zich heeft genomen:

Moeder van Marissa (in 2000): *‘Ge moet 100 percent achter de moeder staan. En als ge er helemaal achter staat, kunnen zij dat baby’tje groot krijgen. Want zij zorgen daarvoor. Maar ge moet er ook achter staan als ouders.’* (Telefacts).

Moeder van Marissa (in 2009): *‘Ik wist dat dat allemaal op mijne nek kwam, ik wist dat, ik wist dat... En ik heb dat ook aanvaard. Wij hebben dat met tweeën, ik en mijne man, aanvaard toen. Want wij hebben daar ook heel veel ruzie over gehad.’* (Telefacts).

De *Telefacts*-reportage stoelt grotendeels op de afwisseling tussen de reportage uit 2000 en 2009. Hierbij wordt op een aantal aspecten, zoals de gevolgen van de tienergeboorte voor de opleiding van Marissa of financiële implicaties, niet ingegaan. Veel meer focust de reportage op de onderlinge relatie tussen moeder en grootmoeder, die overigens zelf als tiener beviel van haar dochter. Daarnaast focust de reportage op het verantwoordelijkheidsgevoel van Marissa ten opzichte van haar zoon. De programmamakers lijken vooral geïnteresseerd in haar band met haar zoon en haar moedergevoel:

Voice-over: *'Marissa zorgt voor de opvoeding van haar dochter van 6. Maar of ze ook zou willen dat Damon bij haar komt wonen, is een andere vraag.'*

Marissa: *'Zou ik dat willen? Neen, eigenlijk niet. Dat is misschien cru dat ik dat zeg, maar gewoon, ons ma is zijne god. En als ik die daar dan zou van afpakken. Als dat spontaan komt, dan komt dat wel. Als dat nu niet is, is dat ook goed. Ik ben die situatie niet anders gewoon. Hij is altijd daar, van baby tot 10 jaar, ik kan me dat niet anders voorstellen.'*

Voice-over: *'De band die Marissa heeft met haar kinderen is verschillend. Ze heeft een echt moedergevoel bij Ashley, terwijl dat bij Damon een stuk minder is.'*

Marissa: *'Voor Damon heb ik nooit iets moeten doen. Ik heb nooit 's nachts moeten opstaan. Deed ons ma altijd. Alleen moest ik hem 's morgens altijd in bad steken en 's avonds. Dat was eigenlijk het enige... Maar de rest, verzorgen, dat deed ons ma.'* (*Telefacts*).

Anders dan bij *Koppen* brengt de *Telefacts*-reportage een zeer persoonlijk en individueel verhaal en wordt er bijvoorbeeld niet verwezen naar cijfers over tienerouderschap. Wel wordt er in beperkte mate ingegaan op de reacties van de omgeving. Zo wordt in de *voice-over* vermeld dat Damon op school veel vragen krijgt over het feit dat hij bij zijn "moeke" (grootmoeder) woont. Het commentaar van de reporter is over het algemeen sereen, al is er soms enige afkeuring in te bespeuren:

Voice-over: *'De kelder staat vol met speelgoed. De kleine is rotverwend.'* (*Telefacts*).

Voice-over: *'Op die manier heeft Marissa toch een deel van haar jeugd beleefd, ten koste van de rustige dag van haar ouders.'* (*Telefacts*).

2.4.3. Besluit

Allereerst valt op dat de aandacht voor jong ouderschap in de Vlaamse nieuwsuitzendingen en duidingsprogramma's beperkt is en gezien de relatieve omvang van het fenomeen dus zeker niet buiten proportie is. Onderzoekscijfers, opmerkelijke verhalen, en celebrity-gerelateerde vormen van jong ouderschap blijken de voornaamste aanleidingen te zijn om over dit onderwerp te berichten. Hierbij bemerken we dat VTM een enigszins meer gepersonaliseerde aanpak hanteert dan de VRT, bijvoorbeeld door een item over nieuwe cijfers te laten volgen door een persoonlijk verhaal van een jonge Vlaamse tienermama. In de selectie van illustraties valt wel op dat het vaak om vrij jonge moeders gaat (13 of 14 jaar oud). Zulke voorbeelden spreken wellicht meer tot de verbeelding van de kijker, maar binnen de maatschappij zijn zij eerder een uitzondering. Dit wordt overigens ook wel aangegeven in een van de

reportages. Beide zenders focussen daarnaast ook veelvuldig op het maatschappelijke debat rond jong ouderschap door veel aandacht te schenken aan cijfers of door experts aan het woord te laten.

De twee geselecteerde duidingsprogramma's focussen beide op een aspect, dat in de andere programma's over tienerouderschap sterk onderbelicht blijven. *Koppen* richt de focus op tienervaders. De reportage in *Telefacts* kaart de gevolgen van een tienerzwangerschap op de langere termijn aan door een tienermoeder, over wie een reportage werd gemaakt in 2000, negen jaar later terug op te zoeken. De makers van de *Telefacts*-reportage lijken vooral geïnteresseerd in het persoonlijke verhaal van de drie betrokkenen en de relatie tussen hen: de tienermoeder, haar eigen moeder en de zoon zelf, die intussen 9 jaar is. De *Koppen*-reportage vertrekt ook van persoonlijke verhalen, maar probeert deze vervolgens ook maatschappelijk te situeren door op zoek te gaan naar cijfers over tienervaderschap en door experts over het onderwerp aan het woord te laten.

2.5. Conclusies

Wanneer we nu, ter afsluiting van de representatiestudie, de analyses van de drie verschillende genres (fictie, non-fictie en actualiteit) vergelijken, komen we tot een zestal vaststellingen:

1. Een eerste vaststelling is dat de tien Vlaamse tv-programma's die we hebben geanalyseerd samen een vrij divers en genuanceerd beeld schetsen van jong ouderschap. Toch zijn er ook een aantal duidelijke patronen merkbaar. Bijna alle programma's besteden aandacht aan de kennis en competenties van jongeren met betrekking tot anticonceptie en ouderschap, hun beleving van jong ouderschap en de (mogelijke) consequenties van jong ouderschap. Wat dit laatste betreft, worden vooral de gevolgen op het vlak van opleiding en inkomen sterk belicht.
2. Weliswaar komen niet alle elementen van jong ouderschap in ieder programma (evenveel) aan bod; het ene programma legt meer nadruk op bepaalde aspecten dan het andere of het laat bepaalde elementen helemaal buiten beschouwing. Dit kan deels verklaard worden door het feit dat de verschillende televisieprogramma's een verschillende omvang hebben wat betreft hun aandacht voor jong ouderschap; een item in een nieuwsuitzending kan de thematiek daarbij uiteraard niet zo uitgebreid uitdiepen als bijvoorbeeld een soap die het thema kan spreiden over een groter aantal afleveringen. Toch merken we ook op dat een op zichzelf staande aflevering van *1 op 10* bijvoorbeeld veel dieper ingaat op de kwetsbaarheid van een jonge moeder (vooral op financieel vlak) dan bijvoorbeeld de realityreeks *Tienermoeders*, die deze elementen over het algemeen veel meer anekdotisch en fragmentarisch behandelt.

3. Daarnaast zien we ook dat uiteraard genre-kenmerken meespelen in de representatie van jong ouderschap. Een fictiereeks, en de soap in het bijzonder, laat daarbij toe om gedurende lange tijd een verhaal rond jong ouderschap (of een tienerzwangerschap in het geval van *Thuis*) uit te werken. Hierdoor kunnen diverse standpunten van verschillende karakters aan bod komen en kunnen ook initiële reacties op een zwangerschap in beeld worden gebracht. In realityreeksen gebeurt dit retrospectief. Een ander element, dat verschilt naargelang het televisiegenre waarin het aan bod komt, is de aanwezigheid van een *voice-over*, zoals in *Tienermoeders*. Hierdoor wordt vaak een bijkomende lading aan beelden gegeven en wordt zo de geprefereerde lezing van de makers gesuggereerd. Dat dit echter geen noodzakelijk element van het genre reality-tv hoeft te zijn, toont *High School Moms* aan, dat geen *voice-over* gebruikt (tenzij van de protagonisten zelf) en onder meer daardoor een meer genuanceerde toon lijkt te hebben.
4. Ondanks onze brede benadering van het begrip jong ouderschap, blijkt op de Vlaamse televisie de focus vooral te liggen op minderjarige tienerouders. De leeftijden van de tienerouders die in beeld worden gebracht variëren doorgaans van 13 tot 18 jaar, met slechts enkele oudere protagonisten (zoals de 26-jarige Tanja in *1 op 10*) als uitzondering op de regel. Dit kan mogelijk verklaard worden door het feit dat er verondersteld wordt dat minderjarige tienerouders meer tot de verbeelding spreken van de kijker en in die hoedanigheid dus als meer typerend of relevant beschouwd worden. Dit gebeurt niet enkel in de fictie- en realityprogramma's, maar ook in de actualiteitsprogramma's merkten we een zekere vertekening in de richting van minderjarige tienerouders. Daarnaast ligt de focus ook nog relatief vaak op de zwangerschapsperiode en de periode onmiddellijk na de geboorte van het kind. De gevolgen van tienerouderschap op de langere termijn komen aan bod in een aantal programma's, maar zijn eerder uitzonderlijk (bijvoorbeeld wel in *Crème de la Crème*, *1 op 10* en *Telefacts*).
5. De vertekening in de richting van jong *moederschap* die we in de wetenschappelijke literatuur observeerden, vinden we ook terug in de beeldvorming op televisie. Dit zit soms zelfs al vervat in de titels van de programma's (*Tienermoeders*, *High School Moms*). De regelmatige afwezigheid van de biologische (tiener)vaders kan deels verklaard worden door het feit dat zij in werkelijkheid mogelijk niet bij de opvoeding zijn betrokken. In dat opzicht zien we een diversiteit doorheen de programma's, waarbij biologische vaders aanwezig zijn, afwezig zijn, of situaties waarbij er een nieuwe partner aanwezig is. Als jonge vaders voorkomen in de programma's, is het wel eerder in de zijlijn, zeker in de realitysoaps (*Tienermoeders*, *High School Moms*) en de nieuwsuitzendingen. In fictie lijkt deze balans wat meer in evenwicht. Zo wordt in elk van de drie onderzochte programma's (*Thuis*, *Crème de la Crème* en *Vermist*) ingegaan op de personages van de tienervaders. De meest uitgesproken focus op tienervaders vonden we bij het programma *Koppen*, dat in 2009 een hele reportage aan tienervaders wijdde.

6. Verder bemerken we nog dat er op de Vlaamse televisie een grotendeels blank beeld van tienerouderschap wordt geschetst, terwijl de cijfers over jong ouderschap in Vlaanderen aantonen dat jong ouderschap vaak voorkomt bij jongeren met een niet-Belgische etniciteit. Op enkele uitzonderingen na (bijv. Jawed en Dashurije in *1 op 10* en de Latijns-Amerikaanse Maria in *High School Moms*), is dit element quasi volledig afwezig in de representatie van jong ouderschap op de Vlaamse televisie.

Ondanks de diverse benaderingen van jong ouderschap die we op de Vlaamse televisie kunnen observeren, merken we dus wel een duidelijke focus op minderjarige, autochtone tienermoeders. Hoewel er over het algemeen een vrij gevarieerd beeld wordt geschetst van jong ouderschap, moet ook worden opgemerkt dat het onderwerp in bepaalde programma's veel prominenter aanwezig was, waardoor deze programma's wellicht ook een grotere impact hebben op de publieke perceptie van het fenomeen. We denken hierbij concreet aan *Tienermoeders*, waarover twee seizoenen van elf afleveringen werden uitgezonden. Dat programma heeft allicht een grotere invloed op de publieke beeldvorming dan één aflevering van *1 op 10*. In welke mate dit een invloed heeft op de receptie van jong ouderschap op televisie, zal in het volgende deel worden nagegaan.

DEEL 3: RECEPTIESTUDIE: Percepties van kwetsbare jongeren over jong ouderschap in de media

Het derde deel van dit rapport behandelt de twee laatste onderzoeksvragen van onze studie naar de beeldvorming van jong ouderschap in de media en de receptie ervan bij kwetsbare jongeren:

- Hoe wordt de mediarepresentatie van jong ouderschap gepercipieerd bij kwetsbare jongeren? Hoe gaan ze, met andere woorden, om met de beeldinhouden en welke betekenis geven ze hieraan?
- Welke rol kunnen sociale media, met name Facebook, spelen in deze processen van receptie en betekenisgeving?

Deze laatste vraag vloeide voort uit de doelstelling om via het onderzoek ook een eerste inzicht te verwerven in de manier waarop sociale media aangewend kunnen worden om met kwetsbare jongeren in dialoog te treden over jong ouderschap en de representatie ervan in de media. Wat we hierbij wilden nagaan is of de doelgroep, online binnen de context van een Facebookgroep, anders reageerde op beeldinhouden over jong ouderschap dan binnen de setting van een focusgroep.

3.1. Methodologie

3.1.1. Drie deelstudies

Het in kaart brengen van de receptie van mediarepresentaties van jong ouderschap bij de doelgroep vergt een stapsgewijze aanpak. Het receptieluik werd daarom opgesplitst in drie deelstudies, waarvan we de methodologie hieronder kort toelichten.

3.1.1.1. *Focusgroepsgesprekken*

Eerst en vooral kwam het er voor de onderzoekers op aan een grondig inzicht te verwerven in de doelgroep en hun percepties over jong ouderschap. Hiervoor werden in maart en april 2013 zes focusgroepsgesprekken georganiseerd met kwetsbare jongeren. Focusgroepen zijn een aangewezen onderzoeksmethode om op een exploratieve en interpretatieve wijze de percepties en attitudes in kaart te brengen van specifieke doelgroepen (Liamputtong, 2011). Met de focusgroepen wilden we een dieper inzicht krijgen in de percepties en attitudes van kwetsbare jongeren in Vlaanderen, zowel jongens als meisjes, omtrent jong ouderschap en de impact die het volgens hen heeft op de onderwijs- en arbeidsperspectieven van de jonge ouders.

De eerste reeks van focusgroepen diende bovendien als een eerste kennismaking met de kwetsbare jongeren, die ook in de volgende deelstudies zouden worden betrokken. Tijdens de gesprekken was er telkens ruimte om persoonlijke ervaringen te delen. Dit omdat zo het onderlinge vertrouwen gestimuleerd zou worden en om de persoonlijke achtergrond van de respondenten te kunnen meenemen in de analyse van hun antwoorden. Deelnemers ontvingen aan het einde van de focusgroepen een cadeaubon (t.w.v. 20 EUR), die ook fungeerde als *incentive* voor deelname aan de volgende deelstudies.

Het draaiboek voor de eerste reeks van focusgroeps gesprekken was opgebouwd uit drie overkoepelende thema's, verder opgedeeld in voorbeeldvragen die aangepast konden worden aan de doelgroep (bijv. ouders versus niet-ouders, jongens versus meisjes). De topics en vragen werden opgesteld op basis van de literatuurstudie en expertinterviews. Dit betekent dat we tijdens de focusgroepen ingingen op zowel de sociaal-economische als de psychosociale factoren, die gepaard gaan met jong ouderschap. Eerst werden de jongeren bevraagd over jong ouderschap in het algemeen, dan over de impact van jong ouderschap op het leven van een jonge vader/moeder en ten slotte werd er, ter voorbereiding van de volgende deelstudies, al kort ingegaan op jong ouderschap in de media en het mediagebruik van de jongeren.

3.1.1.2. *De Facebookgroep*

Voor de tweede deelstudie opteerden we voor een "*participatory action research*"-design. Dit wil zeggen dat de onderzoeker actief participeert in en sturing geeft aan het onderzoek. Dit onderzoeksdesign wordt meestal gekozen voor onderwerpen die gericht zijn op maatschappelijke verandering (Kindon e.a., 2007). Het internet en de sociale media bieden nieuwe mogelijkheden voor participatief actie-onderzoek (Poynter, 2010). Voor onze studie werd daarom een besloten Facebookgroep gecreëerd. De kwetsbare jongeren die aan de eerste deelstudie deelnamen, werden uitgenodigd om binnen de Facebookgroep in interactie met elkaar te treden over jong ouderschap. Ze kregen ook de mogelijkheid om zelf vrienden uit te nodigen tot de Facebookgroep. Volgens de Apestaartjaren 4-survey van 2012 heeft 3% van de sociaal-economisch meest kwetsbare (schoolgaande) jongeren (SKJ) van 12 tot 18 jaar geen internet thuis. Volgens dezelfde studie beschikt 92% van deze groep over een gsm waarmee ze online kunnen⁷. Tijdens de focusgroeps gesprekken bleek dat alle jongeren via hun computer en/of gsm toegang hadden tot het internet. Drie jongeren hadden geen Facebookprofiel en namen bijgevolg niet deel aan de Facebookgroep.

Een van beide onderzoekers trad op als moderator van de gesloten Facebookgroep, die de naam JOJO kreeg, een afkorting voor "jongeren over jong ouderschap". Door de keuze van dit acroniem konden de jongeren op een discrete manier lid worden van de gesloten groep: de enige informatie die zichtbaar was voor de vrienden in hun netwerk was dat

⁷ http://www.apestaartjaren.be/sites/default/files/onderzoeksrapport_apestaartjaren_4.pdf

ze lid waren van een groep met de naam JOJO. De jongeren werd uitgelegd hoe ze verder nog hun privacy-instellingen konden wijzigen, opdat hun activiteiten in de groep niet zichtbaar zouden zijn voor hun Facebook-vrienden.

In een eerste fase was het belangrijk voor de onderzoeker om een vertrouwensband op te bouwen met de deelnemers aan het onderzoek. De onderzoeker gaf de jongeren onder meer instructies voor het gebruik van de Facebookgroep. Daarnaast plaatste de onderzoeker binnen de Facebookgroep op regelmatige basis (bijna dagelijks) korte beeldfragmenten, nieuwsberichten, polls en andere vormen van 'content' rond jong ouderschap, als stimuli voor sociale online-interacties tussen de jongeren. Aanvankelijk werden vooral toegankelijke, entertainende berichten gedeeld, maar later voegde de onderzoeker ook nieuwsberichten of voorlichtingsfilmpjes toe. Zo werd er gehoopt een inlooperperiode te creëren om de jongeren aan de dynamiek van de groep te laten wennen. Deze deelstudie werd opgezet om ons een dieper inzicht geven in welke mate en hoe de kwetsbare jongeren sociale media gebruiken om betekenis te geven aan mediarepresentaties van jong ouderschap en maatschappelijke kwetsbaarheid. De onderzoeker liet zich daarnaast echter leiden door het natuurlijke verloop van de interactie in de groep; deze deelstudie was bijgevolg zeer exploratief en experimenteel van aard. De gesprekken beperkten zich na verloop van tijd niet enkel tot het bespreken van mediarepresentatie, maar breide zich geleidelijk aan ook uit tot conversaties over jong ouderschap.

In de bespreking van de resultaten van de deelstudie zal de opzet van de Facebookgroep verder worden verduidelijkt. Ook de manier waarop de interacties tussen de deelnemers onderling en tussen de deelnemers en de onderzoeker evolueerden, zal in de resultatenbespreking verder worden toegelicht.

3.1.1.3. De receptiestudie

Het publieksonderzoek wordt afgerond met een klassieke receptiestudie. Opnieuw werden de respondenten uitgenodigd om deel te nemen aan een focusgroepsgebesprek. Deze keer lag de nadruk echter op de beeldvorming in televisieprogramma's. Welke programma's hebben zij zelf gezien? In welke mate ervaren de jongeren de mediarepresentaties van jong ouderschap als stereotyperend of culpabiliserend? In welke mate beantwoordt de beeldvorming aan hun eigen (ideaal)beeld van (jong) ouderschap? Welke aspecten blijven volgens hen onderbelicht in de media en welke worden overbelicht of vertekend weergegeven?

De focusgroepsgebesprekken begonnen steeds met een korte terugblik op de Facebookgroep, waarin werd gespeild naar de mening en participatie van de deelnemers. Daarna vulden de jongeren een korte vragenlijst in. Naast enkele socio-demografische gegevens vroegen we de participanten om aan te geven wat ze over het algemeen vonden over de beeldvorming van jong ouderschap op televisie. Aanvullend werd hier een kort gesprek over gehouden. Ten slotte werden telkens zes tot tien korte

fragmenten uit de geanalyseerde televisieprogramma's getoond. Na elk fragment mochten de jongeren hun mening geven over de beeldvorming in ruime zin. Deelnemers ontvingen aan het einde van de focusgroepen opnieuw een cadeaubon van 20 euro.

3.1.2. Doelgroep en rekrutering

Om de doelgroep van kwetsbare jongeren te bereiken, besloten we de rekrutering te laten verlopen via de (jeugd)welzijnsorganisaties waar eerder de expertinterviews hadden plaatsgevonden. Om voldoende respons te verzekeren, contacteerden we ook nog enkele organisaties, die met de doelgroep werken, waaronder het Centrum voor Integrale Gezinszorg De Merode en Arktos, een vormingscentrum voor kwetsbare jongeren. Zo kwamen we aan acht organisaties, die hun medewerking verleenden aan het project en ons in contact brachten met de jongeren. Deze acht organisaties waren Arktos, Betonne Jeugd, BZN De Stobbe, JAC Plus, Parel/Fara, De Merode en Tonuso.

In totaal namen 46 jongeren deel aan het onderzoek. Met de eerste zes focusgroeps gesprekken bereikten we 35 jongeren; 29 jongeren participeerden in de Facebookgroep en 34 jongeren namen deel aan de tweede reeks van (dit keer zeven) focusgroeps gesprekken. 17 van de 46 jongeren doorliepen het hele traject en waren dus betrokken in elk van de drie deelstudies, 18 jongeren namen deel aan twee van de drie deelstudies en de overige 11 jongeren participeerden in slechts één van de drie deelstudies. Hoewel we dankzij de jeugd welzijnsorganisaties op korte termijn veel jongeren uit de doelgroep konden bereiken, bleek het dus niet eenvoudig hen voor de volledige duur van het onderzoek te engageren. Een van de redenen, die zowel de welzijnswerkers als de jongeren zelf aanhaalden, is dat er bij de doelgroep een zekere enquêtemoedigheid heerst: velen van hen werden al meermaals bevraagd over hun leefsituatie in het kader van journalistieke reportages of wetenschappelijke onderzoeksprojecten. Om hun engagement met het onderzoek te vergroten, ontvingen de participanten, zoals gezegd, na afloop van de focusgroeps gesprekken een cadeaubon ter waarde van 20 euro.

Bij aanvang van elke deelstudie werden de deelnemende jongeren, alsook de begeleiders die de focusgroeps gesprekken bijwoonden, zorgvuldig geïnformeerd over het doel van het onderzoek. Dit gebeurde door middel van een zogenaamde "*informed consent*"-formulier, dat uit twee delen bestond. Het eerste deel vroeg naar de naam en het adres van de deelnemers, omdat die gegevens vereist waren voor het uitdelen van de cadeaubonnen. In het tweede deel werd de participanten gewezen op de vertrouwelijkheid van het onderzoek, de vrijwilligheid van de deelname en de mogelijkheid om ten allen tijde uit het onderzoek te stappen. De deelnemers aan de focusgroeps gesprekken vulden één "*informed consent*"-formulier in en kregen een kopie mee naar huis om zelf te kunnen herlezen.

Hoewel gestreefd werd naar een evenwichtige verdeling tussen jongens en meisjes en ouders en niet-ouders, werden jonge moeders veel vlotter bereikt dan mannen en niet-

ouders. Concreet participeerden 29 vrouwelijke en 17 mannelijke jongeren in het onderzoek, van wie 30 ouders en 16 niet-ouders. Hoewel de leeftijdsgrens werd vastgelegd op 23 jaar, werden ook één deelnemer van 24 jaar (een jonge moeder) en één van 25 jaar (een jonge vader) toegelaten tot het onderzoek. Vier deelnemers waren jonger dan 16 jaar: het ging om vier jongens die geen kinderen hadden. De gemiddelde leeftijd van de kwetsbare jongeren die deelnamen aan het onderzoek bedraagt 19,2 jaar. De meeste deelnemers aan ons onderzoek zijn geboren in België. Tijdens de tweede reeks van focusgroepen werden de deelnemers verzocht hun geboorteland en dat van hun ouders te vermelden. Van de deelnemers die niet deelnamen aan de tweede reeks van focusgroepen hebben we geen gegevens over hun afkomst. Tabel 7 geeft een overzicht van de 46 jongeren die participeerden in het onderzoek.

Tabel 7. Overzicht van deelnemers aan het receptieonderzoek

Naam	Man / Vrouw	Ouder/ Niet-Ouder	Geboorteland	Leeftijd	Deelname Focus-groep 1	Deelname Facebook-groep	Deelname Focus-groep 2
R.1	V	0	Ghana	20	X	X	X
R.2	V	0	Sierra Leone	17	X	X	X
R.3	V	0	Congo	20	X	X	X
R.4	V	0	België	17	/	X	X
R.5	M	0	/	23	X	X	/
R.6	V	0	/	22	X	X	/
R.7	V	0	België	21	X	X	X
R.8	V	0	België	21	X	X	X
R.9	V	0	Congo	23	X	X	X
R.10	V	0	België (ouders geboren in Congo)	21	X	X	X
R.11	V	0	Senegal	22	X	X	X
R.12	V	0	/	23	X	X	X
R.13	V	0	Spanje	19	X	X	/
R.14	V	0	/	21	X	/	/

R.15	V	O	België (ouders geboren in Marokko)	23	X	/	/
R.16	M	O	/	21	X	X	/
R.17	V	N-O	/	18	X	X	/
R.18	V	O	/	18	X	X	/
R.19	V	O	Polen	19	X	X	X
R.20	V	O	België	21	/	X	X
R.21	V	O	België	24	/	X	X
R.22	M	O	België	25	X	/	X
R.23	M	O	België	22	X	X	X
R.24	V	O	België	20	X	/	X
R.25	M	N-O	België	20	/	X	X
R.26	V	N-O	België	17	/	/	X
R.27	M	N-O	België	23	/	/	X
R.28	V	N-O	/	19	X	X	/
R.29	V	O	België	16	X	X	X
R.30	V	O	België	19	X	X	X
R.31	V	O	België	18	X	X	X
R.32	V	O	België	17	X	X	X
R.33	V	O	België	17	X	/	X
R.34	V	O	België	17	X	X	X
R.35	M	N-O	België	17	X	X	X
R.36	M	N-O	België	17	X	/	X
R.37	M	O	/	17	X	X	/

R.38	M	N-O	België	20	X	/	X
R.39	V	N-O	België	17	X	/	X
R.40	M	N-O	/	18	X	/	/
R.41	M	N-O	/	17	X	/	/
R.42	M	N-O	Nederland (ouders geboren in Marokko)	17	/	/	X
R.43	M	N-O	België	14	/	/	X
R.44	M	N-O	België	14	/	/	X
R.45	M	N-O	België (moeder geboren in Joegoslavië)	15	/	/	X
R.46	M	N-O	Kosovo	14	/	/	X

3.2. Focusgroepen 1: percepties over jong ouderschap

De eerste reeks van de focusgroepen met de doelgroep kwetsbare jongeren diende vooral ter voorbereiding van de volgende twee deelstudies. Enerzijds dienden ze om de onderzoekers in staat te stellen de theoretische bevindingen uit de literatuur en de expertinterviews te toetsen aan de feitelijke meningen en visies van de doelgroep. Anderzijds vormden ze een eerste kennismaking met de doelgroep en legden we hiermee de basis voor een vertrouwensband, die de resultaten van het latere Facebook-luik en de receptie-analyse positief zou beïnvloeden. We leerden de doelgroep en hun achtergrond beter kennen, wat de interpretatie van de resultaten rijker zou maken.

Omdat er rekening gehouden diende te worden met de kwetsbare doelgroep, werd er geopteerd om de focusgroepen telkens te laten doorgaan in de gebouwen van de organisaties waar de respondenten gerekruteerd werden. De gesprekken werden dus gehouden in een vertrouwde omgeving die makkelijk bereikbaar was voor de 35 deelnemers. De gesprekken vonden plaats van 18 maart tot 23 april 2013.

Vooraf werd een topiclijst opgebouwd rond drie thema's, die verder werden opgedeeld in meer specifieke voorbeeldvragen. De concrete formulering van de vragen werd telkens aangepast aan de doelgroep: wanneer er werd gesproken met tienerouders kon er bijvoorbeeld naar individuele ervaringen gevraagd worden, terwijl het bij niet-ouders

eerder over ervaringen van vrienden of hypothetische situaties ging. Elk groeps gesprek begon met een korte uitleg over het onderzoek en wat er werd verwacht van de participanten. Vervolgens stelde iedereen zich kort voor en werd er overgegaan tot de concrete topics die besproken zouden worden.

3.2.1. Resultaten

Tijdens het eerste deel van de focusgroepen werd gevraagd naar de oorzaken van tienerzwangerschap. De respondenten gaven allemaal aan dat het meestal gaat om een “ongelukje”, vaak als gevolg van een onzorgvuldig gebruik van voorbehoedsmiddelen.

‘Meestal ongepland. Laks zijn met voorbehoedsmiddelen, en dan zwanger worden. Dat is waarschijnlijk de grootste oorzaak van tienerouderschap. Laks zijn of er niet aan geraken omdat het duur is. Er zijn ook wel geplande gevallen, maar wel veel minder.’ (R.23, M, O, 22).

Toch werd er ook hier en daar geopperd dat het voor jongeren soms een bewuste keuze is om ouder te worden: enerzijds omdat ze voelen dat ze er “klaar voor zijn”, anderzijds in de hoop de partner aan zich te binden wanneer de relatie begint te wankelen. Participanten die meenden dat tienerzwangerschap vaak berust op een bewuste keuze, baseerden zich hiervoor meestal op hun persoonlijke ervaringen. Illustratief zijn de volgende reacties:

‘(..) soms gebeurt het zoals bij ons, wij hebben echt beslist om voor een kindje te gaan. Toen we 2 maand en een half samen waren. We waren er klaar voor en hadden niets te verliezen: waarom 5 jaar wachten als het nu ook gaat.’ (R.31, V, O, 18).

‘(...) op mijn 14de had ik een grote kinderwens omdat het slecht ging met mijn vriend, ik wou die aan mij binden.’ (R.17, V, N-O, 18).

Ook de persoonlijke mening van de deelnemers met betrekking tot abortus en adoptie kwam aan bod. Een minderheid van de deelnemers noemden zich een tegenstander van abortus. De meeste deelnemers zegden echter begrip te hebben voor het feit dat jongeren bij een ongeplande zwangerschap opteren voor abortus. Enkele van de jonge ouders die zelf onverwacht zwanger waren geworden bekenden dat ze zelf abortus overwogen hadden, maar er uiteindelijk toch hadden voor gekozen het kind te houden. De vaakst gehoorde meningen over abortus laten zich samenvatten met de volgende quote:

‘Ik vind dat abortus mag. Je moet dat zelf weten. Als mijn vriendin zwanger werd en we zouden het allebei niet zien zitten, dan zouden wij dat doen.’ (R.40, M, N-O, 18).

Dit citaat verwijst meteen ook naar de rol van de directe omgeving van de jongere. Veel deelnemers erkenden dat de keuze voor ouderschap een beslissing was die men samen met de partner moest nemen. Ook de reacties van de ouders beïnvloedden volgens een aantal deelnemers de keuze van zwangere meisjes om al dan niet abortus te plegen.

'Toen ik zwanger was, heeft mijn vader mij gezegd dat ik geen abortus mocht doen, dat ging mij niet helpen. Hij zegt dat ik gekozen heb om zwanger te worden, maar ik heb dat niet gekozen. Ik moest gewoon dat kind houden van hem. (...) Als mijn vader niets had gezegd, was het misschien wel anders gegaan.' (R.3, V, O, 20).

In tegenstelling tot abortus blijkt adoptie voor de jongeren veel minder voor de hand te liggen. De verklaring die een van de deelnemers hiervoor gaf, is dat de keuze voor het ouderschap meestal plaatsvindt kort nadat de moeder ontdekt dat ze zwanger is.

'Ik denk dat je van het eerste moment dat je je kind ziet, het niet meer af wil geven. Tenzij je er echt niet voor kunt zorgen, maar dan heb je de keuze ook gehad om abortus te plegen. In het begin beslis je of je klaar bent of niet.' (R.7, V, O, 21).

Wanneer aan de jonge ouders in de focusgroepen gevraagd werd naar hun eerste persoonlijke reacties op het nieuws dat ze zwanger waren, kwam abortus vaak als eerste onderwerp ter sprake. Zeker bij een ongewenste zwangerschap zegden de deelnemers dat de emoties in eerste instantie hevig en negatief waren. De deelnemers spraken over boosheid (boos op zichzelf, maar vaak ook boosheid van de partner), wanhoop, verdriet en angst (vooral angst voor de reacties van de ouders en de partner). Pas in tweede instantie maakten deze hevige emoties plaats voor een rationelere benadering. Dit patroon werd door verschillende ouders beschreven en was ook herkenbaar voor de niet-ouders, die stelden dat zij wellicht op dezelfde manier zouden reageren.

Uiteraard reageerden de deelnemers met een uitgesproken kinderwens anders: blijdschap blijkt dan te overheersen, al zegden sommigen dat ze toch verrast waren toen ze ontdekten zwanger te zijn en dat nadien gevoelens van onzekerheid over het nakende ouderschap soms de kop opstaken. Het feit dat jongeren, die een kinderwens koesteren en zonder voorbehoedsmiddelen vrijen, toch verrast reageren, heeft te maken met het feit dat ze de zwangerschap naar eigen zeggen niet bewust plannen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het volgende citaat:

'Ik wou altijd wel vroeg een kind, maar niet meteen nu. Ik had wel plannen. (...) We hebben gezegd: "als het er is, mag het komen". Zij was laks met de pil. Ze was ze vergeten, en dan hebben we de stap genomen, omdat we wel een kindje willen.' (R.22, M, O, 25).

Eenzelfde ambivalentie merken we bij de jongeren die geen kinderen wensden, maar desondanks risico's nemen op seksueel vlak. De focusgroeps gesprekken maken dus nogmaals duidelijk dat gewenst en gepland ouderschap voor jongeren twee verschillende zaken zijn: veel jongeren die een kind wensen, hebben nog geen plannen en jongeren die geen kinderen wensen, worden toch soms geconfronteerd met een ongeplande zwangerschap. Een aantal mannelijke deelnemers vond overigens dat de verantwoordelijkheid voor anticonceptie in de eerste plaats bij de vrouwelijke partner lag.

Tijdens het tweede deel van de groeps gesprekken werd uitgebreid ingegaan op het belang van steun van de partner, ouders en bredere omgeving. Van de partner verwacht

men vooral dat die steun kan bieden bij de opvoeding van het kind en dat de liefdesrelatie standhoudt. Tegelijk beseffen de jongeren – en getuigden verschillende jonge ouders – dat het precies de relatie met de partner is die onder druk komt te staan tijdens of na een zwangerschap. Gevraagd naar het belang van steun van de sociale omgeving, denken de jongeren in de eerste plaats aan de partner en pas in tweede instantie aan de ouders. In hun reacties wezen de deelnemers vooral naar de financiële en materiële steun die ouders kunnen bieden, maar ook de mentale steun wordt erkend. Een van de deelnemers was daar zeer duidelijk in:

'Een kind opvoeden is moeilijk, en als je je familie dan niet hebt, dan is dat echt erg. Als ik nu geen kindje had, zou ik een kind willen na mijn huwelijk, als ik 25 ben of zo, zodat mijn familie en de familie van mijn man kunnen helpen. In het begin slaapt een kind niet, hè, en je wordt dan echt depressief (...) Je moeder zou je dan kunnen helpen, maar als je dat niet hebt, is het echt moeilijk.' (R.10, V, O, 21).

Hoewel de focusgroepen te klein zijn om interculturele of religieuze verschillen vast te stellen, wees een aantal allochtone deelnemers hier zelf op:

'Als ik nu in Congo woonde, zou dat normaal zijn en zou iedereen naar mij toe komen om me te feliciteren. Maar nu is dat niet normaal. Onze ouders willen ons kansen geven, dus als wij zwanger worden op jonge leeftijd, worden onze ouders kwaad, omdat we zouden moeten studeren.' (R.10, V, O, 21).

'Bij ons is het normaal om jong kinderen te krijgen, maar niet buiten een huwelijk of zonder familie die je steunt. Dan is dat echt moeilijk.' (R.15, V, O, 23).

Tijdens de focusgroeps gesprekken gingen we ook dieper in op de gevolgen van jong ouderschap. De jonge ouders wezen er vooral op hoe moeilijk het jonge ouderschap te combineren is met hun studies of met een job. Dit blijkt vaak zwaarder dan men op voorhand had ingeschat. De jonge ouders vertelden dat ze goed beseften dat het ouderschap bepaalde verantwoordelijkheden met zich meebracht, maar de realiteit blijkt soms moeilijker dan verwacht.

'Ik ben zelfs nog nooit gaan babysitten vroeger. Ik dacht: oké, het wordt moeilijk, maar eens het er is, weet je pas echt hoe moeilijk het is. Als het kind honger heeft, móét je opstaan. Je moet het doen.' (R.6, V, O, 22).

'Met een kind ben je nooit op tijd weg.' (R.8, V, O, 21).

De jongeren die geen kinderen hebben, zien ouderschap vooral als een beperking van hun eigen vrijheid. Opvallend is wel dat in de focusgroepen de jongeren mét kinderen toegaven dat ze nu minder vrijheid hebben en bijvoorbeeld minder uitgaan, maar velen van hen voegden er onmiddellijk aan toe dat ze dit niet zo erg vonden. Het ouderlijk plichtsgevoel en de liefde voor en van het kind compenseert voor een groot deel het gemis aan persoonlijke vrijheid, aldus deze jongeren.

'Ik heb mijn kind wel eens achtergelaten bij mijn moeder omdat die zei: "ga maar feesten". En dan ga je. En dan sta je daar. En dan denk je dat je bij je kind zou moeten zitten, dat dat een betere tijdsbesteding zou zijn. Ik voelde me schuldig.' (R.6, V, O, 22).

Het derde en laatste onderdeel van de focusgroepen ging in op het mediagebruik van de jongeren. Slechts drie personen gaven aan geen Facebookprofiel te hebben. Bij de jongeren die wel op Facebook zitten varieert de intensiteit van hun gebruik. Over het algemeen gebruikten de vrouwelijke respondenten Facebook vaker en intensiever dan de mannelijke respondenten, die Facebook vaak nogal oppervlakkig en negatief vonden. De participanten lieten allemaal weten Facebook vooral voor de sociale contacten en voor ontspanning te gebruiken.

'[ik zit]zo nu en dan [op Facebook] om te kijken. Een keer per dag ongeveer. Ik ben meer met muziek bezig en met spelletjes spelen.(...) ik noem Facebook roddelboek. Al die kleine meisjes met hun getuite lippen. Pfff.' (R.16, M, O, 21).

'Ik [ben] altijd [online]. Op mijn gsm. Dag en nacht.' (R.17, V, N-O, 18).

We vroegen de jongeren ook naar hun televisiekijkgedrag. Alle deelnemers zegden dat ze regelmatig naar televisie kijken. Er was weinig voorkeur voor specifieke zenders of specifieke programma's en zowel Nederlandstalige als Engelstalige programma's worden bekeken. De VTM-soap *Familie* werd door velen gevolgd. Vrouwelijke respondenten gaven ook blijk van hun voorkeur voor realityprogramma's en het recente genre van *scripted reality*, waarbij waargebeurde feiten door acteurs worden nagespeeld. Voorbeelden van *scripted reality* zijn de programma's *Achter Gesloten Deuren* op Vitaya of *Beschuldigd* op VIJF. Mannen gaven dan weer aan dit soort programma's vervelend te vinden.

'Veel reality. Four Weddings, Achter Gesloten Deuren, Overspel in de Liefde. Wel Engelstalig en Nederlandstalig.' (R.2, V, O, 17).

'Ik mag niet altijd kiezen. Soms kiezen de meisjes en soms de jongens. Series zoals Beschuldigd vind ik echt verschrikkelijk.' (R.36, M, N-O, 17).

Alle deelnemers hebben naar eigen zeggen al wel een aantal programma's over tienerzwangerschap gezien. Er werd vooral verwezen naar *Tienermoeders* op VT4. Andere programma's over tienerouderschap die regelmatig werden genoemd, waren *High School Moms* (Vitaya), *16 and Pregnant* (MTV) en *Teen Mom* (MTV).

3.2.2. Besluit

De bevindingen van de eerste focusgroepen bevestigen grotendeels de resultaten uit de literatuurstudie en expertinterviews. Jonge ouders zijn een diverse groep: sommigen raken ongepland en ongewenst zwanger, bij anderen was de kinderwens aanwezig, maar kwam de zwangerschap toch ongepland en bij sommigen was het kind bewust gepland en gewenst. De steun van een sociaal netwerk bleek voor iedereen van groot belang. Met betrekking tot de gevolgen van jong ouderschap viel vooral op dat de

concrete realiteit altijd anders is dan de verwachtingen. Veel jongeren gaven toe dat ze dit op voorhand verkeerd ingeschat hadden.

De jongeren hebben ook een opmerkelijk uiteenlopend profiel inzake hun mediagebruik: sommigen kijken naar eigen zegen bijna geen televisie, anderen blijken fervente tv-kijkers. Verscheidene vrouwelijke participanten bleken een fan te zijn van de nieuwe *scripted reality*-reeksen, die onder meer te zien zijn op de Vlaamse tv-zenders Vitaya en VIJF. Een laatste vaststelling was dat bijna alle participanten een Facebookprofiel hadden en dit medium ook quasi dagelijks gebruikten. Slechts drie jongeren uit het onderzoek maakten geen gebruik van Facebook.

3.3. Participatief actieonderzoek: Facebookgroep

Alvorens in te gaan op de resultaten van de tweede deelstudie, de Facebookgroep, geven we eerst nog extra toelichting bij de manier waarop we dit meest exploratieve en experimentele deel van het onderzoek concreet hebben aangepakt.

3.3.1. Aanpak en motivering

Er werd vanuit verschillende overwegingen besloten om het onderzoek naar de mogelijke rol van sociale media in het bereiken en sensibiliseren van kwetsbare jongeren rond het onderwerp “jong ouderschap” via Facebook te laten verlopen. Ten eerste is het gebruik van Facebook zeer wijd verspreid onder de doelgroep: uit cijfers van Livingstone e.a. (2011) blijkt dat 66% van de 13-16 jarigen in België Facebook gebruiken. Volgens Walrave en Heirman (2013) zou dat cijfer in Vlaanderen zelfs oplopen tot 90% van de 12-18 jarigen. Bovendien neemt dit cijfer volgens het Vlaamse Digimeter-onderzoek bij hogere leeftijden alleen maar toe, tot een jaar of 29 (De Moor e.a., 2012). De studie van Livingstone e.a. (2011) wijst ook op een gestage beweging van andere sociale media naar Facebook: jongeren die elders een sociaalnetwerkprofiel hebben, schakelden de laatste jaren steeds vaker over naar een Facebookprofiel. Dit laatste punt moet wel genuanceerd worden, aangezien recente verslaggeving in de pers een nieuwe trend lijkt aan te kondigen van zeer jonge gebruikers die overstappen naar andere sociale platforms zoals Instagram (Rvs, 2013). Hierover bestaan echter nog geen officiële cijfers.

Een tweede reden om voor Facebook te kiezen, was dat eerder onderzoek aangaf dat jongeren zelf positief staan tegenover onderzoek dat via Facebook gevoerd wordt: uit een bevraging van 132 jongeren bleek 84,9% positief of neutraal te reageren op het gebruik van Facebook voor wetenschappelijk onderzoek (Moreno e.a., 2012).

Een derde reden voor de keuze van een Facebookgroep als instrument voor ons onderzoek vonden we bij Levine e.a. (2011), die stellen dat onderzoek via sociale media een valabele methode is om kwetsbare of moeilijk toegankelijke groepen te bereiken. Ten slotte lijkt Facebook nieuwe mogelijkheden te bieden wat het (sociaal) leren betreft.

Dit biedt perspectieven om voorlichting, die doorgaans in een schools kader plaatsvindt, te heroriënteren naar een onlineplatform. Timide of kwetsbare individuen geven bijvoorbeeld aan op Facebook minder geremd te zijn om vragen te stellen of het woord te nemen, vergeleken met face-to-face-situaties (Arendt e.a., 2012).

Het was voor dit onderzoek van primordiaal belang de privacy van de respondenten te garanderen. Het feit dat de doelgroep bestond uit maatschappelijk kwetsbare jongeren, van wie een deel bovendien minderjarig was, maakte een voorzichtige handwijze noodzakelijk. Daarom werd hier veel zorg besteed aan het onderzoeksdesign.

Facebook biedt drie verschillende opties aan haar gebruikers om een discussiegroep op te richten: ten eerste kan dit uiteraard door persoonsprofiel te creëren en hierop “vrienden” uit te nodigen; een tweede optie is een Facebookpagina, waar andere gebruikers zich “fan” van kunnen maken; en ten derde is er de mogelijkheid tot het creëren van een groep (Pineda, 2010). Een profiel representeert één specifieke persoon, die op gelijke voet met zijn Facebookvrienden communiceert. De interactie vindt verspreid plaats, in “*private messages*” of op een van de profielen van de gesprekspartners. Het is op Facebook echter niet toegelaten om een persoonsprofiel op te starten dat niet effectief één persoon vertegenwoordigt. Een pagina, de tweede optie, wordt doorgaans aangeraden voor gebruik door organisaties, beroemdheden of bedrijven. Hier is de uitbater de gezaghebbende in de community, wat betekent dat hij/zij content creëert en deelt met de fans van de pagina. Wanneer fans iets plaatsen op de pagina, krijgen de andere fans hiervan geen notificatie. Een groep kan men dan weer het best vergelijken met een forum of een *message board*: de leden zijn grotendeels gelijkwaardige gebruikers die allen content kunnen delen of becommentariëren, wat vervolgens ook door alle andere groepsleden gezien kan worden. Omwille van enerzijds het community-gevoel en anderzijds de evenwaardige rol van de gebruikers, werd voor dit onderzoek geopteerd voor de Facebookgroep.

Vervolgens stelde zich de privacy-kwestie: in tegenstelling tot een pagina of een profiel zijn er voor de creatie van een Facebookgroep drie opties. Ten eerste is er de *open* groep, waar iedere Facebookgebruiker lid van kan worden en content op kan delen. Niet-leden kunnen de groep bovendien opzoeken en alle activiteiten volgen, die binnen de groep plaatsvinden, zonder zelf lid te hoeven worden. De tweede optie is de *besloten* groep, waarvan de inhoud onzichtbaar is voor niet-leden. Buitenstaanders kunnen wel zien dat de groep bestaat en wie er lid van is. Ook kunnen niet-leden lidmaatschap aanvragen, wat dan goedgekeurd moet worden door de beheerder. Ten slotte heeft de besloten groep een specifieke URL, die gemaïld kan worden naar respondenten om hen uit te nodigen lid te worden van de groep. De derde en laatste optie is de *geheime* groep. Deze groep is op elk vlak onzichtbaar voor niet-leden en men kan enkel lid worden als de gebruiker een uitnodiging krijgt van een ander groepslid met wie men bevriend is.

Aangezien de deelnemers niet verplicht konden worden een van de onderzoekers te accepteren als vriend (wat een vereiste is om leden toe te voegen in de geheime groep),

werd geopteerd voor een besloten groep met de naam JOJO (zie ook 3.1.1.2.). Door de keuze voor een besloten groep konden de onderzoekers de URL van de groep doormailen naar de respondenten, zodat die laatsten hun lidmaatschap konden aanvragen zonder eerst bevriend te hoeven zijn met de onderzoekers. Deze aanpak garandeerde bovendien de privacy van de respondenten, aangezien buitenstaanders, die de groepsnaam en groepsleden konden bekijken, niet zouden weten waar de groep voor stond en ook niet zomaar lid konden worden. Een derde voordeel was het feit dat Facebook bij berichten, die in groepen geplaatst worden, bijhoudt hoeveel groepsleden het bericht al hebben bekeken en wie dit precies zijn. Zo konden de onderzoekers analyseren welke berichten het best bekeken werden, zelfs wanneer er geen vind-ik-leuk's of reacties op volgden.

Toch bracht de keuze voor een besloten Facebookgroep ook nadelen met zich mee. Zo konden vrienden van de deelnemers wel zien dat deze lid waren geworden van de groep JOJO, maar een nog belangrijker nadeel was de onvoorspelbaarheid van de groepsnotificaties op Facebook. Gebruikers krijgen in hun *timeline* namelijk updates te zien van vrienden en pagina's die zij volgen, maar groepen verschijnen niet altijd in deze *feed*. Indien er nieuwe content verschijnt in de groepspagina is er soms enkel sprake van een klein icoontje in de zijbalk waarin wordt aangegeven hoeveel ongelezen updates de gebruiker heeft. Dit bleek niet altijd opvallend genoeg om erop attent te maken dat er nieuwe berichten in de groep waren verschenen. Om dit probleem te vermijden werd na een week aan de deelnemers gevraagd of ze alsnog een van de onderzoekers voor de duur van het onderzoek wilden toevoegen als vriend op Facebook. De meeste deelnemers stemden hierin toe. Zij kregen van de onderzoeker gedetailleerde uitleg over hoe ze hun persoonlijke informatie en updates zoveel mogelijk konden afschermen voor de onderzoeker indien ze dit wensten.

Samenvattend kunnen we zeggen dat we met de besloten Facebookgroep met de neutrale naam JOJO kozen voor de optie die de doelstellingen van het onderzoek zo goed mogelijk zou garanderen, zonder de privacy en het maatschappelijk kwetsbare karakter van de doelgroep uit het oog te verliezen.

3.3.2. Resultaten

In totaal werden naast de twee onderzoekers van het project 29 jongeren lid van de Facebookgroep JOJO. De gemiddelde leeftijd van de jongeren was 18,5 jaar; de jongste deelnemer was 16 en de oudste 24 jaar. Er werd tijdens de rekrutering gestreefd naar een zo gelijk mogelijke verhouding tussen jongens en meisjes en tussen ouders en niet-ouders. Het bleek echter niet mogelijk om op korte termijn voldoende jongeren te contacteren om uiteindelijk met gelijke verhoudingen te eindigen. Jongens en niet-ouders bleken namelijk minder makkelijk bereikbaar via de gecontacteerde instanties. Daarnaast leken zij ook minder geïnteresseerd in het thema van dit onderzoek, wat ervoor zorgde dat jongens en niet-ouders de deelname aan de Facebookgroep vaker afwezen. Uiteindelijk traden slechts zes jongens toe tot de Facebookgroep en slechts vier

van de 29 deelnemers waren jongeren zonder kinderen. Aangezien er tot op heden weinig literatuur gepubliceerd is rond de mogelijkheden van het gebruik van Facebook voor sociaalwetenschappelijk onderzoek, was dit luik van het onderzoek eerder exploratief en experimenteel van aard. Er werd zoveel mogelijk gezocht naar mogelijkheden om de interactie te stimuleren.

Content werd op verschillende tijdstippen geplaatst. Volgens het vijfde Digimeter-rapport (De Moor e.a., 2012) worden sociale media in Vlaanderen het drukst bezocht tussen 7 en 10u 's avonds. Deze cijfers zijn echter niet opgedeeld naar leeftijd of socio-economische status, dus leek het nuttig ook andere tijdstippen uit te testen. Aanvankelijk leek het tijdstip inderdaad een rol te spelen: als een bericht 's avonds werd gedeeld, werd het al snel door een paar groepsleden bekeken. Een bericht dat 's ochtends of 's middags werd gepost, vergaarde minder snel *views*. Op langere termijn maakte dit echter weinig verschil en bleek dat alle berichten, een dag of twee nadat ze geplaatst werden, ongeveer evenveel *views* hadden, of ze nu vroeg of laat geplaatst waren. Dit kan verklaard worden door het feit dat de berichten netjes verzameld staan in de Facebookgroep, waardoor leden die 's avonds een kijkje komen nemen vaak ook de ongelezen berichten van eerder op de dag zullen lezen.

Niet alleen experimenteerden we met het tijdstip waarop de content geplaatst werd, maar ook de aard van de geplaatste *content* werd bewust zeer gevarieerd gehouden, gaande van korte beeldfragmenten tot nieuwsberichten. Algemeen werd er getracht om in elk bericht te werken met een concrete vraag, zodat de respondenten wisten wat er van hen verwacht werd en onduidelijkheid zoveel mogelijk gereduceerd werd. Uit een Vlaams onderzoek over kansarmen en ICT uit 2007 (Vranken e.a., 2007) bleek bovendien dat bevragingen van deze doelgroep gebaat zijn bij een zo concreet mogelijke context achter elke vraag. Dit helpt kwetsbare groepen om te spreken over moeilijke of ingewikkelde onderwerpen. Daarom werden er enkele korte fragmenten geselecteerd uit het beeldmateriaal dat voor de inhoudsanalyse werd verzameld (zie Deel 2). Meer bepaald ging het hier over scènes uit Vlaamse fictie- en non-fictieprogramma's, die handelden over situaties of problemen waar jonge ouders mee te maken kunnen krijgen. Bij deze fragmenten werd telkens een concrete vraag gesteld en meestal werd er ook extra uitleg gegeven over de achtergrond van de protagonisten en de scène zelf. Figuur 1 bevat een screenshot van zo'n bericht, waarin een beeldfragment werd getoond en aangevuld met een concrete vraag.

Aanvankelijk werd getracht om berichten te delen die een hogere entertainmentwaarde hadden: foto's of filmpjes of polls waar de respondenten makkelijk een mening over zouden kunnen vormen. Later, wanneer de respondenten meer gewend zouden zijn aan het concept en de rest van de groepsleden, wilden we ook andere content plaatsen, zoals voorlichtingsfilmpjes of cijfers omtrent jong ouderschap en armoede. Dit bleek de juiste aanpak. Het eerste bericht dat veel reacties ('*views*', vind-ik-leuk's en reacties) opleverde was een 'thread' met babyfoto's: het delen van informatie en beelden van de

kinderen creëerde een groepsgevoel onder een aantal jonge moeders en stimuleerde ook de interactie in de rest van de groep.

Figuur 1. Screenshot van een bericht in de Facebookgroep JOJO

Annebeth Bels

Hier is een fragmentje van Highschool Moms, een programma over een speciale school voor tienermoeders dat op Vitaya getoond werd. Veel van de jonge moeders hebben het moeilijk om op tijd in de les te zijn, bijvoorbeeld omdat hun kindje hen 's nachts wakker houdt en ze zich verslapen.

Vinden jullie het ook moeilijker om op tijd te komen sinds jullie een kindje hebben? Of leer je misschien juist beter te plannen als je rekening moet houden met een kind?

Ze heeft het zo zwaar.

Vind ik leuk · Reageren · Bericht niet meer volgen · 24 april om 20:29

Bekeken door 21

Nog 14 reacties weergeven

3.3.2.1. *Beperkte respons*

Aanvankelijk kwam er, behoudens een paar uitzonderingen, weinig tot geen reactie op de berichten die in de Facebookgroep gedeeld werden. Doorgaans werden de berichten wel door een tiental gebruikers bekeken, maar daar bleef het bij. Pas toen er na een tiental dagen nog enkele nieuwe leden toetraden tot de groep, die wel enthousiast deelnamen aan de discussie, groeide ook de activiteit in de groep en namen zelfs de onderlinge interacties tussen de groepsleden toe.

Uiteindelijk kunnen we de activiteit binnen de Facebookgroep JOJO samenvatten met volgende statistieken:

- 41 berichten (*posts*), waarvan 32 geplaatst door de onderzoeker en 9 door de gebruikers zelf;
- 750 *views*, wat neerkomt op een gemiddelde van 18,3 *views* per bericht;
- 37 *likes* op de originele *posts* (de *likes* op *comments* van anderen niet meegerekend);
- 89 reacties van de gebruikers, waarvan 76 *comments* en 13 deelnames aan polls.

De moderator begon met het plaatsen van *content* op 1 april en eindigde hiermee op 31 mei 2013.

Een aantal leden voegden elkaar in de loop van het onderzoek toe als Facebookvrienden, wat erop duidt dat de groep een goed medium zou kunnen zijn om sociale contacten te leggen tussen individuen in een sociaal kwetsbare positie. Dit is misschien wel de belangrijkste bevinding van dit onderzoek. Uit de focusgroepen en de expertinterviews bleek eerder al dat de jongeren Facebook meestal gebruikten voor sociale doeleinden en ter ontspanning, niet om informatie of voorlichting op te zoeken. Dit kwam duidelijk overeen met de activiteiten binnen de JOJO-groep. Persoonlijke verhalen wekten de meeste interactie op, terwijl op artikels uit kranten weinig of zelfs helemaal geen feedback kwam. Een succesvolle *thread*, naast de al eerder vermelde *thread* van babyfoto's, bleek er één te zijn die vroeg naar de relationele status van de respondenten en of een relatie makkelijk te combineren viel met (jong) ouderschap. Hier werd door vier verschillende deelnemers meermaals op geantwoord met uitgebreide reacties die in totaal 18 *likes* vergaarden. Aangezien ongeveer 10 tot 15 van de 29 groepsleden de berichten in de groep regelmatig bekeken, was een *thread* met vier deelnemers geen slechte score. Ook hier leek het succes vooral te stoelen op een aantal individuen die minder geremd waren. Het bleef wel noodzakelijk voor de beheerder om vragen te stellen en zo het gesprek gaande te houden, aangezien de onderlinge interactie tussen de deelnemers grotendeels beperkt bleef tot vind-ik-leuk's. Toen de deelnemers, die aanvankelijk hadden gezorgd voor de stijgende activiteit, zelf niet meer reageerden, zakte de interactie in de Facebookgroep ook weer terug tot het eerdere niveau.

Ondanks de wisselvallige activiteit binnen de groep JOJO, waren er toch twee sterke indicaties dat een Facebookgroep voor kwetsbare jonge ouders nuttig kan zijn. Dit vernamen we ten eerste rechtstreeks van de deelnemers zelf, van wie een aantal tijdens de tweede reeks van focusgroepen positieve feedback gaven over de Facebookgroep. De jongeren gaven aan dat ze het fijn vonden om hun ervaringen met elkaar te delen en dat ze bovendien geïnteresseerd naar de videofragmenten hadden gekeken. Wanneer hen werd medegedeeld dat de groep opgedoekt zou worden op 31 mei, de voorziene einddatum van de deelstudie, drukten verschillenden onder hen hun ontgoocheling hierover uit. Een voorbeeld:

'(...) Een begin is een begin, hè. Er is nog niet veel interactie, maar er is contact gelegd, dat is heel goed. Ik zou het wel jammer vinden als de groep gestopt werd. Er wordt goed gepraat, ik denk dat die mensen er echt iets aan hebben. Er wordt te weinig over [jong ouderschap] gepraat.' (R.23, M, O, 22).

Ook via een aantal chat-conversaties tussen de onderzoeker en de deelnemers bleek dat ze de groep JOJO sterk apprecieerden. Verschillende deelnemers namen in de loop van het onderzoek inderdaad op eigen initiatief rechtstreeks contact op met de beheerder van de Facebookgroep. De gesprekken begonnen oppervlakkig, maar evolueerden snel naar onderwerpen uit de persoonlijke levenssfeer van de respondenten. De onderzoeker probeerde in deze situaties vooral een luisterend oor te bieden en liet vooral de deelnemers aan het woord. Het zichtbare functioneren van de groep had dan misschien zijn ups en downs, maar achter de schermen werden contacten gelegd die waardevol kunnen zijn voor kwetsbare jongeren.

3.3.2.2. Enkele reflecties bij de Facebookgroep

Verklaringen voor het eerder beperkte en wisselvallige succes van het Facebook-onderzoek kunnen op verschillende niveaus gezocht worden. Ten eerste is er Facebook als medium: Facebook is weinig voorspelbaar wanneer men het heeft over wat op welk moment in de *feed* verschijnt. Daarnaast trekt de melding van een nieuw bericht in een groep waar je lid van bent soms onvoldoende de aandacht. Verder stellen we vast dat Facebook door jongeren vooral gebruikt wordt voor ontspanning, wat zowel bleek uit de focusgroepen als uit wetenschappelijke statistieken (Walrave & Heirman, 2013), waardoor het medium minder geschikt lijkt voor informatief gebruik. Dit verklaart waarom de eerder informele sociale interacties door de gebruikers het meest geapprecieerd werden, wat zich uitte in meer *likes* en reacties.

Ook de samenstelling van de groep biedt een verklaring voor de eerder beperkte respons. Ten eerste was de groep vrij heterogeen doordat naast jonge moeders ook niet-ouders en jongens werden toegelaten. Mogelijk voelden de niet-ouders en jongens zich geremd door hun minderheidspositie in de groep, al dient eraan toegevoegd dat men niet altijd wist wie van de andere leden ook op jonge leeftijd papa of mama was geworden. Een aantal deelnemers merkte tijdens de tweede reeks van focusgroepen op dat ze zelf geen berichten hebben geplaatst, omdat ze een deel van de groep niet kenden:

'Ik vind het wel makkelijker om in het echt over die dingen te praten dan op de Facebookgroep. Je weet niet wie dat allemaal leest.' (R.2, V, O, 17).

Aangezien de jongeren via verschillende organisaties gecontacteerd werden, kenden de meesten elkaar niet. Er waren indicaties dat deze sociale kloof op middellange termijn wel zou verkleinen, zoals ook bleek uit de Facebook-vriendschapsverzoeken die na enkele weken tussen de deelnemers onderling werden uitgewisseld. Sommige deelnemers bleken tussen de eerste en de derde deelstudie een vriendschap met elkaar opgebouwd te hebben, wat bij sommigen zelfs resulteerde in gezamenlijke uitstapjes

met de kinderen. De persoonlijke kennismaking met de onderzoekers en met name de moderator tijdens de eerste focusgroeps gesprekken bleek ook van belang om de remmingen te overwinnen die toch lijken te bestaan wanneer men gevraagd wordt online te communiceren met onbekenden. Veel interacties verliepen dan ook via de onderzoeker. Er leek ook sprake te zijn van een soort vicieuze cirkel van (in)activiteit: wanneer er gereageerd werd door andere leden, volgde daar namelijk vaak snel verdere interactie op.

Verder wezen een aantal deelnemers op tijdsgebrek als reden voor hun beperkte deelname aan de Facebookgroep. Jonge ouders hebben, zoals ze zelf aangaven in de focusgroepen, een druk leven waarin ze de zorg voor hun kind vaak combineren met een opleiding of werk. Dit betekent dat hun vrije tijd eerder beperkt is.

Tot slot moeten we vermelden dat voor sommige deelnemers aan de Facebookgroep ook taal een barrière vormde. Van minstens drie van de 29 deelnemers wisten we uit de focusgroeps gesprekken dat ze minder vloeiend Nederlands spraken. Dit is relevant, omdat dit hen misschien ontmoedigd heeft om in een grotere of onbekende groep het woord te nemen of zelfs deel te nemen aan het gesprek, tenzij hun mening expliciet gevraagd werd. Dit bleek immers uit de focusgroepen en dit inzicht zou doorgevoerd kunnen worden naar de Facebookgroep. Taalbarrières worden breder ook in verband gebracht met moeilijkheden met betrekking tot internetgebruik (Cachens e.a., 2004) en het vinden en begrijpen van gezondheidsinformatie (Schaafsma e.a., 2003). Uit de literatuurstudie en expertinterviews bleek dat veel van de kwetsbare jongeren die een groter risico hebben om jong zwanger te worden van Afrikaanse of Oost-Europese origine zijn. Hierdoor wordt nogmaals benadrukt dat taalvaardigheid een zeer belangrijke dimensie zou kunnen zijn voor toekomstige initiatieven rond het gebruik van sociale media om gezondheidskennis en mediawijsheid te stimuleren. Bij elke gedeelde status, film of artikel moest de beheerder van de Facebookgroep immers een taalkeuze maken, die mogelijk een deel van de doelgroep uitsloot.

3.3.3. Besluit

De onderzoeksvraag die hier werd uitgewerkt, luidde: “welke rol kunnen sociale media spelen in het proces van receptie en betekenisgeving rond de mediarepresentatie van jong ouderschap bij kwetsbare jongeren?”. Aanvullend werd geprobeerd de potentiële werking van Facebook als instrument voor sensibilisering af te tasten. Uit dit onderzoek bleek dat Facebook geen slecht medium is om veel mensen te bereiken, maar dat men de keuze van het medium moet laten bepalen door het doel van de communicatie. Facebook blijkt enerzijds niet het beste medium te zijn voor de stimulatie van mediawijsheid of het verstrekken van voorlichting. Jongeren gebruiken Facebook namelijk vooral voor sociale interactie en ontspanning, wat ze zelf ook duidelijk aangeven. Facebook kan anderzijds dus wel gebruikt worden om een sociaal netwerk op te bouwen en het sociaal isolement van kwetsbare jonge ouders te bestrijden. Dit inzicht werd trouwens ondersteund door een aantal experts die tijdens een eerder stadium van dit onderzoek

geïnterviewd werden (zie 1.2.). Zo legden zij bijvoorbeeld sterk de nadruk op de persoonlijke, sociale aard van Facebook, waardoor meer informatieve *content* hier minder op zijn plaats zou zijn.

Daarnaast kan het medium volgens hen interessant zijn als aanvullend platform van een organisatie. Bijvoorbeeld om een online aanwezigheid te verankeren, jongeren met elkaar in contact te brengen, 24u per dag laagdrempelig bereikbaar te zijn of om vragen en mededelingen met alle geïnteresseerde partijen te delen. Volgens de experts blijft een vertrouwensband van primair belang om kwetsbare jongeren over persoonlijke onderwerpen zoals jong ouderschap te laten praten en tot diepere inzichten te komen. Indien die conversatie op Facebook gevoerd moet worden, zal daar waarschijnlijk eerst een persoonlijke kennismaking aan vooraf moeten gaan. De kans bestaat ook dat een *community* tijd nodig heeft om te groeien. Indien een groep groter wordt en langer bestaat, kan er een vertrouwensband ontstaan tussen de leden en zou de groep een eigen dynamiek kunnen krijgen. Een langer lopend onderzoek zou deze hypothese nader kunnen testen. Een andere factor die de werking van een Facebookgroep positief beïnvloedt, is de aanwezigheid van een aantal opiniemakers: respondenten uit de doelgroep, die met iedereen de interactie aangaan en niet terugschrikken om hun mening te delen. Dit geeft de andere respondenten een invalshoek om op te reageren, werkt als sociale ijsbreker en verlaagt voor meer timide deelnemers de drempel om een eerste reactie te plaatsen.

3.4. Focusgroepen 2: Receptiestudie

Tussen 22 april en 7 mei 2013 werd een tweede reeks van focusgroeps gesprekken georganiseerd met de doelgroep. Het doel van deze deelstudie bestond erin een inzicht te verwerven in de meningen en percepties van kwetsbare jongeren omtrent de representaties van jonge ouders op de Vlaamse televisie. Net als in de eerste deelstudie vonden de focusgroeps gesprekken plaats in de lokalen van de organisaties die meewerkten aan het onderzoek: Arktos, Betonne Jeugd, BZN De Stobbe, JAC Plus, Parel/Fara, De Merode en Tonuso. In totaal bereikten we voor de receptiestudie 34 kwetsbare jongeren, van wie er 17 deelnamen aan de eerste deelstudie.

Gemiddeld duurden de focusgroeps gesprekken ongeveer anderhalf uur. Na een inleidend deel, waarin de participanten werd gevraagd naar hun televisiekijkgedrag en hun eerste indrukken over de beeldvorming van jong ouderschap op televisie, werden 6 tot 10 korte tv-fragmenten getoond, afhankelijk van de beschikbare tijd en de respons uit de groep. Tabel 8 geeft een overzicht van de tien fragmenten die tijdens de focusgroeps gesprekken werden getoond. Alle fragmenten waren afkomstig uit het eerder geanalyseerde beeldmateriaal (zie Deel 2). De fragmenten waren kort en bevatten maximaal drie scènes. Bij de selectie ervan streefden we naar een evenwicht tussen genres en een diversiteit aan thema's die in de scènes werden aangeraakt. Na elk fragment werd aan de participanten gevraagd in welke mate het fragment volgens hen

een realistisch of onrealistisch, alsook een positief of negatief, beeld schetste van jong ouderschap.

Tabel 8. Overzicht van getoonde fragmenten tijdens de receptiestudie

Fragmenten uit	Inhoud van het fragment
<i>Tienermoeders</i> , VT4	Shana (14) en haar moeder praten over hoe Shana zwanger is geworden en Shana legt uit dat ze alleenstaande moeder zal worden.
<i>Crème de la Crème</i> , VTM	Niko, de zoon van een tienermoeder, is 18. Zijn vriendin blijkt zwanger. Ze discussiëren rustig over wat ze nu gaan doen: het kind houden of abortus plegen.
<i>Thuis</i> , Eén	Jana (16) heeft ruzie met Franky (haar stiefvader) over haar ongewenste zwangerschap. Vervolgens leggen ze het bij, maar Jana ziet het tienerouderschap absoluut niet zitten.
<i>Koppen</i> , Eén	Sonny is een tienervader die op bezoek komt bij zijn dochttertje. Zijn dochttertje woont met de moeder in het Centrum voor Integrale Gezinszorg De Merode. Hij vertelt over het vaderschap en er wordt getoond hoe zijn kind eten geeft.
<i>Tienermoeders</i> , VT4	Eerste scène: Tienermoeder Kimberly (16) introduceert haar nieuwe vriend Davide (17), die vertelt dat hij de vaderrol voor het kind zal opnemen na de bevalling, ook al is hij niet de biologische vader. Ze wandelen samen door het park. Tweede scène: Hetzelfde koppel wandelt door een winkelcentrum, waar ze worden nagekeken door andere bezoekers.
<i>Telefacts</i> , VTM	In het fragment wordt de tienermoeder Marissa (25, moeder op haar 16e) aan het woord gelaten over haar beslissing om de zorg van haar eerste kind af te staan aan haar moeder. Inmiddels woont zij zelfstandig met een tweede kind, maar haar eerste kind woont nog altijd bij de grootmoeder.
<i>Tienermoeders</i> , VT4	Tienermoeder Ellen staat vroeg op om haar baby klaar te maken voor ze naar school vertrekt. De papa, Yannick (18), gaat buiten een sigaret roken. De moeder vindt dat de vader meer offers zou moeten brengen voor hun kind, zoals stoppen met roken.
<i>1 op 10</i> , Eén	Tanja (26) is een jonge moeder die onder de armoedegrens leeft met haar twee kleuters. Van het programma werden drie scènes meteen na elkaar getoond. Eerste scène: Tanja gaat haar zoontje van school ophalen en hij toont haar dat hij heeft leren fietsen. Tweede scène: Tanja geeft haar kind een uitbrander, omdat hij een paar schoenen na één dag kapot heeft gemaakt. Derde scène: Tanja vertelt over haar dromen voor haar kinderen en het belang van een goede opleiding voor hen.
<i>Crème de la Crème</i> , VTM	Mira (34, moeder op haar 16 ^e) moet haar diploma voorleggen bij het opstarten van een eigen zaak. Ze denkt terug aan het moment dat ze thuis wegging, omdat ze op haar zestiende zwanger was en hoe ze daardoor geen diploma heeft behaald.
<i>Thuis</i> , Eén	Bram (20), de partner van Jana, praat met Tibo, haar vader, over haar zwangerschap en hun financiële situatie.

3.4.1. Resultaten

Voor de bespreking van de resultaten zullen we eerst ingaan op het algemene tv-kijkgedrag van de kwetsbare jongeren die deelnamen aan de receptiestudie. Vervolgens staan we stil bij hun percepties over de beeldvorming van jong ouderschap op de Vlaamse televisie en de manier waarop ze betekenisgeven aan de getoonde tv-fragmenten. Tot slot gaan we dieper in op de leemtes die de doelgroep opmerkt in de mediarepresentatie van jong ouderschap op televisie.

3.4.1.1. *Het televisiekijkgedrag van de doelgroep*

Tijdens de eerste deelstudie werd reeds duidelijk dat de doelgroep televisie voornamelijk associeert met entertainment. Tv-kijken gebeurt op het einde van de dag en moet in de eerste plaats ontspannend zijn. Hoewel sommige jongeren het nieuws op televisie volgen, blijken de entertainmentprogramma's veel populairder. De meeste deelnemers hebben een voorkeur voor de commerciële zenders: naast VIJF en Vitaya werd ook VTM vaak aangehaald als een van de zenders waar ze regelmatig naar kijken. Als favoriete programma vermeldde men meermaals de Nederlandse *scripted reality*-serie *Achter gesloten deuren* (Vitaya), al waren er ook enkele jongeren die zich kritisch uitlieten over dit nieuwe tv-genre.

Op twee uitzonderingen na zegden alle deelnemers van de receptiestudie dat ze de afgelopen jaren minstens één programma over tienerouders hadden gezien. Het meest bekeken programma was *Tienermoeders*, waarvan 24 deelnemers minstens één aflevering gezien had, gevolgd door de op MTV uitgezonden Amerikaanse realitysoaps *Teen Mom* en *16 and Pregnant*, waar respectievelijk 20 en 23 deelnemers minstens één keer naar gekeken hadden. Ook *High School Moms*, een andere Amerikaanse docusoap over tienermoeders, die in de periode van dit onderzoek op Vitaya te zien was, blijkt populair onder de jongeren (10 deelnemers hadden het al gezien); het waren vooral jonge moeders die aangaven dat ze hier graag naar keken.

Terwijl de realityreeksen de doelgroep vrij goed lijken te bereiken, is dit voor de fictiereeksen, documentaires en actualiteitsprogramma's veel minder het geval. Elf deelnemers kenden het programma *Crème de la Crème*, maar slechts 7 deelnemers zegden de afgelopen maanden afleveringen van *Thuis* gezien te hebben (sommigen merkten op dat ze *Familie* volgden). Geen enkele deelnemer had de uitzendingen van *Koppen*, *Telefacts* en *1 op 10*, waar tijdens de receptiestudie fragmenten uit getoond werden, al eerder gezien – sommigen weten dit aan het late uitzenduur, maar anderen merkten op dat dit soort programma's hen minder interesseerde.

3.4.1.2. *Percepties over de mediarepresentaties van jong ouderschap*

Vooraleer we ingaan op de percepties over de beeldvorming van jong ouderschap op Vlaamse televisie, willen we erop wijzen dat de meeste deelnemers actief participeerden

aan de gesprekken en gemotiveerd leken om hun meningen over de beeldvorming van jong ouderschap te delen. Vooral bij de jonge ouders merkten we een hoge betrokkenheid, waardoor er boeiende discussies met en tussen de jongeren ontstonden. Slechts een minderheid van de deelnemers toonde zich eerder onverschillig.

Sommige discussies tijdens de focusgroepsgesprekken waren rijk en geanimeerd doordat de meningen van de jongeren ver uiteen lagen. Dit was zeker het geval tijdens het inleidende gedeelte, waarin het nog in algemene termen over de beeldvorming van jong ouderschap in de media ging. Maar ook de reacties op een en hetzelfde fragment liepen vaak uiteen van “zeer realistisch” tot “totaal onrealistisch” en van “zeer positief” tot “zeer negatief”. De volgende citaten illustreren dit:

Tijdens een van de inleidende gesprekken, op de vraag of televisie een correct beeld geeft van jong ouderschap:

‘[Sommige zaken] tonen ze, maar andere niet. Je ziet altijd de stukken waarin iets ergs gebeurt; niet de mooie dingen.’ (R.46, M, N-O, 14).

(...)

‘Ik denk dat ze zowel het positief als het negatieve tonen.’ (R.45, M, N-O, 15).

‘Maar weet je waarom ik het slecht vind? Ze tonen vooral hoe tof het is om tienermoeder te zijn.’ (R.44, M, N-O, 14).

Een reactie op het eerste fragment uit *Thuis*:

‘Zo slecht geacteerd. (...) Het is zo overdreven, hoe ze daar zo hysterisch zit te wenen.’ (R.22, M, 25).

‘Overdreven? Ik ken meisjes die al zo zouden reageren als ze nog maar drie dagen over tijd zijn.’ (R.24, V, O, 20).

De receptiestudie levert bijgevolg een zeer gevarieerd en geschakeerd beeld op over de percepties van kwetsbare jongeren over de mediarepresentaties van jong ouderschap. Gezien die diversiteit aan meningen en visies is het moeilijk om eenduidige conclusies te trekken over de manier waarop kwetsbare jongeren de beeldinhouden over jong ouderschap ervaren en er betekenis aan geven. Toch identificeerden we een aantal patronen in de gesprekken, welke we hieronder verder zullen toelichten.

Een eerste vaststelling is dat, wanneer de jongeren gevraagd werd een fragment te beoordelen, zij hiervoor meestal uit hun eigen situatie en ervaringen putten. Dit merkten we in de eerste plaats bij de jonge ouders, die een fragment vaak beoordeelden als onrealistisch omdat het niet strookte met hun persoonlijke verhaal, of omgekeerd, een fragment als realistisch beschouwden omdat ze zichzelf erin herkenden. Enkele voorbeelden:

Een opmerking tijdens het inleidende gesprek, over het realiteitsgehalte van realitysoaps:

‘De situaties die je op tv ziet, heb je ook in het echt. Die moeders moeten naar school en hebben het moeilijk (...) om voor het kind te zorgen. Bij mij is dat ook zo, ik herken dat.’ (V.A., V, O, 20).

Twee reacties op het tweede fragment uit *Tienermoeders*:

'Ik herkende mezelf er een beetje in. Ik heb dat zo meegemaakt.' (R.9, V, O, 23).

'Ik vind mezelf er wel in. Opstaan, kindje klaarmaken, naar school gaan. Het is wel belangrijk dat ze dat tonen op tv.' (R.30, V, O, 19).

Een reactie op het eerste fragment uit *Thuis*:

'Ja, het was ook zo'n geroep bij mij toen ik het vertelde. En ik dacht ook dat ik geen leven meer zou hebben.' (R.19, V, O, 19).

Ook een aantal niet-ouders in de focusgroepen refereerde aan verhalen uit hun directe omgeving om het realistische gehalte van de tv-beelden te beoordelen. Ze stelden zich bijvoorbeeld voor hoe hun eigen ouders zouden reageren op het nieuws over een zwangerschap of ze haalden concrete voorbeelden uit hun eigen leefwereld aan:

Een reactie op het eerste fragment uit *Tienermoeders*:

'De moeder van mijn vriendin heeft ook de pil voor haar gekocht.' (R.44, M, N-O, 14).

Aangezien elke deelnemer zijn of haar eigen individuele verhaal had, waren er bijgevolg fragmenten waarin de ene zichzelf al beter herkende dan de andere. Dit verklaart meteen ten dele waarom de percepties van de jongeren zo fel uiteenliepen.

Een andere bevinding is dat de deelnemers over het algemeen het meest kritisch waren over de programma's die ze het vaakst bekijken. Vooral over *Tienermoeders* hadden de meeste jongeren een uitgesproken mening, maar er werd ook regelmatig gerefereerd aan de Amerikaanse realitysoaps. Dat de meningen over deze programma's het meest uitgesproken zijn, betekent echter niet dat ze allemaal in dezelfde lijn liggen. Zeker wanneer er naar de Amerikaanse series werd verwezen, merkten we een tweedeling tussen enerzijds een aantal fans – vaak jonge moeders – en anderzijds enkele jongeren die er zeer kritisch tegenover stonden. Zo noteerden we onder meer de volgende uitspraken over de Amerikaanse series zoals *Teen Mom* en *16 and Pregnant*:

'Het enige programma waarin het echt wordt getoond zoals het is, is dat Amerikaanse programma, 16 and Pregnant. Die [tienermoeders] zijn echt in de war en zo. Ze weten niet wat ze moeten doen, hun ouders laten hen vallen of hun vriendje gaat weg en ze hebben geen werk. Dat is allemaal echter dan wat je hier in België op tv te zien krijgt.' (R.34, V, O, 17).

'Ik heb Teen Mom en 16 and Pregnant gevolgd (...) en ik vind dat dat een beter beeld geeft over hoe het eraan toegaat in het leven van een tienermoeder.' (R.20, V, O, 21).

'Wat je in Tienermoeders ziet, is toch minder erg dan in die Amerikaanse programma's. Daar is het meer miserie, meer show, meer sensatie.' (R.22, M, O, 25).

Wanneer we dieper ingaan op de commentaren op het programma *Tienermoeders*, dan stellen we andermaal vast dat, hoewel de meeste jongeren het erover eens zijn dat het programma een vertekend of alleszins onvolledig beeld schetst van tienermoeders, er opnieuw geen eensgezindheid is over wat er dan precies schort aan de beeldvorming.

Een aantal deelnemers meende dat *Tienermoeders* het verhaal van de protagonisten “te rooskleurig” en te fragmentarisch voorstelde:

‘Ik vind dat ze het in Tienermoeders te positief voorstellen.’ (R.33, V, O, 17).

‘Ik ken een meisje die aan het programma meedeed en zij zei me dat het bij haar thuis toch anders was dan wat ze toonden op tv. Ze tonen maar een klein deel van hoe het echt is.’ (R.32, V, O, 17).

Andere deelnemers stelden dan weer dat *Tienermoeders* een overwegend negatief beeld schetst over tienerouderschap. Er mag dan al veel aandacht zijn voor de positieve aspecten; het zijn vooral de negatieve zaken die in de *voice-over*-commentaren en de *teasers* voor en na de reclameblokken werden benadrukt, aldus deze participanten.

‘Op bepaalde punten is Tienermoeders realistisch, maar andere dingen worden opgeblazen, slecht in beeld gebracht, scheefgetrokken.’ (R.25, M, N-O, 20).

‘Ik heb twee of drie keer gekeken naar Tienermoeders en ik had altijd het gevoel dat er specifiek gezocht werd naar de meest sensationele verhalen (...). Voor de kijkcijfers, hè. Dan doet zo’n meisje een gekke uitspraak en dat wordt dan uitvergroot tot dat het enige is waar iedereen over spreekt: “Heb je gezien hoe marginaal...?” (...) Dat het sensationele en het aparte zo werd uitvergroot (...) vond ik jammer.’ (R.21, V, O, 24).

Een enkeling ging nog verder in de kritiek door de stelling te poneren dat in realitysoaps zoals *Tienermoeders* alles op voorhand “in scène gezet” zou zijn en dat de tienermoeders “woorden in de mond gelegd worden”. Ook in andere focusgroepen werden soms vraagtekens geplaatst bij de waarachtigheid van het programma. Een kanttekening die we hierbij maken is, dat *Tienermoeders* enkel bekritiseerd werd wanneer er in algemene termen over het programma werd gesproken, maar niet in de reacties op de getoonde fragmenten, waarvan sommigen opmerkten dat het nu juist in deze fragmenten “allemaal nog goed meeviel”. Dit zou kunnen betekenen dat de percepties van de jongeren over het programma *Tienermoeders* deels gekleurd zijn door de discussies die het programma teweegbracht of door wat de jongeren er nadien in de media over gelezen hebben.

Het feit dat veel van de jongeren al vertrouwd waren met de realityreeksen maakte het voor hen wellicht makkelijker om hierover een uitgesproken mening te vormen. Sommige deelnemers zegden bovendien dat ze regelmatig met anderen over deze programma’s praten. In de eerste deelstudie bleek eveneens dat de docusoaps het onderwerp bij de jongeren makkelijker bespreekbaar maken en hen doet nadenken over hun eigen situatie. Dit werd bevestigd tijdens de receptiestudie: hoewel de deelnemers soms kritische bedenkingen hadden bij de manier waarop de getoonde fragmenten bepaalde aspecten van jong ouderschap aanraakten, kwam er vaak spontaan een geanimeerd gesprek op gang over wat er in het fragment getoond werd.

In vergelijking met de realitysoaps werden de andere programma’s die tijdens de focusgroepen ter sprake kwamen, maar waar de jongeren niet of veel minder vertrouwd

mee waren, doorgaans positiever beoordeeld. Dit gold zeer duidelijk voor de actualiteitsprogramma's en de documentaire *1 op 10*, maar ook de fictiereeksen werden nauwelijks op de korrel genomen. Een paar deelnemers maakten een kanttekening bij het acteerwerk in de series, maar verder waren bijna alle kritische opmerkingen over *Crème de la Crème* en *Thuis* gericht op de personages eerder dan op de makers van deze programma's. Eén uitzondering was er voor de scène uit *Crème de la Crème*, waar de participanten van één focusgroep aanstoot namen aan het woordgebruik van het personage Alex, die in een gesprek met haar vriend zegt dat ze abortus wil plegen en daarbij het argument gebruikt dat het maar om "ocharme een wormpje van 5 millimeter" gaat. Dit ogenschijnlijk kleine detail raakte een gevoelige snaar bij de jonge moeders:

'Ik vind het erg dat ze dat een wormpje noemt (...) Als mensen dat zien, gaan ze er misschien ook zo over denken.' (R.32, V, O, 17).

'Mijn kleine zus is vijf en ik zou niet graag hebben dat ze zoiets op televisie hoort. (...) Ze hadden dat op een andere manier moeten zeggen.' (R.34, V, O, 17).

Hoewel de meeste jongeren niet vertrouwd waren met de fictiereeksen uit het onderzoek, vonden ze het wel positief dat er in deze series aandacht werd besteed aan tienerouderschap. Twee redenen werden hiervoor gegeven. De eerste reden was dat een fictiereeks scenaristen de mogelijkheid geeft om zelf een verhaal te creëren en dit doorheen de episodes uit te werken, zodat verschillende aspecten kunnen worden aangekaart. Een tweede reden waarom de deelnemers het goed vonden dat tienerouderschap soms opduikt in Vlaamse fictie, is omdat de series een breed publiek bereiken, dat door de serie misschien wordt aangezet om over het onderwerp na te denken. Op die manier wordt het onderwerp misschien meer bespreekbaar:

'Zo'n programma als Thuis heeft vaste kijkers en die blijven gewoon kijken. Die zullen niet zappen wanneer het plots over een tienermoeder gaat. Dat is wel belangrijk, vind ik.' (R.33, V, O, 17).

Met uitzondering van *Tienermoeders*, waar toch een aantal negatieve opmerkingen werden gegeven over het programmaformat, gingen de kritische bedenkingen van de participanten meestal over de inhoud van de programma's eerder dan over de vormelijke kenmerken ervan (bijv. de toon, de *voice-over*, de beeldvoering, enz.). Dit zagen we het duidelijkst bij de reacties op de fragmenten uit *Telefacts* en *1 op 10*. Vooral de *Telefacts*-reportage, waarin een jonge moeder uitlegt hoe ze ervoor gekozen heeft de opvoeding van haar zoon over te laten aan haar ouders, lokte vrij veel verontwaardiging uit, maar tegelijk voegde men eraan toe dat het wel "goed" is dat ook dergelijke verhalen op televisie worden getoond omdat ze tot nadenken stemmen:

'Ik vind het slecht wat ze doet. Als je kiest voor een kind, dan is het je eigen verantwoordelijkheid. [Dat haar verhaal op tv gebracht wordt], is misschien wel goed. Als voorbeeld van hoe sommige meisjes ermee omgaan (...). Voor je aan kinderen begint, moet je duizend keer nadenken of je het wel of niet gaat kunnen, en dan pas moet je beslissen.' (R.9, V, O, 23).

Gelijkaardige, zij het minder heftige, reacties kwamen er op het fragment uit *1 op 10*, waarin de jonge moeder Tanja haar vierjarige zoon een uitbrander geeft vanwege zijn kapotte schoenen. Sommige deelnemers oordeelden dat de moeder te streng reageert, maar ze vonden het opnieuw wel positief dat de documentairemakers de keuze hadden gemaakt om ook de “moeilijke kanten” van het ouderschap in beeld te brengen. De waarheid hoeft immers niet verbloemd te worden, aldus de jongeren:

‘Als ze in die programma’s alleen de goede dingen tonen, denken [tieners] al snel dat het makkelijk is.’ (R.2, V, O, 17).

3.4.1.3. *Lacunes in de mediarepresentaties van jong ouderschap*

Uit de bovenstaande bespreking blijkt dat de jongeren die deelnamen aan de receptiestudie over het algemeen een genuanceerde visie hadden over de beeldvorming van jong ouderschap op de Vlaamse televisie. Aan het eind van de gesprekken erkenden de meesten dat de getoonde fragmenten samen wel een gevarieerd beeld schetsen van tienerouderschap en dat hun kritische blik voor een deel bepaald werd door de docusoaps. Een aantal deelnemers benadrukten dat ze het jammer vonden dat ze een programma zoals *1 op 10* of de *Koppen*-reportage niet gezien hadden wegens het late uitzenduur en/of het feit dat ze niet zo vaak op Eén afstemmen:

‘Als ik bij het zappen hierop was beland, had ik het zeker laten opstaan.’ (R.33, V, O, 17).

De twee aangehaalde programma’s werden positief onthaald, omdat ze specifiek de aandacht vestigden op zaken die in de andere programma’s onderbelicht blijven, namelijk de rol en ervaringen van de tienervader en de kwetsbaarheid van alleenstaande jonge moeders die met hun kind(eren) in armoede leven. De kwetsbare jongeren die aan de focusgroeps gesprekken deelnamen, waren het er bijna unaniem over eens dat beide aspecten nog meer aandacht verdienden.

Na het bekijken van het fragment uit de *Koppen*-reportage over tienervaders viel het bijna alle participanten op hoe weinig de vaders in beeld komen.

‘Dit is zowat de eerste keer dat ze het laten zien vanuit het perspectief van de vader. (...) Dat is goed aan deze reportage, dat die vader ook aan bod komt, zijn gevoelens en hoe hij er mee omgaat. (...) Die vader maakt vaak hetzelfde door qua gevoelens, maar op tv tonen ze het niet.’ (R.45, M, N-O, 15).

De meeste deelnemers beamen dat de (biologische) vader bijna altijd afwezig is. Bovendien worden de vaders vaak op een negatieve manier afgeschilderd – zonder dat zijn versie gehoord wordt.

Een reactie op het tweede fragment van *Tienermoeders*:

‘Er wordt gesproken over de vader, maar alleen maar slecht. (...) We missen gigantisch hard een breder beeld en het standpunt van de biologische vader.’ (R.23, M., O, 22).

Het waren overigens niet alleen jongens die pleitten voor meer aandacht voor tienervaderschap; de jonge moeders zaten op eenzelfde lijn:

'Ze zouden dat vaker moeten doen [vaders aan het woord laten]. (...) Mijn vriend zou dat wel willen vertellen, denk ik, hoe het is voor hem en hoe hij ermee omgaat.' (R.31, V, O, 18).

De vraag om het vaderschap meer aandacht te geven past ook in een algemener pleidooi van veel jongeren voor een bredere benadering van tienerouderschap. Nu wordt er volgens de participanten te veel ingezoomd op de persoonlijke beleving van een tienerzwangerschap en de emoties die ermee gepaard gaan, waardoor er te weinig aandacht gaat naar de bredere sociale context waarin de tienerouders leven. Wanneer het toch gebeurt, zijn het volgens de jongeren meestal enkel de positieve verhalen die we te zien krijgen:

'Het gaat meestal over de relatie 'moeder-ouders-kind'. Soms ook over de vriend, maar alleen als die er goed tegenover staat. Ze zouden het breder in beeld moeten brengen, de omgeving, de buurt, de vrienden en hen spontaan vragen stellen zonder voorbereiding. Dat zouden ze moeten doen.' (R.45, M, N-O, 15).

'Het gaat altijd goed bij die tienermoeders op tv. Hun ouders staan erachter, de vader en moeder helpen mee. Op tv is het altijd zo, maar in het echt niet. (...) Ik voel me daardoor toch wat achteruitgestoken door de tv, omdat ze daar iets moois tonen. Als wij dan ons verhaal doen, dan krijgen we al snel te horen: "Je hebt ouders toch en je kan toch daar en daar gaan praten". Maar zo is het niet.' (R.32, V, O, 17).

'Ik ken ook wel meisjes die alleen wonen, of met hun vriend, en die hebben werken en een goed leven, maar dat is misschien één op tien. Veel tienermoeders hebben niets, of ze raken hun kindje kwijt. (...) Kijk naar mijn situatie. Mijn vriend wou per se een kind (...), maar intussen zijn we uit elkaar en nu sta ik er alleen voor.' (R.34, V, O, 17).

Wanneer we erop wezen dat er bijvoorbeeld in *Tienermoeders* toch enkele gesprekken zaten met de jonge moeders over de invloed van het ouderschap op hun vrije tijd, hun relatie, hun opleiding of hun financiële situatie, merkten sommigen op dat het weliswaar hier en daar ter sprake komt, maar dan eerder zijdelings. Bovendien wordt er meestal enkel over verteld, maar worden de alledaagse beslommingen, die bij het ouderschap en de zorg voor een kind horen, niet echt in beeld getoond, aldus een aantal participanten.

Naast meer aandacht voor de sociale context van jonge ouders en de alledaagse sleur die ze ervaren, wilden sommige deelnemers graag meer aandacht voor de beleving van jong ouderschap op de "langere termijn". Hoe is het leven van tienerouders één of enkele jaren na de bevalling? Zo'n programma's zouden nog meer duidelijk kunnen maken hoe een tienerzwangerschap ingrijpt op het leven van de ouders. Deze suggestie werd in verschillende focusgroepen door de jongeren zelf geopperd en kon steeds op veel instemming rekenen van de andere deelnemers.

'Als ze nu eens de momentopnames (van tijdens of kort na de zwangerschap) zouden combineren met beelden van een paar jaar later. Dan heb je een heel ander beeld.'

'Er zijn zo van die programma's die een jaar later nog eens langsgaan bij dezelfde personen. (...) Zo zouden ze kunnen laten zien of het echt zo makkelijk is, als alleenstaande moeder. Ik heb het gevoel dat zij [Shana, in Tienermoeders] er nogal licht overgaat, maar het is supermoeilijk [als alleenstaande tienermoeder].' (R.34, V, O, 17).

Hoewel de jongeren in de mediarepresentaties een aantal stereotypes aanduiden – de afwezige vader die zijn verantwoordelijkheid ontloopt, de tienermoeder die steeds op steun kan rekenen van haar familie, de tienermoeder die het ouderschap hoofdzakelijk positief beleeft – leken ze niet van oordeel dat de media bijdroegen aan een stigmatisering of culpabilisering van jonge ouders. Als het ging over het stigma op jonge ouders, dan verwezen de participanten vooral naar de reacties die ze krijgen in hun dagelijkse leven, bijvoorbeeld op school of wanneer ze met de buggy op straat lopen. Geen enkele deelnemer leek van mening dat de media zelf de stigmatisering in de hand werken. Integendeel zelfs, de tv-programma's tonen volgens hen net de verwijtende blikken en negatieve reacties waar de jongeren regelmatig mee geconfronteerd worden.

Tot slot willen we opmerken dat bij de doelgroep niet zozeer een behoefte leek te bestaan aan positieve rolmodellen van tienerouders, maar wel aan realistische portretten en oprechte verhalen, waarin de moeilijkheden die gepaard gaan met jong ouderschap niet uit de weg worden gegaan. Nog al te vaak percipieerden de jongeren de beeldvorming als “te rooskleurig”, al gaf een aantal onder hen aan het eind van de focusgroepen wel toe dat hun oordeel na het zien van de verschillende fragmenten misschien wel iets genuanceerder was geworden.

3.4.2. Besluit

Samenvattend kunnen we stellen dat de receptiestudie zeer genuanceerde resultaten opleverden. Algemeen blijkt dat de doelgroep een eerder ambivalente houding heeft ten aanzien van de mediarepresentaties van jong ouderschap op de Vlaamse televisie. De meningen zijn zeer divers en bij momenten tegenstrijdig.

Toch zijn er een aantal punten, waarop de percepties van de jongeren gelijklopend zijn. Zo delen ze:

- een kritische attitude tegenover realitysoaps in het algemeen en *Tienermoeders* in het bijzonder;
- een appreciatie voor de manier waarop het onderwerp in de Vlaamse fictiereeksen en documentaires aan bod komt;
- een voorkeur voor een realistische en oprechte beeldvorming, waarin een evenwicht wordt gevonden tussen de positieve en negatieve aspecten van jong ouderschap – niet te rooskleurig, maar ook niet te somber;

- de wens voor een bredere benadering van het onderwerp, waarbij niet alleen de evolutie over meerdere jaren wordt gevolgd, maar waarbij ook de ruimere sociale omgeving van de jonge ouders meer aandacht krijgt;
- de wens om ook tienerouders in een meer kwetsbare situatie, zoals tienerouders die *niet* kunnen rekenen op de steun van hun partner of familie, in beeld te brengen, als aanvulling op de tienerouders met een eerder sterk sociaal netwerk die nu het televisiescherm domineren;
- een wens voor meer aandacht voor het standpunt van jonge vaders.

DEEL 4: Algemene conclusies en aanbevelingen

Jong ouderschap is in Vlaanderen geen groeiend fenomeen. Het voorbije decennium bleef het aantal tienergeboortes stabiel en sinds 2010 merken we zelfs een lichte daling. Voor het Vlaams Gewest bedroeg het tienergeboortecijfer in 2011 6,7/1000, wat betekent dat gemiddeld 6,7 op de 1.000 meisjes tussen 15 en 20 jaar in 2011 een of meerdere kinderen baarden. In absolute cijfers komt dit voor 2011 neer op 1.249 geregistreerde tienergeboortes in Vlaanderen. Het merendeel van de tienermoeders blijkt bij de bevalling 18 jaar of ouder; ongeveer een vijfde van de tienermoeders is minderjarig op het moment van de geboorte. Wanneer we de leeftijdsgrens verruimen tot 23 jaar, dan zien we dat 8% van alle vrouwen, die in 2009 in Vlaanderen bevielden, jonger was dan 23. De cijfers over tienerouderschap liggen voor België ruim drie keer lager dan in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië.

Wel toegenomen is de maatschappelijke aandacht voor jong ouderschap. Een van de redenen hiervoor is dat jong ouderschap geassocieerd wordt met kansarmoede. Vanuit een gelijke-kansenperspectief is het dan ook begrijpelijk dat beleidsmakers aandacht besteden aan de problematiek van jong ouderschap. De internationale literatuur toont immers aan dat jonge ouders, en met name tienermoeders, meer kans lopen op een lager opleidingsniveau, een minder gunstige arbeidspositie en financiële moeilijkheden. Andere studies zien een verband tussen jong ouderschap en de woon- en gezinssituatie van de betrokkenen, zowel op korte als op langere termijn. Deze verbanden mogen weliswaar niet eenzijdig en causaal geïnterpreteerd worden, want het is moeilijk te bepalen in welke mate de socio-economische kenmerken oorzaak dan wel gevolg zijn van het jonge ouderschap.

Parallel met de maatschappelijke aandacht lijkt ook de media-aandacht voor jong ouderschap toe te nemen. De voorbije jaren dook het onderwerp regelmatig op in de media. De import van Amerikaanse realitysoaps over tienermoeders en met name het VT4-programma *Tienermoeders* zorgden voor een stijgende publieke belangstelling. Ook in fictiereeksen, zoals de populaire soap *Thuis* of de recente serie *Crème de la Crème*, werden verhaallijnen uitgewerkt rond tienerzwangerschap en jong ouderschap.

Met het hier gerapporteerde onderzoek wilden we in de eerst plaats nagaan in welke mate de programma's op de Vlaamse televisie een juist en evenwichtig beeld schetsen van tienerouderschap. Dit deden we aan de hand van een inhoudsanalyse van tien televisieprogramma's die tussen 2008 en 2013 werden uitgezonden. Vervolgens wilden we een inzicht verwerven in de manier waarop kwetsbare jongeren de beeldvorming van jonge ouders op televisie ervaren en er betekenis aan geven. Hiervoor werden twee reeksen van respectievelijk zes en zeven focusgroepsgesprekken georganiseerd: de eerste reeks had tot doel de doelgroep te leren kennen en hun percepties over jong ouderschap in kaart te brengen, in de tweede reeks focusgroepsgesprekken peilden we naar hun reacties en percepties op mediarepresentaties van tienerouderschap op tv. Een

derde doelstelling van het onderzoek betrof de potentiële rol van sociale media in het sensibiliseren van kwetsbare jongeren rond complexe thema's zoals jong ouderschap.

We zijn ons bewust van de methodologische beperkingen van het onderzoek. Door de vrij brede scope en korte looptijd van het onderzoek zagen we ons genooddaakt een aantal pragmatische keuzes te maken. Dit was het geval bij de selectie van het beeldmateriaal voor de inhoudsanalyse, waar we deels afhingen van de beschikbaarheid van de uitzendingen en de vindbaarheid ervan in de archieven van de Vlaamse omroepen. Ongetwijfeld werd bij het in kaart brengen van alle tv-producties, die de voorbije jaren ingingen op tienerzwangerschap of -ouderschap, een aantal programma's over het hoofd gezien. Toch durven we stellen dat de tien programma's uit de representatiestudie representatief zijn voor de programma's die sinds 2008 op de Vlaamse televisie werden uitgezonden. Bij de rekrutering van de doelgroep bleek het oorspronkelijke plan om vier focusgroepen te organiseren met telkens acht deelnemers praktisch niet haalbaar. Daarom beslisten we om het aantal focusgroepen uit te breiden en de oorspronkelijke samplecriteria enigszins te versoepelen, wat bijvoorbeeld leidde tot een oververtegenwoordiging van jonge moeders en een ondervertegenwoordiging van niet-ouders. In dat opzicht moeten we voorzichtig zijn met het generaliseren van de bevindingen naar de hele doelgroep van kwetsbare jongeren. Bij de Facebookgroep, tot slot, lagen de beperkingen vooral in het feit dat slechts 29 jongeren lid werden van de groep en in het feit dat het participatief actie-onderzoek slechts twee maanden duurde. Ondanks deze tekortkomingen zijn we van mening dat het kwalitatieve onderzoek waardevolle, diepgaande en genuanceerde inzichten heeft opgeleverd over de beeldvorming van jong ouderschap op televisie en de receptie ervan bij kwetsbare jongeren.

De resultaten van het onderzoek werden op 6 juni 2013 tijdens een gesloten workshop, die plaatsvond aan de Universiteit Antwerpen, voorgesteld aan de belangrijkste stakeholders, namelijk de vertegenwoordigers van de Vlaamse mediasector (televisieomroepen en productiehuizen), (jeugd)welzijnsorganisaties en de Vlaamse overheid. Alle organisaties die in dit rapport vermeld worden en dus direct of indirect betrokken waren bij dit onderzoek, werden uitgenodigd. Veertien organisaties woonden de workshop bij: vanuit de mediasector waren dit Sylvester Productions, SBS Belgium, VMMA, de VRT en de VRT-Studiedienst, vanuit de (jeugd)welzijnssector Arktos, Betonne Jeugd, BZN De Stobbe, JAC Plus, LEJO, Netwerk Tegen Armoede en Sensoa en vanuit de overheid het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media en het Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin. Tijdens de workshop werd op basis van de onderzoeksresultaten gediscussieerd over de beeldvorming van jong ouderschap en de rol van de media in het sensibiliseren van kwetsbare jongeren. De feedback die we op deze manier verkregen van de stakeholders werd mee vertaald in de onderstaande algemene conclusies en aanbevelingen.

Concluderend kunnen we de inzichten van dit onderzoek samenvatten in elf punten. Waar mogelijk vullen we de bevindingen aan met concrete aanbevelingen.

- Wanneer we de resultaten van de representatiestudie vergelijken met de inzichten uit het internationale wetenschappelijk onderzoek, dan zien we een aantal parallellen. Zo wordt jong ouderschap op televisie, net als in de wetenschappelijke literatuur, in verband gebracht met (een hogere kans op) problemen op school en bij het vinden van een job en met financiële moeilijkheden. Daarnaast leggen de televisieprogramma's veel nadruk op de ambivalente houding van jongeren tegenover anticonceptie en de kindwens, alsook op de invloed van het ouderschap op de relatie met de partner(s) en de familiale omgeving. Dit ligt allemaal grotendeels in de lijn van de bevindingen uit wetenschappelijk onderzoek. Verder kunnen we opmerken dat de beperkte aandacht voor tienerouderschap in de actualiteitsprogramma's overeenstemt met de grootte van het fenomeen.
- Niettemin zijn er een aantal aspecten waarop de beeldvorming op televisie niet in de lijn ligt van de wetenschappelijke literatuur over jong ouderschap. Het meest opvallend is de bijna volledige afwezigheid van allochtone tienerouders op televisie. Waar uit de statistieken blijkt dat ongeveer een kwart van de tienermoeders, die in 2009 in Vlaanderen bevielden, een niet-Belgische nationaliteit had, zien we deze diversiteit niet weerspiegeld op televisie. Een andere vaststelling is dat tienerouders op televisie doorgaans beschikken over een relatief sterk sociaal netwerk, wat volgens veel van de kwetsbare jongeren in ons onderzoek niet strookt met de werkelijkheid. Voor de non-fictieprogramma's ligt de verklaring voor de ondervertegenwoordiging van de meest kwetsbare tienerouders in het feit dat deze jongeren voor de tv-makers veel moeilijker bereikbaar zijn. Tijdens de workshop met de stakeholders werd opgemerkt dat welzijnsorganisaties de toegang van televisiemakers tot de kwetsbare doelgroepen zouden kunnen faciliteren, maar in de praktijk vaak geneigd zijn de kwetsbare jongeren net af te schermen van de media. Duidelijke regels en afspraken tussen de verschillende betrokkenen – de media, de welzijnsorganisaties en vooral de jongeren en hun familie zelf – zijn hoe dan ook noodzakelijk als men kwetsbare jongeren rond complexe thema's op televisie aan het woord wil laten.
- We zien in de beeldvorming ook een vertekening in de leeftijd van tienerouders. Volgens de officiële statistieken is minstens driekwart van de Vlaamse tienermoeders bij de bevalling 18 of 19 jaar oud. Op televisie zien we echter voornamelijk minderjarige tienermoeders: zowel in de fictiereeksen als de in realitysoaps worden voornamelijk meisjes van 16 geportretteerd. Vanuit het standpunt van de tv-makers zijn hier uiteraard goede verhaaltechnische argumenten voor, maar het zorgt wel voor een enigszins vertekend beeld.
- Hoewel de inhoudsanalyse en de receptiestudie een aantal vertekeningen in de beeldvorming van jong ouderschap op de Vlaamse televisie blootlegden, kunnen we niet beweren dat de media een eenzijdig of stigmatiserend beeld ophangen. Integendeel, globaal genomen zijn de mediarepresentaties genuanceerd en de percepties van de kwetsbare jongeren gevarieerd. Wanneer jongeren ingaan op het

stigma van tienerouderschap, dan wijzen ze niet op de rol van de media, maar wel op de persoonlijke reacties die ze krijgen in hun dagelijkse leven.

- Uit de literatuurstudie bleek dat er in het onderzoek over jong ouderschap zeer weinig aandacht gaat naar de rol van de media. Ook de experts en de jongeren in ons onderzoek leken het erover eens dat de media weliswaar een sensibiliserende rol kunnen vervullen, maar dat het aanreiken van oplossingen voor de problemen waarmee jonge ouders en kwetsbare jongeren kampen toch voornamelijk via andere kanalen dient te gebeuren. Vooral de rol van de scholen en jeugdwelzijnsorganisaties is hierin cruciaal. Zij vormen immers de belangrijkste schakels tussen de maatschappij en de kwetsbare jongeren.
- De publieke belangstelling voor jong ouderschap werd de voorbije jaren aangewakkerd door de docusoap *Tienermoeders*. Zowel in de expertinterviews als tijdens focusgroeps gesprekken werd vaak aan het VT4-programma gerefereerd. Meestal gebeurde dit in negatieve bewoordingen, waarbij de kritiek zich zowel richtte op de protagonisten als op de programmamakers. Tegelijk stellen we vast dat het programma het onderwerp meer bespreekbaar heeft gemaakt en ook door de kwetsbare jongeren druk besproken werd. In die zin vervulde *Tienermoeders* een sensibiliserende rol doordat het een zeker publiek bewustzijn creëerde rond het thema. Ook de Amerikaanse realitysoaps en de populaire fictiereeksen dragen ertoe bij dat mensen over de problematiek van tienerouderschap nadenken, wat door de meeste jongeren als positief ervaren wordt, ook al is het beeld dat deze programma's van tienerouders ophangen volgens de jongeren niet altijd even realistisch.
- Actualiteitsprogramma's en documentaires, die volgens de receptiestudie een realistischer en evenwichtiger beeld schetsen dan de realityreeksen, bereiken de doelgroep veel moeilijker, omdat de jongeren zelf er niet naar op zoek gaan wanneer ze tv-kijken. Televisie moet voor hen in de eerste plaats entertainend zijn, vandaar hun voorkeur voor fictie, docusoaps en *scripted reality*. Deze genres en formats laten echter niet dezelfde duiding en diepgang toe als een documentaire(reeks). In dat opzicht is het zeker positief dat een programma zoals *1 op 10* beschikbaar wordt gesteld aan educatieve gebruikers via Ingebeeld, het leerplatform rond mediawijsheid van CANON Cultuurcel. Op die manier kunnen kwetsbare jongeren via het onderwijs alsnog in aanraking komen met het programma. Tijdens de workshop met stakeholders werd de suggestie geopperd om ook jeugdwelzijnsorganisaties, die rechtstreeks in contact staan met kwetsbare jongeren, actiever bij dergelijke initiatieven te betrekken.
- Het onderwijs en de welzijnssector kunnen niet enkel een rol spelen in het sensibiliseren van kwetsbare jongeren, maar ook in het aanscherpen van hun mediawijsheid. In het huidige debat over mediawijsheid ligt de klemtoon vooral op de digitale geletterdheid van jongeren. Het voorliggende onderzoeksrapport toont aan dat het beleid rond mediawijsheid ook de invloed van de 'klassieke media' op de

maatschappelijke beeldvorming over diverse sociale thema's niet uit het oog mag verliezen. Niet enkel de analyse van de inhoud, maar ook van de mediaformats moet hierbij aan bod komen. Zo kan het herkennen van de kenmerken van verschillende tv-genres en -formats jongeren aanzetten tot een bewuster en kritischer televisiekijkgedrag.

- Wat de potentiële rol van sociale media betreft, kwamen we tot de bevinding dat Facebook eerder beperkt is als medium om kwetsbare jongeren te informeren en te sensibiliseren rond specifieke maar complexe thema's zoals jong ouderschap. Los van de vele privacykwesties, die het inrichten van een Facebookgroep met zich meebrengt (zie 3.3.1.), blijken de jongeren sociaalnetwerksites vooral te associëren met ontspanning en sociale interactie. Via een Facebookgroep kunnen kwetsbare jongeren op een eenvoudige manier in contact gebracht worden met elkaar, waardoor ze hun persoonlijke, sociale netwerk kunnen uitbreiden. De laagdrempeligheid van het medium zorgt ervoor dat jongeren snel met elkaar in contact treden over verschillende, meestal eerder lichte, onderwerpen. Informatieve of educatieve *content* wordt echter makkelijk genegeerd. Het exploratieve en deels experimentele karakter van de Facebook-studie, die in dit project werd uitgevoerd, laat echter niet toe om al definitieve uitspraken te doen over de mogelijkheden van sociale media in het sensibiliseren van kwetsbare jongeren. Op dit vlak is verder onderzoek zeker aangewezen.
- Hoewel het hier gepresenteerde onderzoek zich concentreerde op de rol van de media, werd meermaals gewezen op het belang van een brede benadering van armoede en maatschappelijke kwetsbaarheid bij tieners en jongvolwassenen. Uit de interviews met experts en de vele contacten met de doelgroep zelf kunnen we besluiten dat de problematiek van jong ouderschap – en de armoedeproblematiek in het algemeen – niet geïndividualiseerd mag worden, maar een brede maatschappelijke aanpak vereist. De sterkte van het sociale netwerk (ouders, partner, school en hulpverleners) van de jongeren blijkt een bepalende factor in hun beleving van het jonge ouderschap. In haar beleid rond armoedebestrijding dient de overheid verder na te denken over maatregelen die kwetsbare jongeren kunnen helpen bij het uitbouwen en onderhouden van hun persoonlijke, sociale netwerk.
- Tot slot willen we wijzen op twee zeer concrete voorstellen die door de jongeren in de receptiestudie werden gericht aan de Vlaamse televisieproducenten. Het eerste voorstel betreft een programma waarin jonge vaders centraal staan; de beleving van jong vaderschap blijft immers sterk onderbelicht. Een tweede voorstel van de jongeren is om jonge ouders voor een langere periode te volgen en dus niet enkel tijdens of kort na de zwangerschap. Zo'n programma zou meteen ook toelaten om dieper in te gaan op de bredere sociale context van jong ouderschap en de invloed ervan op het dagelijkse leven van de jonge ouders. Vooral de jonge moeders in ons onderzoek waren van mening dat zo'n programma een juister en completer beeld zou geven van hoe het er in hun leven "echt" aan toegaat.

Referenties

- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior, *Organizational Behavior and Human Decision Processes* 50: 179-211.
- Al-Sahab, B., Heifetz, M., Tamim, H., Bohr, Y. & Connolly, J. (2012). Prevalence and characteristics of teen motherhood in Canada, *Maternal and Child Health Journal* 16(1): 228-234.
- Arendt, H., Matic, I. & Zhu, L. (2012). *Qualitative Analysis of Academic Group and Discussion Forum on Facebook*, working paper (preprint), <http://vixra.org/pdf/1207.0033v1.pdf> (online geraadpleegd op 23/05/2013).
- Ashcraft, A.B., & Lang, K. (2006). *The Consequences of Teenage Childbearing*. NBER Working Paper No. 12485, <http://www.nber.org/papers/w12485>.
- Breheny, M. & Stephens, C. (2007). Irreconcilable differences: Health professionals' constructions of adolescence and motherhood, *Social Science & Medicine* 64: 112-124.
- Boden, J.M., Fergusson, D.M. & John Horwood, L. (2008). Early motherhood and subsequent life outcomes. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines* 49(2): 151-160.
- Bonell, C.P., Strange, V.J., Stephenson, J.M., Oakley, A.R., Forrest, S.P., Johnson, A.M. & Black, S. (2003). Effect of social exclusion on the risk of teenage pregnancy: development of hypotheses using baseline data from a randomised trial of sex education. *Journal of Epidemiology and Community Health* 57(11): 871-876.
- Bonell, C. (2004). Why is teenage pregnancy conceptualized as a social problem? A review of quantitative research from the USA and UK, *Culture, Health & Sexuality* 6(3): 255-272.
- Boyer, D. & Fine, D. (1992). Sexual abuse as a factor in adolescent pregnancy and child maltreatment, *Family Planning Perspectives* 24(1): 4-11.
- Brückner, H., Martin, A. & Bearman, P.S. (2004). Ambivalence and Pregnancy: Adolescents' Attitudes, Contraceptive Use and Pregnancy, *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* 36(6): 248-257.
- Buhi, E.R. & Goodson, P. (2007). Predictors of adolescent sexual behavior and intention: a theory-guided systematic review, *Journal of Adolescent Health* 40(1): 4-21.
- Bunting, L. & McAuley, C. (2004a). Teenage pregnancy and parenthood: the role of fathers, *Child and Family Social Work* 9(3): 295-303.
- Bunting, L. & McAuley, C. (2004b), Research Review: Teenage pregnancy and motherhood: the contribution of support, *Child and Family Social Work* 9(3): 207-215.
- Cachens, M.S., Dykes, P. & Gerber, B. (2004). eHealth Technologies and Internet Resources: Barriers for Vulnerable People, *Journal of Cardiovascular Nursing* 19(3): 209-214.
- Cammu, H., Martens, E., Martens, G., Van Mol, C., & Jacquemyn, Y. (2011). *Perinatale activiteiten in Vlaanderen 2011*. Brussel: Studiecentrum voor Perinatale Epidemiologie (SPE).
- Chandra, A.; Martino, S.C., Collins, R.L., Elliott, M.N., Berry, R.31, Kanouse, D.E. & Miu, A. (2008). Does watching sex on television predict teen pregnancy? Findings from a national longitudinal survey of youth, *Pediatrics* 122(5): 1047-1054.
- Collins, M.E. (2001). Transition to adulthood for vulnerable youths: a review of research and implications for policy, *Social Service Review* 75(2): 271-291.
- Collins, R.L., Elliott, M.N., Berry, S.H., Kanouse, D.E., Kunkel, D., Hunter, S.B. & Miu, A. (2004). Watching sex on television predicts adolescent initiation of sexual behavior, *Pediatrics* 114: 280-289.

- Condon, J.T., Donovan, J. & Corkindale, C.J. (2001). Australian adolescents' attitudes and beliefs concerning pregnancy, childbirth and parenthood: the development, psychometric testing and results of a new scale, *Journal of Adolescence* 24(6): 729-742.
- Corcoran, J. (1998). Consequences of adolescent pregnancy / parenting: a review of the literature, *Social Work in Health Care* 27(2): 49-67.
- Corijn, M. & Lodewijckx, E. (2009). *De start van de gezinsvorming bij de Turkse en Marokkaanse tweede generatie in het Vlaamse Gewest*. SVR-Rapport 2009/6. Brussel: Studiedienst van de Vlaamse Regering.
- Cowley, C & Farley, T. (2001). Adolescent girls' attitudes toward pregnancy: The importance of asking what the boyfriend wants, *Journal of Family Practice* 50: 603-607.
- CSB (2012, 9 juli). *Aantal Vlaamse tienermoeders daalde in 2011*. Persbericht van het Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck (CSB), Universiteit Antwerpen, <http://www.centrumvoorsociaalbeleid.be/index.php?q=node/3404> (online geraadpleegd op 05/04/2013).
- De Moor, S., Schuurman, D. & De Marez, L. (2012). *Digimeter Report 5*, <http://www.digimeter.be/files/samenvatting-report5.pdf> (online geraadpleegd op 23/05/2013).
- De Wilde, M. (2008a). Onderzoeksnota: tienerzwangerschappen in België in cijfers van 1996 tot 2005, *Tijdschrift voor Sociologie* 29(1): 89-103.
- De Wilde, M. (2008b). Recente evoluties in de perceptie van tienerouderschap, *Tijdschrift voor Seksuologie* 32(3): 151-160.
- De Wilde, M. (2009). *Socio-demografische kenmerken Tienerouders in Vlaanderen*. Universiteit Antwerpen: Centrum voor Sociaal Beleid Herman Deleeck.
- De Wilde, M. (2010). *Het opleidingsniveau van tienerouders in Europa, OESO-landen en Vlaanderen*. Ongepubliceerde masterproef, Instituut voor Familiale en Seksuologische Wetenschappen, K.U.Leuven.
- Du Bois-Reymond, M. (2009). Young parenthood in the Netherlands, *Young: Nordic Journal of Youth Research* 17(3): 265-283.
- Dyer, R. (1993) The role of stereotypes. In: R. Dyer (Ed.). *The matter of images: Essays on representations* (pp. 11-18). London: Routledge.
- East, P.L., Felice, M.E. & Morgan, M.C. (1993). Sisters' and girlfriends' sexual and childbearing behavior. Effects on early adolescent girls' sexual outcomes, *Journal of Marriage and the Family* 55: 953-963.
- East, P.L., Reyes, B.T. & Horn, E.J. (2007). Association between adolescent pregnancy and a family history of teenage births, *Perspectives on Sexual and Reproductive Health* 39(2): 108-115.
- Eeman, L. & Nicaise, I. (Red.) (2011). *Verslag STUDIO Kinderarmoede, 30/11 - 4/12/2011*, https://hiva.kuleuven.be/resources/pdf/publicaties/R1459_Verslag_studio_kinderarmoede_270612.pdf.
- Ermisch, J. & Pevalin, D. (2005). Early motherhood and later partnerships. *Journal of Population Economics* 18(3): 469-489.
- Fisher, R.C., Stanford, J.B., Jameson, P. & Dewitt, M.J. (1999). Exploring the concepts of intended, planned, and wanted pregnancy, *Journal of Family Practice* 48(2): 117-122.
- Flay, B.R. & Petraitis, J. (1994). The theory of triadic influence: a new theory of health behavior with implications for preventive interventions, *Advances in Medical Sociology* 4: 19-44.
- Friedman, D., Hechter, M. & Kanazawa, S. (1994). A theory of the value of children, *Demography* 31(3): 375-401.

- Furstenberg, F.F. (2007). *Destinies of the Disadvantaged: The Politics of Teenage Childbearing*. Russell Sage Foundation.
- Gaudie, J., Mitrou, F., Lawrence, D., Stanley, F., Silburn, S. & Zubrick, S. (2010). Antecedents of teenage pregnancy from a 14-year follow-up study using data linkage. *BMC Public Health*, 10(1): 63.
- Gerrard, M.; Gibbons, F.X., Houlihan, A.E., Stock, M.L. & Pomery, E.A. (2008). A dual-process approach to health risk decision making: The prototype willingness model, *Developmental Review* 28: 29-61.
- Gibbons, F.X., Gerrard, M. & McCoy, S.B. (1995). Prototype perception predicts (lack of) pregnancy prevention, *Personality and Social Psychology Bulletin* 21(1): 85-93.
- Glick, J., Ruf, S., White, M. & Goldscheider, F. (2006). Educational engagement and early family formation: Differences by ethnicity and generation. *Social Forces* 84(3): 1391-1415.
- Hall, S. (Ed.) (1997). *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Harden, A., Brunton, G., Fletcher, A. & Oakley, A. (2009). Teenage pregnancy and social disadvantage: systematic review integrating controlled trials and qualitative studies, *British Medical Journal* 339(121): b4254.
- Harris, M.B. & Allgood, J.G. (2009). Adolescent pregnancy prevention: Choosing an effective program that fits, *Children and Youth Services Review* 31(12): 1314-1320.
- Hellerstedt, W.L., Fee, R.M., McNeely, C.A., Sieving, R.E., Shew, M.L. & Resnick, M.D. (2001). Pregnancy feelings among adolescents awaiting pregnancy test results, *Public Health Reports* 116(supplement 1): 180-193.
- Hobcraft, J.N. & Kiernan, K.E. (2001). Childhood poverty, early motherhood and adult social exclusion, *British Journal of Sociology* 52: 495-517.
- Hockaday, C., Crase, S.J., Shelley, M.C. & Stockdale, D.F. (2000). A prospective study of adolescent pregnancy, *Journal of Adolescence* 23: 423-438.
- Hooke, A., Capewell, S. & Whyte, M. (2000). Gender differences in Ayrshire teenagers' attitudes to sexual relationships, responsibility and unintended pregnancies, *Journal of Adolescence* 23(4): 477-486.
- Hotz, V.J., McElroy, S.W. & Sanders, S.G. (2005). Teenage childbearing and its life cycle consequences. Exploiting a natural experiment, *The Journal of Human Resources* XL(3): 683-715.
- Jaccard, J., Helbig, D.W., Wan, C.K. & Gutman, M.A. (1990). Individual differences in attitude-behavior consistency: the prediction of contraceptive behavior, *Journal of Applied Social Psychology* 20(7): 575-617.
- Jaccard, J., Dodge, T. & Dittus, P. (2002). Parent-adolescent communication about sex and birth control: A conceptual framework, *New Directions for Child and Adolescent Development* 2002(97): 9-42.
- Jaffee, S.R., Caspi, A., Moffitt, T.E., Taylor, A. & Dickson, N. (2001). Predicting early fatherhood and whether young fathers live with their children: prospective findings and policy reconsiderations. *Journal of child psychology and psychiatry, and allied disciplines* 42(6): 803-815.
- Junco, R. (2012). The Relationship Between Frequency of Facebook Use, Participation in Facebook Activities, and Student Engagement, *Computers & Education* 58(1): 162-171.
- Kalil, A. & Kunz, J. (2002). Teenage childbearing, marital status, and depressive symptoms in later life, *Child Development* 73(6): 1748-1760.

- Kiernan, K.E. (1997). Becoming a parent: a longitudinal study of associated factors, *British Journal of Sociology* 48(3): 406-428.
- Kiernan, K. & Hobcraft, J. (1997). Parental divorce during childhood: age at first intercourse, partnership and parenthood, *Population Studies* 51(1): 41-55.
- Kindon, S, Pain, R. & Kesby, M. (2007). *Participatory Action Research Approaches and Methods*. New York: Routledge.
- Kneale, D. (2009). Early Parenthood: Definition and Prediction in Two British Cohorts. In: D. Kneale; E. Coast & J. Stillwell (Eds.). *Fertility, Living Arrangements, Care and Mobility* (pp. 81–103). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Kotchick, B.A., Shaffer, A., Miller, K.S. & Forehand, R. (2001). Adolescent sexual risky behavior: a multi-system perspective, *Clinical Psychology Review* 21(4)/ 493-519.
- Kramer, M.R., Rowland Hogue, C.J. & Gaydos, L.M.D. (2007). Noncontracepting Behavior in Women at Risk for Unintended Pregnancy: What's Religion Got to Do With It?, *Annals of Epidemiology* 17(5): 327-334.
- Levine, D., Madsen, A., Wright, E., Barar, R.E., Santinelli, J. & Bull, S. (2011). Formative Research on MySpace: Online Methods to Engage Hard-to-Reach Populations, *Journal of Health Communication* 16: 448–454.
- Liamputtong, P. (2011). Focus Group Methodology. Principles and Practice. London: Sage.
- Livingstone, S., Ólafsson, K. & Staksrud, E. (2011). Social networking, age and privacy. *EU Kids Online*, <http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/ShortSNS.pdf> (online geraadpleegd op 23/05/2013).
- Marsiglio, W. & Shehan, C.L. (1993). Adolescent males' abortion attitudes: data from a national survey, *Family Planning Perspectives* 25(4): 162–169.
- McKinney, C. & Renk, K. (2008). Differential parenting between mothers and fathers. Implications for late adolescents, *Journal of Family Issues* 29(6): 806-827.
- Miller, B.C., Benson, B. & Galbraith, K.A. (2001). Family relationships and adolescent pregnancy risk: a research synthesis, *Development Review* 21(1): 1-38.
- Mollborn, S. (2007). Making the best of a bad situation: material resources and teenage parenthood, *Journal of Marriage and Family* 69(1): 92-104.
- Moreno, M., Grant, A., Kacvinsky, L., Moreno, P. & Fleming, M. (2013). Older Adolescents' Views Regarding Participation in Facebook Research, *Journal of Adolescent Health* 51(5): 439-444.
- Moore, K., Myers, D., Morrison, D., Nord, C., Brown, B. & Edmonstron, B. (1993). Age at first childbirth and later poverty, *Journal of Research on Adolescence*, 3(4): 393-422.
- Mortelmans, D., Van Assche, V. & Ottoy, W. (2002). *Fijngehakt en voor u opgediend: tieners en vrije tijd*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- Neels, K. & Theunynck, Z. (2012) Gezinsvorming en vrouwelijke arbeidsparticipatie: de opleidingsgradiënt van voltijds werk en attitudes ten aanzien van gezin en werk in 10 Europese landen. *Tijdschrift voor Sociologie* 3-4: 428-461.
- Nelen, K., Deneffe, L., Lemmens, M., Peeters, L. & Van Laer, R. (2011). *Jong ouderschap. Ondersteuning van kwetsbare tienerouders*, <http://www.beoshelter.be>.
- Ohan, J.L., Leung, D.W. & Johnston, C. (2000). The parenting sense of competence scale: Evidence of a stable factor structure and validity. *Canadian Journal of Behavioural Science-Revue Canadienne Des Sciences Du Comportement* 32(4): 251-261.
- Olausson, P.O., Haglund, B., Weitoft, G.R. & Cnattingius, S. (2001). Teenage childbearing and long-term socioeconomic consequences: a case study in Sweden. *Family planning perspectives* 33(2): 70–74.

- Pineda, N. (2010). Facebook Tips: What's the Difference between a Facebook Page and Group?, *The Facebook Blog*, <https://www.facebook.com/blog/blog.php?post=324706977130> (online geraadpleegd op 23/05/2013).
- Plotnick, R.D. (2007). Adolescent expectations and desires about marriage and parenthood, *Journal of Adolescence* 30(6): 943-963.
- Poynter, R. (2010). *The Handbook of Online and Social Media Research: Tools and Techniques*. Chichester: John Wiley and Sons.
- Rosengard, C., Phipps, M.G., Adler, N.E. & Ellen, J.M. (2004). Adolescent pregnancy intentions and pregnancy outcomes: a longitudinal examination, *Journal of Adolescent Health* 35(6): 453-461.
- Rvs (2013, 4 maart). Tieners verlaten Facebook voor Instagram, *De Standaard*, DS2, p.3.
- Schaafsma, E.S, Raynor, D.K. & De Jong-Van Den Berg, L.T.W. (2003) Accessing Medication Information by Ethnic Minorities: Barriers and Possible Solutions, *Pharmacy World & Science* 25(5): 185-190.
- Sensoa (2011). *Feiten & Cijfers: Jongeren en seksualiteit (versie 2011)*. Rapport, Sensoa, <http://www.sensoa.be/sites/default/files/feitenencijfersjongerenenseksualiteit.pdf>.
- Singh, S., Darroch, J.E. & Frost, J.J. (2001). Socioeconomic disadvantage and adolescent women's sexual and reproductive behavior: the case of five developed countries, *Family Planning Perspectives* 33(6): 251-258+289.
- Sipsma, H., Biello, K.B., Cole-Lewis, H. & Kershaw, T. (2010). Like father, like son: the intergenerational cycle of adolescent fatherhood, *American Journal of Public Health* 100: 517-524.
- Starrels, M.E. & Holm, K.E. (2000). Adolescents' plans for family formation: is parental socialization important?, *Journal of Marriage and Family* 62(2): 416-429.
- Stevens-Simon, C., Sheeder, J., Beach, R. & Harter, S. (2005). Adolescent pregnancy: do expectations affect intentions?, *Journal of Adolescent Health* 37(3): 15-22.
- Swann, C., Bowe, K., McCormick, G., Kosmin, M. (2003) *Teenage pregnancy and parenthood: a review of reviews*. Evidence briefing, Health Development Agency, London, http://www.nice.org.uk/niceMedia/documents/teenpreg_evidence_briefing_summary.pdf
- Tanner, A.E., Jelenewicz, S.M., Ma, A., Rodgers, C.R.R., Houston, A.M. & Paluzzi, P. (2013, in press). Ambivalent messages: adolescents' perspectives on pregnancy and birth, *Journal of Adolescent Health*, article online first, DOI: 10.1016/j.jadohealth.2012.12.015.
- Taylor, J.L. (2009). Midlife impacts of adolescent parenthood, *Journal of Family Issues* 30(4): 484-510.
- Tripp, J. & Viner, R. (2005). Sexual health, contraception, and teenage pregnancy, *British Medical Journal* 330(7491): 590-593.
- Turner, K.M. (2004). Young women's views on teenage motherhood: a possible explanation for the relationship between socio-economic background and teenage pregnancy outcome? *Journal of Youth Studies* 7(2): 221-238.
- Unger, J.B., Molina, G.B. & Teran, L. (2000). Perceived consequences of teenage childbearing among adolescent girls in an urban sample, *Journal of Adolescent Health* 26: 205-212.
- Vettenburg, N., Walgrave, L. & Van Kerckvoorde, J. (1984). *Jeugdwerkloosheid, delinquentie en maatschappelijke kwetsbaarheid*. Antwerpen/Arnhem: Kluwer/Gouda Quint.
- Voight, J.D., Hans, S.L. & Bernstein, V.J. (1996). Support networks of adolescent mothers: Effects on parenting experience and behavior, *Infant Mental Health Journal* 17(1): 58-73.
- Vranken, J., Vandebosch, H. & Windey, S. (2007). Armoede en technologie: aan de onderkant van de technologische samenleving, *viWTA Dossier* 10,

http://www.samenlevingentechnologie.be/ists/nl/pdf/dossiers/dossier_10_armoede.pdf
(online geraadpleegd op 23/05/2013).

- Walrave, M. & Heirman, W. (2013). *Jongeren 2.0: Zelfpresentatie & vriendschappen in sociale netwerksites. Samenvatting onderzoek bij 12-18 jarigen*, working paper, Onderzoeksgroep MIOS, Universiteit Antwerpen.
- Wiemann, C.M., Rickert, V.I., Berenson, A.B. & Volk, R.J. (2005). Are pregnant adolescents stigmatized by pregnancy?, *Journal of Adolescent Health* 36(4): 352.e1-352.e7.
- Wild, L. G., Flisher, A. J., Bhana, A. & Lombard, C. (2004). Associations among adolescent risk behaviours and self-esteem in six domains, *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 45(8): 1454-1467.
- Winsler, A., Madigan, A.L. & Aquilino, S.A. (2005). Correspondence between maternal and paternal parenting styles in early childhood, *Early Childhood Research Quarterly* 20(1): 1-12.